

ISAD JA LAPSEHOOLDUSPUHKUS

Uuringuraport

Autorid:
Marre Karu
Kairi Kasearu
Helen Biin

Mai 2007

SISUKORD

1	SISSEJUHATUS	5
2	UURIMUSE KONTSEPTUAALNE RAAMISTIK	7
3	UURIMUSE METODOLOOGILISED LÄHTEKOHAD	9
3.1	Poolstruktureeritud süvaintervjuu	10
3.1.1	Meeste intervjueerimise eripärad	11
3.2	Fookusgrupi intervjuu	12
4	UURIMUSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	13
4.1	Traditsiooniliste soorollide mõju meeste kaasatusele laste eest hoolitsemisse	13
4.2	Riik isarolli loojana	14
4.3	Töökoha mõju isa lapsehoolduspuhkusele jäämisele	15
4.4	Ema töötamise ja töökoha mõju isa lapsehoolduspuhkusele jäämisele	17
4.5	Tööelust eemalejäämise mõjud	18
5	LAPSEHOOLDUSPUHKUS EESTIS	18
5.1	Töö- ja pereelu ühitamist toetavad seadused Eestis	18
5.1.1	Lapsehoolduspuhkusel isad Eestis	19
6	ISAD JA LAPSEHOOLDUSPUHKUS	21
6.1	Süvaintervjuud isadega	21
6.1.1	Uuringu disain ja valim	21
6.1.2	Analüüsi käik	22
6.2	Kes on väikese lapsega kodus?	23
6.2.1	Isa kodus	23
6.2.2	Kogu pere kodus	24
6.2.3	Ema kodus	24
6.3	Kuidas sünnib otsus koju jääda?	25
6.3.1	Samm-sammuline protsess	25
6.3.2	Argumentide kobarad	26
6.3.3	Ratsionaalne või emotsionaalne otsus?	27
6.4	Mis räägib isa kojujäämise poolt?	28
6.4.1	Naine soovib tööle minna	29
6.4.2	Naisele kodus abiks	31
6.4.3	Soov lapsega koos olla	31
6.4.4	Mees soovib tööst vaheldust	32
6.4.5	Materiaalsed kaalutlused	32
6.5	Mis räägib isa kojujäämise vastu?	33
6.5.1	Laps vajab ema	33

6.5.2	Hirm hakkamasaamise ees	35
6.5.3	Materiaalsed kaalutlused	37
6.5.4	Töökohustused	38
6.5.5	Iseseisvuse kaotamine	39
6.5.6	Kelle karjäär ohverdada?	40
6.5.7	Naise soov kodus olla	41
6.5.8	Ühiskonna suhtumine	41
6.6	Kodusolek – tüütu kohustus või väärtuslik kogemus?	42
6.6.1	Ühiskonna suhtumine	45
6.6.2	Kas kodusolek vastas ootustele?	47
6.7	Meeste kojujäämise soodustamine	48
6.7.1	Vanemahüvitisest	48
7	TÖÖANDJATE KOGEMUS JA SUHTUMINE	50
7.1	Fookusgrupi intervjuud tööandjatega	50
7.1.1	Uuringu disain	50
7.1.2	Tööandjate valim	50
7.1.3	Fookusgrupi intervjuude analüüsi käik	51
7.2	Tööandjate kogemus lapsehoolduspuhkusele jäänud isadega	52
7.2.1	Tööandjate hinnang meeste kojujäämise põhjustele	52
7.2.2	Meeste panus lapse eest hoolitsemisel tööandjate vaatenurgast lähtuvalt	53
7.3	Meeste lapsehoolduspuhkusele jäämine tööandjate perspektiivist lähtuvalt	55
7.3.1	Isade kojujäämise positiivsed ja negatiivsed tagajärjed	55
7.3.2	Mees või naine – tööandjate jaoks vahet pole	57
7.3.3	Miks mehed ei jää lapsehoolduspuhkusele?	60
7.3.4	Meeste teadlikkus kojujäämise võimalusest	63
7.3.5	Meeste kojujäämise soodustamine	64
7.4	Tööandjate arvamus lapsehoidu reguleerivatest seadustest ja teenustest	65
7.4.1	Vanemahüvitise lõpp – mis saab edasi?	65
7.4.2	Töösuhete alalhoidmine	67
7.4.3	Tööandjate poolt esile toodud probleemid ja ettepanekud	68
7.5	Kokkuvõte: Tööandjate üldine seisukoht	69
8	ARUTELU	70
8.1	Isade kojujäämine – milleks?	70
8.1.1	Indiviidi tasand	72
8.1.2	Perekonna tasand	73
8.1.3	Ühiskonna tasand	74
8.2	Millist isadust Eesti ühiskond toetab?	75
8.2.1	Institutsionaalne kontekst	75
8.2.2	Kodune kontekst	75

8.2.3 Isadus	76
9 SOOVITUSI	77
10 KOKKUVÕTE	78
KASUTATUD KIRJANDUS	80
LISAD	84
Lisa 1. isade kodus olemise kogemused	84
Lisa 2. Süvaintervjuude kavad	84
Lisa 2.1. Isad, kes on lapsega kodus olnud	84
Lisa 2.2. Isad, kes ei ole lapsega kodus olnud	87
Lisa 3. Fookusgrupi intervjuu stsenaarium	89
SUMMARY	91

1 SISSEJUHATUS

Oluliseks takistuseks soolise võrdõiguslikkuse edendamisel on iganenud soostereotüübid, mille kohaselt naiste peamiseks ülesandeks elus on hoolitseda laste ja kodu eest ning meeste kutsumuseks on pere ülalpidamine ja eneseteostus avalikus sfääris. Sellised stereotüübid kajastuvad nii teaduslikes uurimustes, töö- ja pereelu ühitamise temaatikaga seoses kasutatavas retoorikas kui ka riigis loodavates poliitikates. Kujund perekonda ülal pidavast isast ja hoolitsevast emast on püsinud vaatamata sellele, et naised on meestega võrdväärselt tööjõuturul osalenud juba aastakümneid. Samuti ei ole naiste tööturul osalemine muutnud ühiskonna poolt esitatavaid ootuseid emadele ja isadele – endiselt eeldatakse, et ema on peamine laste eest hoolitseja ning isadelt oodatakse tööalast eneseteostust (Hobson ja Morgan, 2002).

Teisalt, kuna naiste tööjõuturule sisenemisega on kaasnenud nende suurem majanduslik iseseisvus ning sellega paralleelselt on toimunud perekonnavormide mitmekesisustumine, leitakse, et muutused isade ja laste suhetes on 20. sajandi vältel olnud oluliselt suuremad (nt. lastest eraldi elavad isad, kasuisad, nn. uued isad jne.), kui emade ja laste suhetes (Oláh, Bernhardt ja Goldscheider, 2002). Sellest hoolimata keskendub suurem osa perekonnas toimuvaid muutusi käsitlevast teoreetilisest kirjandusest just naistele, nende varasemast suuremale iseseisvusele, kasvanud soovidele ja kahanenud sõltuvusele meestest (ibid.). Ka poliitikaloome on keskendunud peamiselt naistele, püüdes soodustada emade töö- ja pereelu ühitamist. Vähem on tähelepanu pööratud soostereotüüpidest tuleneva peresisese tööjaotuse muutmisele, mis vähendaks naiste topeltkoormust (st. lisaks kutsetöö kohustustele on naine peamine vastutaja kodutööde puhul) ning karjääririske pereloomisel (st. naine kui peamine väikelaste eest hoolitseja peab ajutiselt eemalduma kutsetööst). Isade tihedat sidet ja osalemist oma laste elus erinevad sotsiaalpoliitika ja -programmid tavaliselt piisavalt ei toeta (Marsiglio, 1995). Arvestades seda, et soolise ebavõrdsuse üheks põhjuseks peetakse meeste vähest osalemist hoolitsemises (Bergman ja Hobson, 2002) ning pidades silmas vajadust leevendada naiste topeltkoormust, on oluliseks ressursiks nii võrdõiguslikkuse suurendamise kui naiste topeltkoormuse kergendamise seisukohast meeste ja naiste võrdsem kodutööde, iseäranis väikelaste eest hoolitsemise, jaotamine.

Ühe toetava meetmena, mis peaks võrdsustama väikelaste eest hoolitsemist, on mitmel pool maailmas mõlemale vanemale antud seaduslik õigus ja võimalus lapsehoolduspuhkusele jääda, kuid uuringud näitavad, et realselt kasutatavad mehed sellist võimalust siiski suhteliselt harva (Hearn, 2002; Hobson ja Morgan, 2002). Ka Eestis kasutavad lapsehoolduspuhkuse õigust peamiselt naised - kõigist vanemahüvitist saavatest vanematest on vaid alla 2% mehed. Teiste riikide kogemused aga näitavad, et isade suuremal osalusel väikelaste eest hoolitsemisel, eeskätt lapsehoolduspuhkuse kasutamisel, on mitmeid positiivseid tagajärgi nii lastele (vt. Cabrera et al, 2000 kirjanduse ülevaade), isadele, emadele kui ka tervele perele ning laiemalt soolise võrdõiguslikkuse olukorrale selles ühiskonnas (Smeaton, 2006; Coltrane, 1988 viidatud Matta ja Knudson-Martin, 2006).

Käesolev uuring käsitleb väikelaste eest hoolitsemise jaotumist lapsevanemate vahel, täpsemalt isade lapsehoolduspuhkusele jäämist ja vanemahüvitise kasutamist Eestis.

Uuringu peamised eesmärgid on:

- selgitada välja tegurid, mis räägivad mehe lapsehoolduspuhkusele jäämise poolt ja vastu;
- uurida kuidas jõutakse perekonnas kokkuleppele lapsehoolduspuhkusele jäämise osas;
- kirjeldada lapsehoolduspuhkusel olnud meeste kodusolemise kogemusi ning sellega kaasnevaid muutusi nende elus;
- selgitada välja tööandjate suhtumine meeste lapsehoolduspuhkusele jäämisesse ning kirjeldada nende kogemusi lapsehoolduspuhkusel olevate meestega;
- formuleerida uuringu tulemuste põhjal soovitusel isade lapsehoolduspuhkusega seotud meetmete ja poliitika kujundamiseks

Uuringus lähtuti sellest, et isadus on sotsiaalne nähtus, mida ühiskonnas erinevatel tasanditel konstrueeritakse ja taastoodetakse. Et analüüsida, milline on isade kogemused ning mil viisil nemad isaksolemist ja isa rolli tajuvad, kasutatakse kvalitatiivset lähenemisviisi. Läbi viidi 20 poolstruktureeritud süvaintervjuud isadega ning kolm fookusgrupi intervjuud tööandjatega. Valitud lähenemine võimaldab mõista otsuse langetamise protsessi, kirjeldada hoiakuid, argumente ja kogemusi, kuid ei kirjelda nende levikut ja ulatust ühiskonnas.

Töö teises, sissejuhatusele järgnevas osas antakse ülevaade uurimuse kontseptuaalsest raamistikust, mille järel tutvustatakse põhjalikumalt uurimuse metoodilist raamistikku. Neljas peatükk esitab uurimuse teoreetilised lähtekohad. Kirjanduse ülevaade kirjeldab traditsiooniliste soorollide mõju meeste kaasatusele laste eest hoolitsemise, riiki isarolli loojana, isa ja ema töökoha mõju isa lapsehoolduspuhkusele jäämisele ning tööelust eemalejäämise mõjusid. Seejärel antakse põgus ülevaade Eesti seadustega loodud töö- ja pereelu ühitamist toetavatest seadustest Eestis ja sellest, kuidas isad neid võimalusi kasutavad.

Peatükk 6 ja 7 tutvustavad uuringu tulemusi. Esmalt kirjeldatakse isadele keskendunud uuringuosa disaini ja valmit. See järel kirjeldatakse meeste kodus olemise kogemusi ning seda, kuidas sünnib meeste otsus koju jääda. Põhjalikumalt käsitletakse argumente, mida mehed lapsega kojujäämise poolt ja vastu esitavad ning antakse ülevaade sellest, milline oli meeste kogemus lastega kodus. Lõpetuseks vaadatakse, mida mehed arvavad sellest, kas ja kuidas võiks soodustada meeste lapsehoolduspuhkusele jäämist ning milline on nende hinnang vanemahüvitise skeemile.

Tööandjate kogemuse ja suhtumise väljaselgitamiseks viidi läbi fookusgrupi intervjuud. Vaadatakse tööandjate kogemust lapsehoolduspuhkusele jäänud isadega ja milliseid tagajärgi toob tööandjale see, kui mehed lastega koju jäävad. Seejärel analüüsitakse tööandjate arvamust lapsehooldu reguleerivatest seadustest ja teenustest ja lõpetuseks võetakse tööandjate seisukohad kokku.

Raporti 8. peatükis arutleme uuringu tulemustele ning kirjandusest tulenevatele teadmistele tuginedes selle üle, kellele ja miks isade kojujäämine kasulik või kahjulik võiks olla ning millist isadust Eesti ühiskond toetab. Raporti lõpetavad soovitusel perepoliitika ja lapsehoolduspuhkuse põhimõtete kujundamiseks.

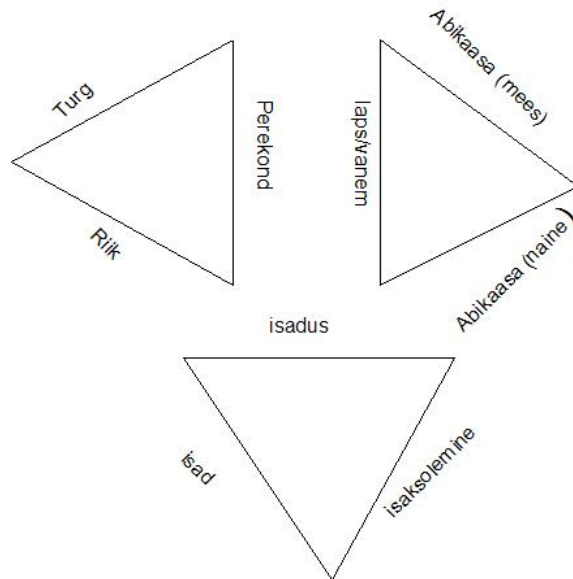
Uuring valmis Sotsiaalministeeriumi rahastamisel ja tellimusel ning selle viis läbi Poliitikauuringute Keskus PRAXIS. Külalisuurijatena osales uuringu läbiviimisel Tartu

Ülikooli sotsioloogia osakonna doktorant ja assistent Kairi Kasearu ja Tartu Ülikooli sotsioloogia osakonna doktorant Helen Biin. Täname Tartu Ülikooli sotsiaalpoliitika dotsenti Judit Strömplit ja Tallinna Ülikooli teadurit Marion Pajumetsa töö retsenseerimise ja kommentaaride eest.

2 UURIMUSE KONTSEPTUAALNE RAAMISTIK

Uuring lähtub sotsiaalkonstruksionistlikust paradigmast, mille kohaselt loovad ja omandavad inimesed iga päev interaktsioonide käigus tähenduste süsteeme, mida kasutatakse ümbritseva maailma mõtestamiseks (vaata näiteks Blumer, 1986; Gergen, 1999). Sellisest lähenemisest tulenevalt käsitletakse isadust (*fatherhood*) inimestevahelises interaktsioonis ja erinevate institutsioonide poolt ajaloo käigus konstrueeritud nähtusena (Hearn, 2002), mis ei ole universaalne, vaid varieerub vastavalt ajaloolisele ja institutsionaalsele kontekstile (Matta ja Knudson-Martin, 2006). Seega on isad ja isadus pigem sotsiaalsed kui loomulikud või bioloogilised nähtused ning nad on tihedalt seotud meeste, maskuliinsuse ja meeste praktikate konstrueerimise ja taasesitamisega. Sellest tulenevalt mõjutavad isadusele antavat tähendust ühiskonnas, kogukonnas ja indiviidide poolt, ning seeläbi ka meeste käitumist isadena, mitmed omavahel seotud tegurid, näiteks emade ootused ja käitumine, vanemate omavahelise suhte kvaliteet, majanduslikud ja tööalased tegurid ning institutsionaalsed faktorid (Doherty et al. 1998, viidatud Matta ja Knudson-Martin 2006). Hobson ja Morgan (2002) on selliste komplekssete mõjutegurite analüüsimiseks loonud mudeli, mida kasutatakse ka käesoleva uuringu kontseptuaalse raamistikuna.

Hobsoni ja Morgani (2002) mudelisse kuuluvad kolm omavahel seotud ja üksteist mõjutavat kolmnurka, mis peegeldavad erinevaid isadusega seotud elusfääre - institutsionaalne (*institutional*), kodune (*domestic*) ja isaduse (*fatherhood*) kolmnurk (joonis 1). Kõik kolmnurgad on omavahel seotud ning loovad konteksti, mis määrab ära võimalikud viisid, kuidas isadust ja isaksolemist ühiskonnas või kogukonnas konstrueeritakse. Iga kolmnurk koosneb omakorda kolmest omavahel seotud dimensioonist.

Joonis 1: *Institutsionaalne, kodune ja isaduse kolmnurk (Hobson ja Morgan, 2002)*

Institutsionaalse kolmnurga dimensioonideks on riik, turg ja perekond. See, mil määral riik kontrollib turgu, määrab ära, kuid võivad sõltuvad töötajad (sh. isad) turujõududest (riigi-turu tipp kolmnurgal). Riigis loodud poliitika pakuvad perekondadele kindlas ulatuses (sotsiaal)toetusi ja teenuseid ning määravad ka selle, mil määral loodab riik perekonnale kui ühele sotsiaalkindlustuse vormile (riigi-perekonna tipp kolmnurgal). Samuti määrab riik selle, kuid võivad turg perekonnale suunatud toetuste ja teenuste pakujaks (turu-perekonna tipp kolmnurgal).

Perekonna kolmnurga dimensioonid moodustavad mees, naine ja lapsevanem/laps(ed). See kolmnurk väljendab perekonnasiseseid võimusuhteid ja majanduslikku sõltuvust ning seda, mil viisil riik läbi seadusandluse (nt. maksusoodustused abielus olevatele inimestele ja alaealiste laste vanematele, emadus/isaduspuhkus või vanemapuhkus jne.) mõjutab eelpoolnimetatud perekonnasiseseid suhteid ja ühiskonnas levivaid soostereotüüpe.

Kolmas ehk isaduse kolmnurk koondab isade (*fathers*), isaduse (*fatherhood*) ja isaksolemise (*fathering*) dimensioone. Isade dimensioon viitab konkreetsetele isikutele, igale üksikule isale. Isaduse dimensioon väljendab seda, millised õigused, kohustused, vastutus ja staatus on isadele omandatud ning milline on hea ja halva isa kujund vastavas ühiskonnas. Isaksolemise dimensioon viitab aga tegevustele, mis kaasnevad isaks olemisega. Seejuures ei kuulu siia dimensiooni vaid need tegevused, mida tehakse koos lapsega, vaid kõik isaks olemisega seotud tegevused, näiteks see, kui isa viib tööandjale avalduse lapsehoolduspuhkusele jäämiseks.

Institutsionaalne ja perekonnakolmnurk kohtuvad lapsevanema argireaalsuses. Näiteks otsus selle kohta, kumb vanem jääb lapsehoolduspuhkusele, sõltub nii perekonnasisestest (võimu)suhetest, riigi seadusandlusest tulenevatest võimalustest, vanemate töökohtadest ja ühiskondlikust või nn. tähtsate teiste arvamusest vastava käitumise (nt. isa lapsehoolduspuhkusele jäämise) kohta.

Isaduse ja institutsionaalse kolmnurga seotus on ilmselge – mehed on defineeritud isadena läbi riigi seadusandluse (nt. abielu, lahutust ja hooldusõigust puudutavates õigusaktides), riigi sotsiaalpoliitika määrab selle, mil määral mees kui palgatööline saab perele pühenduda ning turusuhted mõjutavad muuhulgas ajaressurssi, mida meestel on võimalik kasutada isaksolemisele. Lisaks kujundavad isaksolemist ning hooldamise ja otsustamise jaotust vanemate vahel ka (võimu)suhted konkreetses peres.

3 UURIMUSE METODOLOOGILISED LÄHTEKOHAD

Käesolevas uuringus kasutatavad süvaintervjuud ja fookusgrupi intervjuud kuuluvad kvalitatiivsete uurimismeetodite valdkonda. Strauss ja Corbin (1990:10) defineerivad kvalitatiivset uurimust sellise uurimuseks, mille tulemusteni ei jõuta statistilise analüüsi või teiste andmeid kvantifitseerivate meetodite kaudu. Kui kvantitatiivsed andmed tegelevad numbritega, siis kvalitatiivsete uurimisandmete põhirõhuks on tähendused, mida vahendavad keel ja käitumine (Dey, 1993). Nähtustele omistatavad tähendused on sotsiaalselt konstrueeritud, st nad on kontekstist sõltuvad (*ibid.*).

Kvalitatiivsete andmete olemusest tulenevalt võib uurimuses kasutada väga laia spektrit erinevaid andmeid – muusikat, kirjutatud (sh. ka näiteks proosat ja luulet) või kõneletud teksti, dokumente, pilte, etnograafiaid jne. (Strauss ja Corbin, 1990; Dey, 1993). Kvalitatiivsete uurimisandmete oluliseks plussiks on asjaolu, et sellised andmed kujundavad uurimissubjektid ise, mitte ei ole eelnevalt uurijate poolt kontseptualiseeritud (Dey, 1993).

Straussi ja Corbini (1990) sõnul sobivad kvalitatiivsed andmekogumis- ja uurimismeetodid kõige paremini selliste uuringute puhul, mille eesmärgiks on nähtuste tähenduse, tunnete, mõtteprotsesside, emotsioonide ja inimeste kogemuste väljaselgitamine. Kuigi kvalitatiivset ja kvantitatiivset analüüsi on sageli vastandatud (Dey, 1993), on nad oma olemuselt pigem teineteist täiendavad ja neid kasutatakse erinevate uurimisprobleemi püstituste korral (Strauss ja Corbin, 1990). Kuna lapsehoolduspuhkusel viibivate isade kohta Eestis on väga vähe teada ning lähtuvalt uuringu eesmärkidest, on käesolevas uuringus kasutatud kvalitatiivset lähenemist uurimisobjektile, mis annab võimaluse lähemalt uurida meeste kogemusi, emotsioone ja isaks olemise tähendusi.

Erinevalt kvantitatiivsetest uurimustest, mille eesmärgiks on peamiselt teooriate ja hüpoteeside testimine, on kvalitatiivsed uurimused pigem keskendunud teooriate loomisele ja kontseptuaalsete mudelite kasutatavuse testimisele (Dey, 1993) ning nähtuste ning neile antavate tähenduste tõlgendamisele. Erinevaid lähenemisi kvalitatiivsetele uurimismeetoditele on väga palju (Strauss ja Corbin, 1990; Dey, 1993), kuid Tesch (1990, viidatud Dey, 1993) on need rühmitanud kolme gruppi:

- keelekesksed lähenemised, mis keskenduvad keelekasutusele ja sõnade tähendusele ehk inimestevahelise kommunikatsiooni uurimisele selle kõige otsemas tähenduses;
- kirjeldavad-interpreteerivad lähenemised, mille eesmärgiks on sotsiaalsete nähtuste ning inimeste poolt neile antavate tähenduste põhjalik kirjeldamine ja tõlgendamine;
- teoorialoomelised lähenemised, mis püüdlevat sotsiaalsete fenomenide vaheliste suhete leidmisele.

Käesolev uuring, mille peamisteks eesmärkideks on välja selgitada isade lapsehoolduspuhkusele jäämise mõjurid ja protsess ning kirjeldada isade kogemusi, on oma olemuselt kirjeldav-interpreteeriv uurimus.

Järgnevalt heidame pilgu uuringus kasutatud andmekogumismeetoditele – poolstruktureeritud süvaintervjuule ja fookusgrupi intervjuule.

3.1 Poolstruktureeritud süvaintervjuu

Mahoney (1997) on kvalitatiivset süvaintervjuud defineerinud vabas vormis ja sundimatus õhkkonnas toimuva vestlusena kvalifitseeritud uurija ja informandi vahel. Selle meetodi abil soovitakse saada vahetut teavet inimese teadmiste, tunnete ja kogemuse kohta läbi tema enda tõlgenduse ning peamiselt otsitakse vastuseid küsimustele „miks?“ ja „kuidas?“ (Berger, 2000). Süvaintervjuu sobib andmekogumismeetodiks eriti hästi sellistel juhtudel, kui uurimisteema on keeruline, soovitakse väga detailset informatsiooni, respondentideks on kõrge staatusega isikud ja/või tegemist on väga tundliku uurimisteemaga (Mahoney, 1997). Süvaintervjuu olulisteks tunnusteks on (1) küsimuste vaba ning etteantud vastusevariantideta vorm ja (2) vastaja aktiivne positsioon andmete loomisel tänu võimalusele oma kogemusi ja arvamusi vabalt enda valitud sõnadega kirjeldada (Berger, 2000).

Kuigi erinevalt struktureeritud intervjuust on küsimuste sõnastus ja nende esitamise järgnevus poolstruktureeritud süvaintervjuus vaba, eeldab see erinevalt struktureerimata süvaintervjuust siiski uurijailt tugevat eeltööd ning läbimõeldud küsitluskava koostamist (Mahoney, 1997; Berger, 2000). Seega on poolstruktureeritud süvaintervjuude läbiviimisel intervjuueerijal olemas küll küsitluskava ehk respondentidelt küsitavate küsimuste nimekiri, kuid intervjuu käigus püütakse võimalikult palju säilitada struktureerimata intervjuudele omast juhuslikkust, mis võimaldab koguda ka nõ. spontaanselt tekkinud (st. uurija poolt eelnevalt kontseptualiseerimata) uurimisandmeid.

Berger (2000) eristab süvaintervjuusid vastavalt kogutavate andmete olemusele:

- 1 ekspertintervjuud, mille eesmärgiks on välja uurida oma ala asjatundjate hinnangud ja prognoosid mingi valdkonna või probleemi hetkeseisu, arengupotentsiaali jmt. kohta;
- 2 informandi intervjuud, mille käigus respondentid peegeldavad isiklikke vahetuid kogemusi ja hoiakuid.

Käesoleva uuringu käigus läbiviidud poolstruktureeritud süvaintervjuud võib liigitada informandi intervjuude kategooriasse. Antud kvalitatiivse uurimismeetodi kasuks

otsustasime seetõttu, et uurimisteema on keeruline, tundlik ja selle kohta vajatakse detailset informatsiooni ning kuna poolstruktureeritud süvaintervjuu võimaldab

- 1 koguda väga mitmekesist detailirohket informatsiooni avades ühtlasi võimaluse uute oluliste kontseptsioonide esilekerkimiseks;
- 2 uurija ja respondendi näost-näku kohtumist ;
- 3 uurimisteemade põhjalikku käsitlemist;
- 4 uurijal lisaks respondendi sõnaliselt väljendatud vastustele jälgida ja intervjuu edasisel suunamisel arvestada ka respondendi mitteverbaalsete väljendustega;
- 5 uurijal küsimusi selgitada ja laiendada suurendades nii viisi tähenduslike ja läbimõeldud vastuste saamist;
- 6 paindlikku, respondendi ja intervjuerimissituatsiooni eripärasid arvestavat intervjuerimist.

3.1.1 Meeste intervjuerimise eripärad

Schwalbe ja Wolkomir (2002) rõhutavad, et meeste intervjuerimisel ja selliste intervjuuandmete analüüsimisel tuleb arvestada mitmete eripäradega, mis tulenevad ühiskonnas levinud maskuliinsuse normidest. West ja Zimmerman (1987) kohaselt püüavad inimesed käituda kooskõlas ühiskonnas levinud feminiinsuse ja maskuliinsuse normidega, ehk nõ. esitavad sugu (*doing gender*) oma igapäevases käitumises. Schwalbe ja Wolkomir (2002) lähtuvad sellest kontseptsioonist ning leiavad, et mehed püüavad intervjuusituatsioonis käituda vastavalt tunnustatud mehelikkuse normidele ja rõhutavad, et kvaliteetsemate uuringuandmete saamiseks peab seda asjaolu intervjuerimisel ja andmete analüüsimisel arvestama.

Autorid toovad välja kolm peamist meesrespondentide intervjuerimisel esinevate probleemide gruppi, milleks on (1) meesrespondendi soov intervjuusituatsiooni oma kontrolli all hoida, (2) emotsioonide vähendamine ja varjamine ning (3) ratsionaalsuse, autonoomia ja kontrolli ülemäärane rõhutamine. Nende võimalike moonutuste leevendamiseks ja probleemide ennetamiseks pakuvad Schwalbe ja Wolkomir (*ibid.*) välja mitmeid strateegiaid. Näiteks soovivad nad küsitaja kontrolli säilitamiseks intervjuu väga põhjalikult ette valmistada ning küsitluse alguses kõikide uurimuse üksikasjade põhjalikku selgitamist respondendile. Kuigi autorid rõhutavad, et intervjuerija peab säilitama kontrolli situatsiooni üle kogu küsitluse vältel, soovitatakse osa vastutusest respondendile delegeerida, näiteks lasta tal valida sobiv koht intervjuu läbiviimiseks. Seljatomaks meesrespondentide kalduvust oma mehelikkuse tõestamiseks emotsioone vähendada ning varjata, soovitatakse tunnete kohta käivaid küsimusi küsida pigem kaude ning teiste meeste kogemustele viidates. Julgustamiseks meesrespondente avama teatud otsustele jõudmise protsesse, mida sageli kiputakse ratsionaliseerima, soovivad autorid intervjueritavaid julgustada ning paluda neil võimalikult pikalt kirjeldada otsusteni jõudmist.

Kokkuvõtvalt rõhutavad Schwalbe ja Wolkomir (*ibid.*), et hea intervjuu meesrespondentidega baseerub uurija põhjalikul ettevalmistusel, läbimõeldud intervjuerimisstrateegiatel ning ühiskonnas levinud mehelikkuse normide teadvustamisel.

3.2 Fookusgrupi intervjuu

Morgan (1996:130) defineerib fookusgruppi kui uurimismeetodit, mis kogub andmeid läbi grupi interaktsiooni mingi konkreetse, uurija poolt määratletud teema kohta. Fookusgrupi meetodi puhul saab esile tuua kolm peamist aspekti: (1) fookusgrupi eesmärgiks on koguda andmeid, uut informatsiooni, (2) andmete allikaks on interaktsioon grupi diskussioonis ning (3) uurija peab andmete kogumise eesmärgil tekitama diskussiooni (Puchta ja Potter, 2004:17). Kuigi fookusgrupi intervjuu peamiseks eesmärgiks on andmete kogumine, tuleb arvestada ka sellega, et sellise grupidiskussiooniga võivad kaasnedä lisaeesmärgid nagu näiteks teavitustöö, teraapia, käitumise muutmine, otsuste tegemine jne.

Kitzinger ja Barbour (1999) toovad esile, et fookusgrupp on ideaalne uurimismeetod, kui eesmärgiks on uurida inimeste kogemusi, arvamusi, soove ja rahulolematust. Meetodi tugevaks küljeks on see, et kuigi ühelt poolt on fookusgrupi vestlus asetatud kindlatesse raamidesse, pakub ta samas piisavalt vabadust osalejatele arvamuste ja kontseptsioonide vabaks sõnastamiseks lähtuvalt grupiliikmete endi prioriteetidest. Samuti on oluline, et fookusgrupi intervjuu käigus saavad intervjuueeritavad kasutada oma terminoloogiat ja sõnavara.

Fern (2001) eristab fookusgruppe vastavalt kogutavate andmete tüübile:

- 1 uuriva (*exploratory*) fookusgrupi eesmärgiks on unikaalsete mõtete kogumine, uute ideede konstrueerimine, ootuste ja vajaduste kindlaksmääramine, olemasolevate uuringute tulemuste seletamine;
- 2 kogemuslikku (*experiential*) fookusgruppi iseloomustab soov kaardistada ühise ja sarnase kogemuse olemasolu ehk teha kindlaks, kui sarnased on indiviidide arusaamad, kogemused, mõtted;
- 3 kliinilisteks (*clinical*) fookusgrupi eesmärgiks on läbi grupiarutelu tõsta näiteks osalejate eneseteadvust, jagada informatsiooni jne.

Käesoleva uuringu raames läbi viidud fookusgrupi intervjuud võib liigitada uuriva ja kogemusliku fookusgrupi kategooriasse. Antud kvalitatiivse andmekogumise meetodi kasuks otsustasime seetõttu, et

- 1 grupiintervjuu käigus on võimalik koguda rohkem informatsiooni, seisukohti ja ideid; grupis toimuv interaktsioon võib stimuleerida uute ideede tekkimist, st intervjuueeritavad korjavad üles ja jätkavad üksteise poolikuks jäänud mõtteid, täiustades seeläbi saadava informatsiooni kvaliteeti ja hulka;
- 2 fookusgrupis ei ole indiviidid kohustatud igale küsimusele isiklikult vastama ning sellest tulenevalt on vastamine tähenduslikum ja eeldatavalt vastused tähendusrikkamad. (Morgan ja Spanish, 1984; Morgan, 1996); kuna tegemist on grupivestlusega, siis ei pea vastaja jääma oma esialgu välja käidud arvamuse juurde vaid ta võib seda muuta ühise arutelu tulemusena (Krueger, 1998);
- 3 fookusgrupi intervjuude käigus luuakse sünergia - osalejad peavad oma mõtteid ja ideid põhjendama teistele intervjuueeritavatele, see elavdab grupi diskussiooni;
- 4 fookusgrupp annab võimaluse jälgida „grupi efekti” ehk seda, mil määral nõustutakse üksteise ideede ja mõtetega;
- 5 grupi intervjuu võimaldab osalejatel võrrelda oma kogemusi ja seisukohti (Morgan, 1996:139).

4 UURIMUSE TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

4.1 Traditsiooniliste soorollide mõju meeste kaasatusele laste eest hoolitsemisse

Läbi ajaloo on naised ühiskonnas konstrueeritud ja defineeritud emaduse, mehi aga töölise, sõduri ja muude avaliku elu rollide täitmise kaudu (Hearn, 2002). Seega on naised kuulunud feminiinseks peetud privaatsfääri samal ajal kui avalikkus on jäänud meeste mängumaaks ning omandanud maskuliinse tähenduse (Halford, 2006). Ajalooliselt on meestele isarolli küll omistatud, kuid see ei ole eeldanud mehe aktiivset osalemist pereelus ja laste kasvatamisel, vaid on kandnud pere ülalpidaja pitsert (Hearn, 2002). Ka tänapäeval on valdav kujund isast kui oma perekonnast hoolivast mehest, kes pere igapäevareaalsuses (nt. laste eest hoolitsemisel) siiski tagaplaanil püsib (Gatrell, 2005) ning kelle kanda on perekonna majandusliku heaolu tagamine. Selline arusaam isast kui perekonna ülalpidajast on püsiv hoolimata sellest, et see kerkis esile alles industrialiseerimise käigus, kui mehed suunati tööle väljapoole perekonna majapidamist ning reaalselt kandsid mehed pere ainsa leivateenija rolli vaid lühikest aega 1950. aastatel lääneriikide valge keskklassi hulgas (Hobson ja Morgan, 2002).

Halford (2006) viitab, et avaliku ja privaatsfääri vastandamine ning nende sidumine vastavalt maskuliinsuse ja feminiinsusega on oluliselt mõjutanud seda, mil viisil isadust konstrueeritakse. Nagu öeldud, peetakse isa peamiseks ülesandeks (palga)tööd ja oma pere ülalpidamist ning sellist isa peetakse lääne kultuuriruumis maskuliinseks, samal ajal kui tema osalemist lastekasvatamisel mehelikkusega ei seota (Hobson ja Morgan, 2002). Gatrell (2005) leiab, et meestelt oodatakse oma sotsiaalse identiteedi ülesehitamist ainuüksi ametialasele staatusle ning Lewis (1992, viidatud Halford, 2006) on sellise nähtuse nimetanud "leivateenija režiimiks". Seega võib väita, et kui perekonna majandusliku heaolu kindlustamine on avalikkuse silmis mehe maskuliinsuse seisukohalt kohustuslik, siis laste kasvatamisel osalemine ja nende eest hoolitsemine on isadele pigem võimalus või õigus, mida ei pea oma mehelikkuse säilitamiseks tingimata kasutama (Hearn, 2002; Hobson ja Morgan, 2002).

Hoolimata sellest, et isale on läbi ajaloo omistatud peamiselt pere ülalpidaja rolli, on viimase kaheksa aasta jooksul isarolli konstrueerimine teatud määral ka muutunud. Lamb (1986, viidatud Daly, 1995) on sellised muutused kokku võtnud ning nimetab isadele omistatud rollidena moraalse õpetaja, leivateenija, soorolli eeskuju ning uue hooliva isa rolle. Ka Hearn (2002) ja Halford (2006) toonitavad, et varem oli isa autoriteet, kes teostas oma võimu perekonnast eemalviibimise kaudu, samal ajal kui tänapäeval on esile kerkinud nn. uued isad, kes peegeldavad müütilist hoolivat, osalevat ja feminiinset "uut meest". Sellegi poolest leitakse hoolimata levima hakanud uue isa ideaalist, et muutunud on küll isaduse diskursus ning sellest tulenevalt esitatakse isade käitumisele kõrgemaid nõudmisi pereelus osalemise osas, kuid meeste reaalne käitumine ning nende konstrueerimine leivateenijana on olnud visad muutuma (LaRossa 1988, Daly, 1995; Hearn, 2002; Halford, 2006; Matta ja Knudson-Martin, 2006). Endiselt seostatakse heaks isaks olemist võimega perekonda ülal pidada (Halford, 2006) ning kuigi isad on viimase paarikümne aasta jooksul varasemast enam pereelus ja kodustes töödes osalema hakanud (Hearn, 2002; Smeaton, 2006), tähendab see pigem teatud kindlate ülesannete täitmist (nt. lastega väljas käimine, toidu ostmine vmt.) mitte kogu koduste tööde spektris osalemist (Hearn, 2002) ning kodutööde jaotus peegeldab endiselt traditsioonilisi soorolle (Matta ja Knudson-Martin,

2006).

Mitmed uurijad on hoolimata traditsiooniliste soosteretüüpide prevaleerimisest siiski tähendanud noorte isade kasvavat huvi ja soovi varasemast enam pereelus ja laste kasvatamisel osaleda (Future Foundation, 1999; O'Brien ja Shemilt, 2003, mõlemad viidatud Smeaton, 2006). Põhjuseid, miks tavapärase käsitlus isarollist ja meeste vastav käitumine sellisele huvile vaatamata suhteliselt muutumatuna on püsinud, on välja toodud mitmeid. Näiteks Gatrell (2005) leiab, et sageli takistab isade suuremat osalust emade soov laste peamiseks hooldajaks jääda, st. naiste suutmatust või soovimatust loobuda avalikkuses heaks kiidetud naiserolli täitmisest. Seevastu naiste toetav suhtumine mehe osalemisesse laste kasvatamisel mõjutab meeste käitumist positiivselt (*ibid.*).

Sarnaselt naistele on ka mehed ise kammitsatud sotsiaalselt konstrueeritud soorollide poolt ning nende julgus ja võime laste peamise hoolitseja rolli võtta sõltub sellest, kuidas ühiskonnas mehelikkust konstrueeritakse (Matta ja Knudson-Martin, 2006). Kimmel (2004, viidatud Matta ja Knudson-Martin, 2006) on kokkuvõtvalt tõdenud, et nii mehi kui naisi tõkestavad nn. soolistatud institutsioonid (*gendered institutions*), nagu töökoht, perekond, kool ja poliitika, kus luuakse ja levitatakse ühiskonnas domineerivaid mehelikkuse ja naiselikkuse, isaduse ja emaduse definitsioone ning millele mittevastavalt käitumist ei soodustata. Tõdemuseni ebasoodsast ühiskondlikust taustast isade hoolivale käitumisele on jõudnud ka Gatrell (2005), kelle sõnul peavad isad, kes on ametialase karjääri edendamise ja peamise leivateenija rolli asemel valinud laste eest hoolitseja rolli, pidevalt silmitsi seisma negatiivse avaliku arvamusega nende mehelikkuse ja kompetentsuse kohta.

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et kuigi isaduse tähendus on aja jooksul teatud määral muutunud ning sisaldab tänapäeval üha enam ka osalemist laste kasvatamisel, pole see senini kaasa toonud olulisi muutusi meeste käitumises ning, nagu Matta ja Knudson-Martin (2006) viitavad, ei ole endiselt selge, millised peavad olema tingimused nimetatud uue isadusemudeli reaalsuseks saamiseks. Selge on vaid see, et isaks olemine ei toimu vaakumis ning isadust tuleb vaadelda perekonna, kogukonna, ühiskonna, kultuuri, ajaloo ja teiste sarnaste institutsioonide valguses (Cabrer *et al*, 2000).

4.2 Riik isarolli loojana

Tuntud meesuurijad Robert W. Connell (1995) ja Jeff Hearn (2002) peavad riiki (state) keskseks soo ja isaduse konstrueerimise agendiks. Riigi käes on mitmeid seadusandlike ja poliitilisi vahendeid isade käitumise ja avaliku arvamuse kujundamiseks. Õigusaktid ja sotsiaalpoliitilised meetmed, mis puudutavad perekonda, tööelu, varandust, ülalpidamiskohustust ja rahvastiku registreerimist, on vaid mõni näide vahenditest, millega riik saab määrata ja konstrueerida seda, mis on mehelik ja milline peab olema isa (Hearn, 2002).

Hearni (2002) sõnul käsitleti isadust kuni 19. sajandini bioloogilise ja iseenesestmõistetava nähtusena, mis kaasneb abielusidemetega ning millesse riik mingil viisil sekkuma ei pea. Viimase kahesaja aasta jooksul on aga riigipoolne sekkumine erinevate reeglite ja võimaluste loomise kaudu soorollide konstrueerimisse ja seeläbi ka pereellu, üha kasvanud (*ibid.*) ning 1980. aastatel hakkasid lääneriikides regulatsioonid puudutama ka isasid (Lewis, 2002). Lisaks pereelu reguleerimisele on oluliselt kasvanud ka erinevate riiklike toetusmeetmete pakkumine peredele (Olàh, Bernhardt ja Goldscheider, 2002) ning võib öelda, et taoliste perekonda ja isasid puudutavate meetmete ja regulatsioonide olemasolu on saanud üheks heaoluriigi tunnuseks. Hearn (2002) leiab lausa, et heaoluühiskonna arengut

võib siduda sellega, milline on ühiskonnas levinud seisukoht meeste kui isade, abikaasade ja leivateenijate kohustuste ja sotsiaalse positsiooni kohta.

Kuigi riigi rolli isaduse konstrueerijana on teadvustatud ning paljudes Euroopa riikides on viimastel aastakümnetel muudetud seadusandlust võimaldamaks isadel jääda vanemapuhkusele, ei ole need sammud tingimata toonud kaasa muutust isade käitumises – kui Skandinaaviamaad välja arvata, on vanemapuhkust ja teisi sarnaseid võimalusi kasutavate meeste osakaal väga väike (Hobson ja Morgan, 2002).

Põhjuseid, miks isade käitumine on visa muutuma, on välja pakutud mitmeid. Näiteks leiavad Hobson ja Morgan (2002), et kuigi seadusandlike vahenditega püütakse limiteerida meeste töötunde ja soodustada muul viisil isade osalemist laste eest hoolitsemisel, devalveerib selliste meetmete mõju nende rakendamisega samaaegselt leviv edule ja tulemusele orienteeritud töökultuur oma piiramatut tööajaga lepingute ja tulemuspalkadega. Daly (1995) viitab, et paljude uurijate arvates pole meestele pakutud adekvaatset haridust, sotsiaalteenuseid ja muud tuge, mis soodustaks isade suuremat osalemist oma laste elus. Smeaton (2006) viitab aga vajadusele pöörata suuremat tähelepanu tööaja reguleerimisele, töökultuurile (seejuures eriti nn. pikkade tööpäevade kultuurile) ja puhkustele (nii isadus-, vanema- kui ka nn. hädaabi puhkustele).

Pleck (1993) leiab, et isad otsustavad kojujäämise kasuks vastavalt sellele, kui suured on saadavad kasud ja kaasnevad kulud ning viitab kahele printsiibile mis mõjutavad seda, kui paljud mehed perekonda toetavaid meetmeid kasutavad. Mehed kasutavad mingit meetet kuni

- (a) selle kasutamine ei vähenda nende sissetulekuid, ei nõrgesta nende rolli ja identiteeti leivateenijana, ja
- b) selle kasutamine ei tekita neis tunnet justkui nad poleks pühendunud oma tööle õi nende käitumine oleks ebamehelik.

Perekonda toetavaid meetmeid kasutatakse siis, kui „kulud” antud kahes dimensioonis on võimalikult madalad. (*ibid*:233).

Seda, miks, mil määral ja kuidas riiklikud meetmed isade käitumist mõjutavad, tuleb veel uurida. Analüüsides riigi rolli isaduse konstrueerimisel tuleb aga tingimata tähelepanu pöörata sellele, et erinevad riiklikud meetmed ja toetused võivad meestele ja naistele ning nende rollile ühiskonnas ja perekonnas erinevalt mõjuda – riigipoolne sekkumine võib alal hoida traditsioonilisi soorolle, toetada egalitaarseid rolle (näiteks Rootsis kehtestatud “issi kuu” lapsehoolduspuhkusel) või peletada mehed pereloomisest üldse eemale (Olàh, Bernhardt ja Goldscheider, 2002). Selline meetmete soospetsiifiline mõju on poliitikaloomes senini kahjuks sageli tähelepanuta ja analüüsimata jäänud.

4.3 Töökoha mõju isa lapsehoolduspuhkusele jäämisele

Billing'i (2000:221) sõnul sõltuvad indiviidi töö ja pereelu alased otsused ühelt poolt töökoha kultuurist (kui paindlik on nende töö, kui palju lähetusi, kui pikad tööpäevad, tööandja hoiak, „peresõbralikkus”) ja teisalt laiemast ühiskonna kultuurist (riiklik lapsehoiustüsteem; kas kultuurilised väärtused ja normid toetavad seda, et lapse eest hoolitsemine/kasvatamine on jagatud kohustus ema ja isa vahel või siis ainult ema peamine kohustus).

Otsust, kes ja millal jääb lapsega koju, võib vaadelda kauplemisprotsessina ning Sundström ja Duvander (2002) leiavad, et isa kojujäämise otsus põhineb kahetasandilisel kauplemisprotsessil. Esimese tasandi kauplemine toimub ema ja isa vahel ehk otsustatakse kui kaua on ema kodus, millal ta tööle naaseb ning kui palju aega lapsehoolduspuhkusest jääb isale. Teise tasandi kauplemisprotsess toimub isa ja tööandja (töökeskkonna) vahel, mille käigus peab isa kaaluma võimalikku negatiivset reaktsiooni töökaaslaste, ülemuse ja tööandja poolt ning seda, kui pikalt ta puhkuse võtab (Sundström & Duvander, 2002). Kuna emade kojujäämist peetakse traditsiooniliseks, siis ei ole neil võrreldes isadega vaja kojujäämist tööandjale nii palju põhjendada. Samuti on leitud, et isa lapsehoolduspuhkusele jäämise tingimuste (aeg, pikkus jne.) üle üritab tööandja rohkem kaubelda kui ema puhul (Brandth ja Kvande, 2002).

Senised uuringud on näidanud, et üks peamisi põhjusi, miks mehed ei soovi lapsehoolduspuhkusele jääda, on kartus eemalduda tööelust (Brandth ja Kvande, 2002; Haas, Allard ja Hwang, 2002). Tööelust eemaldumise kartuse all peetakse silmas nii kartust saada kaastöötajate negatiivse suhtumise osaliseks (Pleck, 1993) kui ka hirmu, et kvalifikatsioon ja oskused võivad kodus olles kaduda. Kuigi töötajatel endil võib negatiivne kogemus puududa, võivad nad karta tööandja arvamust ja hoiakut lapsehoolduspuhkusele jäämise kohta ning negatiivse arvamuse kartuses kojujäämisest loobuda (Haas ja Hwang, 1995; Haas, Allard ja Hwang, 2002). Seega isade kojujäämine sõltub paljuski ettevõtte üldisest hoiakust ja suhtumisest meeste lapsehoolduspuhkusele jäämisesse. Rootsis läbiviidud uuring näitas, et nendes ettevõtetes, kus toetati isade kojujäämist, jäi tunduvalt rohkem isasid koju kui nendes, kus suhtumine oli passiivne ja mittetoetav (Haas Allard, Hwang, 2002). Seega töökohapoolne soosiv suhtumine on üheks eeltingimuseks meeste kojujäämisele.

Lisaks on ettevõtte üldine kultuur ja hoiak isade lapsehoolduspuhkusele jäämisesse määratud ettevõtte karakteristikute poolt. Oma hiljutises uuringus leidsid Bygran ja Duvander (2006) Rootsi andmetel põhinedes, et ettevõtte tüübil on otsene mõju isade lapsehoolduspuhkusele jäämisele. Ilmnes, et palju vähem isasid jäi koju erasektoris ning väiksemates ettevõtetes. Samuti oli väga oluline tegur ettevõtte töötajate sooline segregatsioon. Nendes ettevõtetes, kus enamus töötajaid olid mehed, jäi palju vähem isasid koju kui ettevõtetes, kus meeste ja naiste osakaal oli võrdsem. Seega võib järeldada, et maskuliinsem töökeskkond soosib traditsiooniliste soorollide alalhoidmist ja edasikandumist. Nii võib eeldada, et kui töökeskkond on pigem meestekeskne, siis hoiakud ja arvamused ei pruugi olla otseselt isade kojujäämist soosivad. Samuti mängib olulist rolli isade kojujäämisotsuse kujunemisel ettevõtte kogemus kojujäänud isadega. Bygrani ja Duvanderi (2006) uuring kinnitas, et meestöötajad, kes töötasid ettevõtetes või asutustes, kus isad on lapsega koju jäänud, olid valmis ka ise lapsega koju jääma, samas kui nendes ettevõtetes, kus isade kojujäämine on pigem erand, meestöötajad antud võimalust ei kaalunud.

Oluline on rõhutada, et tegu ei ole alati tingimata organisatsioonikultuuri isadevaenulikkusega, vaid probleem peitub pigem olukorra ambivalentisuses. Kuna ettevõtte peamine eesmärk on kasumi maksimeerimine ja töö efektiivsus, püütakse igati soodustada seda, et töötajad panustaks maksimaalselt oma tööalasesse tegevusse ja oleksid edukad (Bowen ja Orthner, 1991). Seega selleks, et ettevõtte soodustaks või toetaks isade

kojujäämist, peab ettevõttele sellega kaasnema mingi kasu.

4.4 Ema töötamise ja töökoha mõju isa lapsehoolduspuhkusele jäämisele

Ema või isa kojujäämist lapse hooldamiseks võib vaadelda peresisese otsustusprotsessina, mis toimub sotsiaalses kontekstis olles mõjutatud ühiskonnast ja töökeskkonnast. Brandth ja Kvande (2002) väidavad uurimustulemustele põhinedes, et kui ema kojujäämist võetakse normaalse nähtusena, peab isa lapsega koju jäämist põhjendama - ühiskonnapoolne traditsiooniline hoiak, et ema jääb lapsega koju, legitimeerib naistöötaja kojujäämise ka tööandja silmis, kuid isade kojujäämine tekitab pigem küsimusi.

Eelpool juba kirjeldatud Bygrani ja Duvanderi (2006) uuringust selgus, et lisaks mehe töökoha soolisele koosseisule mõjutab meeste kojujäämist ka naise töökoha töötajate sooline jaotus. Kui ema töötas ettevõttes, kus enamus töötajaid olid naised, siis isa lapsehoolduspuhkusel viibimise periood oli lühem kui isadel, kelle abikaasad/elukaaslased töötasid sooliselt vähem homogeensetes ettevõtetes. Ühe põhjusena toodi esile see, et ettevõtted, kus töötavad peamiselt naised, on oma igapäevapraktikas arvestanud sellega, et töötajad jäävad lastega koju ja seetõttu nende töölt eemalviibimise kulud ettevõttele on väikesed. Naised, kes töötavad töökohtades, kus enamus töötajaid on mehed, üritavad kiiremini tööle naasta kartusest, et töölt eemalviibimine võib seada küsimuse alla nende tööalase positsiooni ja karjääri. Seega lisaks isa töökohale on isa kojujäämise otsuse seisukohalt oluline roll ka ema töökohal. Uuring viitab sellele, et sellistes töökohtades, kus töötavad peamiselt naised või peamiselt mehed, soodustavad traditsioonilist peresisest rollide jaotust laste eest hoolitsemisel.

Ka ema sissetulek mõjutab isa lapsehoolduspuhkusele jäämise otsust. Taas võttes aluseks Rootsi1 näite, saab esile tuua, et ema suhteliselt kõrge sissetulek suurendab tõenäosust, et isa jääb lapsehoolduspuhkusele. Samuti otsustavad lapsehoolduspuhkuse kasuks pigem kõrgema haridusega naiste abikaasad/elukaaslased (Sundström & Duvander, 2002). Ilmselt on antud naiste jaoks pikemaajaline eemalviibimine tööturult teatud riskidega seotud ja seetõttu otsustatakse lapsehoolduspuhkuse vanematevahelise jagamise kasuks. Samas aga ilmnes antud uuringus, et kõrgema sissetulekuga, kõrgemal ametikohal ja pikema tööstaažiga isad jäävad kergemini lapsega koju. Võib eeldada, et kõrgemal ametikohal olevad isad on niiõelda vähem haavatavad töökoha reaktsioonidest ning ei sõltu nii palju kaastöötajate ja ülemuste arvamusest. Teisalt on see seotud ka sellega, et kõrgema sissetulekuga mehed on pigem abielus/kooselus kõrgema hariduse ja eeldatavasti ka kõrgema sissetulekuga naistega. Seega võib isade lapsehoolduspuhkusele jäämist siduda perekonna sotsiaalmajandusliku staatusega - kõrgem sotsiaalmajanduslik staatus soodustab mehe lapsehoolduspuhkusele jäämist. Sissetulekute mõjud kojujäämise otsustele on ilmselt aga riigispetsiifilised ning sõltuvad osalt ka riiklikest lapsehoolduspuhkusega kaasnevate toetuste maksmise korrast ning suuruselt.

¹ Antud valdkonnas on väga palju uuringuid viidud läbi Rootsis. Peamine põhjus on see, et Rootsis on alates 1970ndatest riiklikus poliitikas väga palju tähelepanu pööratud isade kaasamisele laste kasvatamisel ning soolisele ebavõrdsusele.

4.5 Tööelust eemalejäämise mõjud

Kuigi palju on räägitud sellest, et naiste pikaajaline eemalviibimine tööturult seoses laste sünniga vähendab nende kvalifikatsiooni ja oskusi, on seni väga vähe teada lapsega kojujäämise mõjudest isa edasisele karjäärile. Albrecht, Edin, Sundström, & Vroman (1999) analüüsisid tööelust eemal viibitud aja mõju sissetulekutele. Oma uuringus eristasid nad seda, kas eemalviibimine on toimunud lapsehoolduspuhkuse tõttu või mitte ning võrdlesid eemalviibimise mõju meeste ja naiste sissetulekutele. Ilmnes, et pikemaks ajaks lapsega koju jäämise korral kaotavad mehed naistega võrreldes oma edaspidises sissetulekus rohkem.

Autorid põhjendasid sellist tulemust asjaoluga, et töandja võib interpreteerida meeste kojujäämist vähese tööle pühendumisena ehk siis lähtutakse arusaamast, et mehed, kes on karjäärile orienteeritud, ei jää lapsehoolduspuhkusele või jäävad koju ainult lühikeseks perioodiks. Selline töandjapoolne interpretatsioon tingib selle, et kodus olnud isad ei pruugita hiljem edutada ning nende karjäär seiskub. Naiste puhul ei mängi lapsehoolduspuhkusele jäämine aga erilist rolli, kuna kojujäämist vaadatakse loogilise asjade käiguna ja seetõttu ei signaliseeri see töandjale väiksemat pühendumust. Seega võib väita, et lapsehoolduspuhkusele jäämisega võivad isadele kaasneda suuremad riskid seoses edasise tööalase karjääri ja edukusega, kui emadele.

5 Lapsehoolduspuhkus Eestis

5.1 Töö- ja pereelu ühitamist toetavad seadused Eestis

Eestis on terve rida seadusi ja meetmeid, mis on suunatud väikeste laste vanemate töö ja pereelu ühitamise toetamisele. Järgnevalt anname lühida ülevaate sellest, millised on väikelaste vanemate õigused ja võimalused lapse hoidmise ja hooldamise eesmärgil mõneks ajaks tööst loobuda.

Kõige olulisemaks võimaluseks, on seadusega kehtestatud õigus lapsehoolduspuhkusele kuni lapse 3-aastaseks saamiseni. Õigus lapsehoolduspuhkusele on lapse emal, isal, või mõnel teisel pere liikmel, kes on tegelik lapse hooldaja. Lapsehoolduspuhkusele jäämise õigus on üldjuhul ühel inimesel, kuid töandja nõusolekul võib puhkusele jääda ka mitu pereliiget. Lapsehoolduspuhkusele jäädes tööleping peatub, kuid ei lõppe. Seadus kaitseb väikese lapse või laste hooldajat töötuks jäämise eest.

Lisaks töökoha kaitsele garanteeritakse alates 1.jaanuarist 2004 väikeste lastega perele vanemahüvitise seadusega ka sissetulek. Vanemahüvitis kompenseerib lapsehoolduspuhkusel olevale vanemale tema saamata jäänud tulu. Vanemahüvitise suuruseks on lapsehoolduspuhkusele jäämise eelse kalendriaasta keskmine kuutasu. Kehtestatud on ka hüvitise ülempiir, mis tähendab seda, et kõrgepalgalistele vanematele ei kompenseerita sissetulek täies mahus, vaid ülempiiri ulatuses, milleks on üle-eelmise aasta kolmekordne keskmine palk (2006 aastal 19 191 krooni, 2007. aastal 21 624 krooni).

Need lapsehoolduspuhkusele jäävad vanemad, kel puudus lapse sünnile eelnenud aastal sotsiaalmaksuga maksustatud tulu (nt. mittetöötanud tudengid), saavad sõltumata tulu puudumisest vanemahüvitist. Neile makstav summa on vanemahüvitise määra suurus, mis 2007. aastal on 2690 krooni. Kui vanem lapse sünnile eelnenud aastal töötas, kuid tema kuu

keskmine sissetulek jäi alla riiklikku alampalga määra, on tal siiski õigus alampalga suurusele hüvitisele, mis on kõrgem kui vanemahüvitise määr. Seega väärtustatakse inimeste panust tööturul ning julgustatakse inimesi ka madalapalgalisi ning näiteks osajaga töökohtadel töötama.

Vanemahüvitist vähendatakse, kui inimene samal ajal sotsiaalmaksuga maksustatavat tulu saab. Kui hüvitise saaja töötab ning teenib kuus kuni hüvitise määra, säilib hüvitis täiel määral. Kui teenitakse rohkem, väheneb vanemahüvitis. Kui hüvitise maksmise ajal teenib vanem üle viiekordse hüvitise määra (2006. aastal 12400 krooni), siis kaotab ta õiguse vanemahüvitisele.

Vanemahüvitise maksmist alustatakse sünnitushüvitise maksmise perioodi lõpupäevale järgnevast päevast ning makstakse ajani, mil sünnitushüvitise päevadega kokku täitub 455 päeva (kuni 2006 alguseni oli selleks perioodiks 365 päeva). Kui lapse emal ei olnud õigust sünnitushüvitisele, määratakse hüvitis lapse 14 kuu vanuseks saamise päevani. 2008 aastast vanemahüvitise maksmise periood 575 päevani. Pärast vanemahüvitise lõppu makstakse lapsehoolduspuhkusel olevatele vanematele lapsehooldustasu, mille suuruseks 2006. aastal oli 600 krooni.

Praegu kehtiva seaduse kohaselt on kuni lapse kuue kuu vanuseks saamiseni õigus hüvitisele last kasvataval emal ning alles pärast seda ka isal. Alates 1. september 2007 on isadel õigus vanemahüvitisele, kui laps on saanud 70 päeva vanuseks.

Isadel on õigus 14-päevasele täiendavale lapsepuhkusele ema rasedus- ja sünnituspuhkuse ajal või kahe kuu jooksul pärast lapse sündi. Riigi poolt makstav puhkusetasu selle aja eest on 66 EEK päevas. Lapse isal õigus ajastada oma iga-aastane puhkus naise rasedus- ja sünnituspuhkuse ajale - seejuures on tal õigus puhkusele täies ulatuses, sõltumata töödandja juures töötatud ajast. Lisaks on kuni 14 aastast last kasvataval isikul õigus kuni 14 kalendripäeva pikkusele palgata puhkusele.

5.1.1 Lapsehoolduspuhkusel isad Eestis

Lapsehoolduspuhkusel olevate meeste statistikat Eestis avaldatud ei ole. Küll aga saab ülevaate väikese, s.t. 6-14 kuu vanuse lapsega kodus olnud meeste arvust vanemahüvitise statistika järgi. Kuna vanemahüvitist enne ja pärast nimetatud vanust ei maksta, puudub ka info meeste kohta, kes on lapsehoolduspuhkusel olnud väiksema kui 6 kuuse või suurema kui 14 kuuse lapsega.² Seisuga 30 aprill 2007 sai vanemahüvitist 194 meest ja 12 278 naist. Seega 1.6% vanemahüvitise saajatest on mehed. Kuigi kahe aasta jooksul on vanemahüvitist saanud meeste arv enam kui kahekordistunud, on suurem osa vanemahüvitise saajatest endiselt naised. Suurem osa lapsehoolduspuhkusele jäänud isadest saab oma eelneva palgaga võrdset vanemahüvitist.

Tabel 1. Vanemahüvitist saanud isade arv ja nende osakaal vanemahüvitise saajate seas

	31.03.2005	31.08.2005	31.12.2005	31.12.2006	30.04.2007
Kokku vanemahüvitise saajaid	9308	9141	9419	12 422	12 472
Nendest isad	93	67	88	161	194

² Kuna Vanemahüvitise seadusesse on juba viidud sisse muudatusi, mis 2008. aastast kehtima hakkavad, siis alates 2008. aastast muutub ka statistika sisu meeste lapsehoolduspuhkuse kogemuse suhtes.

100% palga määras	68	50	67	127	154
Maksimaalses suuruses	16	12	9	17	24
Kuupalga alammääras	2	1	9	12	6
Hüvitise määras	7	4	3	5	10
Isade osakaal kokku	1,0%	0,7%	0,9%	1,3%	1,6%

Allikas: Sotsiaalkindlustusameti kodulehekülg, aruanded 'Määratud vanemahüvitised liikide lõikes'.

6 ISAD ja LAPSEHOOLDUSPUHKUS

6.1 Süvaintervjuud isadega

6.1.1 Uuringu disain ja valim

Uuringu raames viidi läbi poolstruktureeritud süvaintervjuud väikeste laste isadega, kellel on erinev lapsehoolduse kogemus. Mittetõenäosuslik valim koosnes 20 isast, kellest kümme olid lapsega pikemat aega kodus olnud ning ülejäänud kümnel isal see kogemus puudus.

Kuna lapsehoolduspuhkusel olnud isasid on Eestis väga vähe ning nendeni jõudmine keeruline, kasutati lumepalli meetodile sarnanevat valimi koostamise viisi. Kuulutused, milles otsiti lapsega kodus olnud isasid, pandi üles väikelaste vanemate seas väga populaarsesse Eesti Ämmaemandate Ühingu Interneti väljaandesse Perekool.ee. Samuti saadeti laiali elektrooniline ringkiri üleskutsega uuringu läbiviijatega ühendust võtta. Neid kanaleid pidi avaldas nõusolekut uuringus osaleda 36 isa, kes on olnud kas ametlikul või mitteametlikul lapsehoolduspuhkusel või kes enda hinnangul mingil muul moel lastele rohkem aega pühendavad kui tavaliselt.

Nende isade hulgast valiti välja kümme lapsega kodus olnud isa, kellega viidi läbi poolstruktureeritud süvaintervjuud. Valiku tegemisel oli eesmärgiks saada valimisse võimalikult erinevad lapsehoolduspuhkuse kogemusega mehed. Seejuures ei olnud oluline, kas mehed olid ametlikult vormistatud lapsehoolduspuhkusele ja said vanemahüvitist või olid mingil muul moel oma elu korraldanud selliselt, et nad mingil perioodil suurema osa ajast lapsele pühendasid. Lisaks jälgiti, et mehed oleksid ka erineva vanuse, elukoha, elukutse/ametiga ning laste arvu ja vanusega.

Kodus mitteolnud isadeks valiti samuti võimalikult erineva tausta ja sotsiaaldemograafiliste tunnustega mehi Eesti erinevatest paikadest. Olulise lisakriteeriumina jälgiti, et uuringu läbiviijad poleks respondentidega isiklikult tuttavad, kuna see võib mõjutada intervjuu kulgu ning respondentide vastuseid.

Sellisel koostatud valimi eeliseks on uurijate suhteliselt suur kontroll valimi struktuuri üle – iga uuringus osaleja kaasamist kaaluti põhjalikult, vajadusel meeste käest lisainformatsiooni küsides. Võimalikult mitmekesiste kogemuste, elutingimuste ja töökohtadega meeste kaasamine uuringusse võimaldab saada mitmekesise pildi meeste kojujäämise kogemustest ja põhjustest.

Intervjuud viisime läbi Eesti eri paikades elavate isadega, seitse intervjuud Tallinnas, seitse Tartus ning ülejäänud mujal Eestis. Isade anonüümsuse tagamiseks jätame väiksemate kohtade nimed avalikustamata. Uuringusse kaasati võimalikult erineva vanusega mehi – kõige noorem väikese lapse isa oli 22 aastane, kõige vanem aga üle 60 aasta vana. Ka haridustaseme poolest olid mehed erinevad – oli keskhariduse, kutsehariduse, rakendusliku kõrghariduse ja kõrgharidusega s.h. magistrakraadiga mehi. Erialadest olid esindatud näiteks klienditeenindaja, kokk, IT spetsialist, riigiametnik, õppejõud, müügidirektor, ostujuht, tehnik ja muusik. Enamikul intervjuueeritavatel oli üks või kaks last, kuid intervjuusse olid kaasatud ka kolme ja nelja lastega perede isad. Laste vanused varieerusid mõnest kuust kuni koolieani.

Intervjuude läbiviimisel kasutasime intervjuukavasid, mis sisaldasid endas intervjuu käigus käsitletavate teemade loetelu ning täpsustavaid abiküsimusi (vt Lisa 2). Samas ei olnud intervjuud läbi viies küsimuste ja teemade järjestus oluline. Samuti polnud teemad piiratud

etteantud küsimustega ning arutati ka teema selliseid aspekte, mis isadele endile olulised olid. Intervjuu käigus lähtusime põhimõttest, et alustatakse üldisematest küsimustest ning minnakse järk-järgult konkreetsemaks ning isiklikumaks.

Intervjuu keskmiseks pikkuseks oli planeeritud üks tund, kuid see varieerus 45 minutist kuni ligi kahe tunnini sõltuvalt sellest, kuivõrd lai oli see teemadering, mille isad ise tõstasid ning kui põhjalikult nad küsimustele vastasid. Intervjuud viidi läbi vastavalt kokkuleppele kas vastajate kodus või töökohas, Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduskonnas, Poliitikauuringute Keskus PRAXISE kontoris või mõnes vaiksemas kohvikus. Intervjuud lindistati diktofonile ning kirjutati hiljem üles.

6.1.2 Analüüsi käik

Analüüsil lähtuti sellest, et kvalitatiivse analüüsi tuumaks on fenomenide kirjeldamine ja klassifitseerimine ning nende omavaheliste suhete paljastamine (Dey, 1993:31), ehk kirjeldamine, kontseptuaalne korrastamine ja teooria/käsitluse loomine, nagu Strauss ja Corbin (1990: 15) seda väljendavad. Nimetatud kolm analüüsi etappi on omavahel tihedalt seotud (Dey, 1993).

Fenomenide kirjeldamine on kvalitatiivse analüüsi esimeseks sammuks ning see kujutab endast uuritavate tegevuste konteksti, tegija kavatsuste ning tegevuste protsessi detailset ülestähendamist. Analüüsi teiseks sammuks on klassifitseerimine, mis tähendab uuringuandmete „lõhkumist“ ning seejärel nende koondamist temaatilisteks kategooriateks. Antud uuringu puhul tehti seda kasutades kvalitatiivsete andmete analüüsiprogrammi Atlas.it. Kodeerimine toimus mitmeetapiliselt, kus esmalt jagati tekstikatted üldisemateks kategooriateks, mis andmeid iseloomustavad. Seejärel määratleti alakategooriad, mis leitud üldisemaid teemasid täpsustasid.

Andmete sellise klassifitseerimise eesmärgiks on analüüsi kontseptuaalse raamistiku loomine. Kvalitatiivse analüüsi viimaseks etapiks on klassifitseerimise käigus loodud kategooriate sidumine ühtseks loogiliseks tervikuks, mille eesmärgiks on uurimisobjekti avamine, mõtestamine ning mõistmine. (Strauss ja Corbin, 1990; Dey, 1993). Andmeid analüüsiti nii vertikaalselt ehk konkreetsete teemade lõikes, kasutades kõigi intervjuude materjale kui ka horisontaalselt, püüdes mõista iga respondendi vastuseid läbi kogu intervjuu.

Analüüsis esitatakse analüüsi põhjal tehtud üldised järeldused, mida illustreerivad kaldkirjas intervjuueeritavate tsitaadid. Pikemad tsitaadid on eristatud intervjuueeritava varjunimega ning märkega selle kohta, kas mehel on lapsega kodusolemise kogemus või mitte. Tsitaadid on tsenseerimata ning parandamata, kuid kohati on nende paremaks mõistmiseks lisatud nurkuslgudesse analüüsi autorite selgitavad kommentaarid.

Uuringu tulemusi lugedes tuleb silmas pidada, et kasutatud kvalitatiivse uuringu eesmärgiks ei ole kirjeldada seda, kuivõrd levinud on mingisugused kogemused, hoiakud või arvamused kogu populatsioonis ehk siis kõigi isade hulgas. Käesoleva uuringu intervjuudele tuginedes saab kirjeldada erinevaid argumente, mida mehed kojujäämise poolt või vastu otsustades kaaluvad ning mõista otsuse langetamise protsessi. Samuti saab kirjeldada erinevaid probleeme, mida mida koju jäänud mehed kodus olles kogevad.

Järgnevalt anname esmalt ülevaate uuringus osalenud perekondade lapsehoolduspuhkuse korraldusest. Seejärel kirjeldame seda, kuidas sünnib otsus koju jääda ning millised on argumendid, mis räägivad isa kojujäämise poolt ja vastu. Seejärel vaatleme meeste

kodusolemise kogemust ning muutusi, mida see nende ellu tõi. Viimase aspektina käsitleme meeste kojujäämise soodustamist, meeste arvamust sel teemal ning konkreetseid vanemahüvitisega seotud aspekte.

6.2 Kes on väikese lapsega kodus?

Jagasime uuringut planeerides ja läbi viies mehed kahte kategooriasse lähtudes nende lapsehoolduspuhkusel olemise kogemusest. Ühte gruppi kuulusid isad, kes ei olnud ametlikult ega mitteametlikult lapsega kodus olnud. Teise grupi moodustasid isad, kes olid intervjuu läbiviimise ajal või millalgi varem lapsehoolduspuhkusel. Eeldasime, et tegu on väga erineva kogemuse ning mõtlemisega meestega, kelle abil saab võimalikult hästi kirjeldada nii kojujäämise poolt- kui vastuargumente.

Intervjuudest selgub aga, et tegelikkuses ei moodusta isad lapsehoolduspuhkuse kogemuse pinnalt kahte homogeenset rühma. Jaotuse asemel, kus üheks võimaluseks on see, et isa on pikemalt lapsega kodus olnud, ning teiseks see, et ta ei ole olnud kodus, võib isad lapsega tegelemise sh. lapsehoolduspuhkuse kogemuse põhjal pigem asetada skaalale. Skaala ühte otsa võiks asetada sellised isad, kes oma laste kasvatamisest üldse osa ei võta. Viimaseid me uuringusse ei kaasanud. Lapsega tegelemise skaala teise otsa võib asetada need isad, kes kasutavad maksimaalselt neile seadusega võimaldatud lapsehoolduspuhkust ning kes on aktiivselt lapse kasvatamise ja hoolitsemisega seotud. Eesti puhul tähendaks see seda, et isa viibib lapsehoolduspuhkusel kokku 3 aastat või loobub töölkäimisest hoopis, kui lapse ema samal ajal käib tööl. Viimase puhul tuleb eristada siiski lihtsalt töötust ning olukorda, kus mehe töölt lahkumise eesmärgiks on tõesti lapse eest hoolitsemine ning isa ongi lapse esmane hooldaja.

Järgnevalt vaatame, millised olid valimisse kaasatud meeste perekondade kogemused seoses lapsehoolduspuhkusega, mille oleme lihtsuse mõttes jaganud kolmeks:

- isa kodus, ema tööl
- kogu pere kodus
- ema kodus, isa tööl

6.2.1 Isa kodus

Osa uuringusse kaasatud meestest olid oma elu korraldanud mõneks ajaks selliselt, et lapsega oli kodus isa ning ema käis kas tööl või koolis. Meeste kodusoleku kestus varieerus neljast kuust kuni kahe aasta ja seitsme kuuni. Kodus oldi väga erinevas vanuses lastega. Üks mees jäi üksi koju kui laps oli viiekuune, neli isa jäid koju 7-9 kuuse lapsega, üks isa aastasega ja üks isa juba kahe suurema lapsega – üks oli ligi kolmeaastane, teine seitsmene. Osad emad töötasid mehe lapsehoolduspuhkuse ajal täisajaga, teised osa-ajaga ning osa õppis. Enamasti olid naised siiski tööl täis-ajaga või osalesid väga intensiivses õppeprogrammis, mistõttu olid need isad pikemat või lühemat aega **lapse peamised kasvatajad ja hooldajad**.

Kõik lapsega kodus olnud isad ei viibinud ametlikult lapsehoolduspuhkusel. Põhjused olid seotud tööga, täpsemalt töösuhte puudumisega - ilma töösuheteta aga ei ole võimalik ennast lapsehoolduspuhkusele vormistada. Üks isa oli pool aastat mitteametlikult lastega kodus töökohavahetuse ajal ning teine isa loobus lapse sünni järgselt töökohast, et jääda koos naise ja lapsega koju. Ametlikule lapsehoolduspuhkusele jäämist, mis oleks kohustanud

tööandjat tema töökohta säilitama, ta ei kaalunud. Kolmandal, tähtajalise lepinguga töötanud isal, aga keelduti lapsega koju jäämise tõttu töölepingut pikendamast, mille järel ta õhtuti ja nädalavahetustel FIEna töötas ning ülejäänud aja lapsega kodus oli.

Edaspidises analüüsis nimetame lihtsuse mõttes ka mitteametlikku kodus olemist lapsehoolduspuhkuseks.

6.2.2 Kogu pere kodus

Teine osa uuringusse kaasatud isadest loobus mõneks ajaks tööst, et olla kogu perega kodus. Mõnes mõttes võiks neid isasid, kes koos lapse emaga kodus on, oma kogemuse poolest lugeda n.ö. vahepealseteks juhtumiteks, kuna nad ei olnud lapse peamised või ainsad hooldajad ja kasvatajad. Samas aga selgub, et just need isad on eriliselt **perele pühendunud**. Nende kojujäämiseks puudus otsene praktiline vajadus, kuna ka ema oli kodus. Samuti ei teinud need mehed kodusoleku ajal tööd. Meeste tavapärase päeva kirjeldus näitab, et nad olid pühendunud lapse/laste kasvatamisele ja nende eest hoolitsemisele ning nad jagasid ka kõiki teisi koduseid tegemisi naistega suhteliselt võrdsetel alustel, põhimõttel, et teeb see, kel parasjagu aega on.

Ühel juhul loobus mees lapse sünni järel tööst täielikult ning jäi lapse ja naisega koju. Intervjuu läbiviimise ajaks oli ta kodus olnud juba aasta ja kaheksa kuud ning planeeris peagi sündiva lapsega edasi koju jääda. Teine isa jäi lapsehoolduspuhkusele teise lapse sündimise järel, kuna ta oli veendunud, et kahe väikese lapsega ei ole võimalik emal üksi toime tulla. Intervjuu läbiviimise hetkeks oli ta kodus olnud kaheksa kuud.

Kolmanda isa kogemus oli aga teistsugune, kuigi ka tema hoiakutest paistis tugev perele orienteeritus. Pika lapsehoolduspuhkuse asemel kombineeris ta palgata ja palgalisi puhkuseid nii, et kummagi lapse sünni järel oli ta koos kogu perega kodus kolm kuud. Kuna ta oli jätnud mitu aastat poole oma palgalisest puhkusest välja võtmata, oli pool kodus oldud kuuest kuust tasustatud.

Kui kaks esimest isa jäid töölt kõrvale pere juurde suhteliselt pikaks ajaks ning selliselt, et mõlemad neist kaotasid täielikult oma sissetuleku, siis kolmas isa ei olnud nõus oluliselt oma sissetulekutes kaotama. Lisaks puhkuste kombineerimisele oli ta kuu aega ka vanemahüvistega lapsehoolduspuhkusel kui vanem laps oli aastane. Kuna mehe sissetulek ületas tunduvalt maksimaalse vanemahüvitise suuruse, tähendas see lapsehoolduspuhkus talle niivõrd suurt sissetulekute vähenemist, et ta ei saanud kauemaks koju jääda. Tema perekesksust aga kinnitab lisaks keerukatele kombineerimisülesannetele veel asjaolu, et pärast laste sündi töötab ta vaid neli päeva nädalas, väliskomandeeringutel ei käi ning veedab oma kolmepäevased nädalavahetused perekonnaga.

6.2.3 Ema kodus

Isad, kes lastega kodus ei ole olnud, asetsevad eelnevalt kirjeldatud lapse hooldamise skaalal erinevates kohtades, kuna **isade kogemused erinesid** üksteisest oluliselt. Intervjuueeritud meeste hulgas oli isasid, kes lapse sünni järgselt polnud päevagi töölt vabaks võtnud ning polnud muutnud ka oma igapäevast töökorraldust ning lastega suhteliselt vähe aega koos veetsid. Kuid oli ka isasid, kes polnud küll päriselt lapsega koju jäänud, kuid kes siiski lapse sünni järel töölt mõneks ajaks naise kõrvale koju jäid. Kasutati ka võimalust muuta oma töökorraldust ja/või –koormust selliselt, et see võimaldaks rohkem aega lapse ja perega veeta. Üks kodus mitteolnud isa näiteks töötas oma lapse lasteaias. Seega ei saa öelda, et isad kes lastega kodus pole olnud, oleksid ainult töökeskse

mõtlemisega ning ilmtingimata traditsioonilisemate vaadete ja käitumisega kui lapsehoolduspuhkusele jäänud isad.

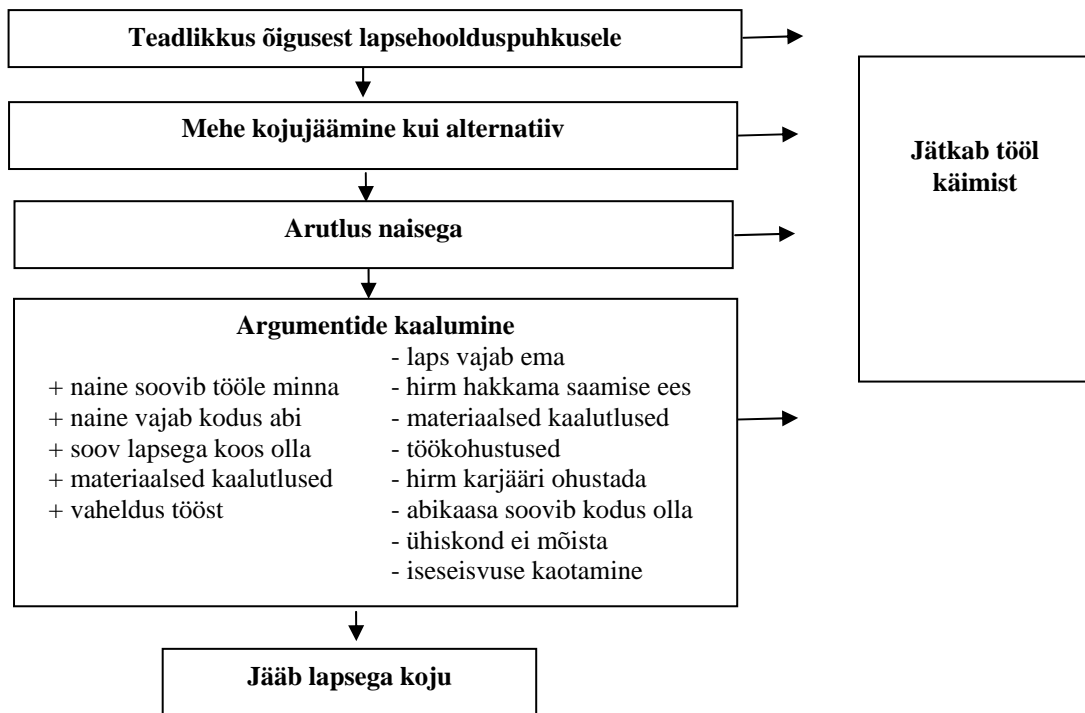
Võib öelda, et lapsehoolduspuhkuse võtmine on vaid üheks võimaluseks, mida mehed lapsega kodusolemiseks kasutavad. Keskendudes vaid ametlikule statistikale ning seadustes sätestatud võimaluste kasutamise analüüsile on oht alahinnata seda, mil määral mehed pereelus osalevad ning laste eest hoolitsevad. Seega tuleb edasistes analüüsides silmas pidada nähtuse suurt variatiivsust.

6.3 Kuidas sünnib otsus koju jääda?

Küsisime koju jäänud meeste käest, kuidas kujunes nii, et nad lapsega koju jäid, ja ülejäänud isade käest, kas nad kaalusid lapsehoolduspuhkusele jäämist. Palusime kõigil kirjeldada ühe- või teistsuguse otsuse taga olnud põhjuseid.

6.3.1 Samm-sammuline protsess

Kuigi isad otseselt ei kirjeldanud samm-sammulist otsusele jõudmise protsessi, on siiski võimalik näha, et otsuse langetamisel läbitakse erinevad etapid. Joonis 2 esitab mudeli, mis kirjeldab meeste kojujäämise otsuse sündimist. Tegu on teoreetilise mudeliga, mis toob esile eelkõige erinevad otsuse tegemise protsessi komponendid – kõik pered ei pruugi otsuse langetamiseks etappe just sellises järjekorras läbida ning kõiki võimalikke argumente kaaluda.

Joonis 2: lapsega kojujäämise otsuse kujunemise protsess

1. Teadlikkus meeste õigusest lapsehoolduspuhkusele jääda, on esimeseks eelduseks selleks, et perekond jõuaks isa lapsehoolduspuhkusele jäämise otsuseni. Mõnele uuringus osalenud mehele oli üllatuseks, et ka mehed saavad koju jääda ning et riik neile „emapalka” maksaks. Küllap mängib siin oma rolli ka see, et rahvasuus on väga sügavalt juurdud termin „emapalk”. Seejuures kasutab seda sõna ka hulk kodus olnud isasid, kellest mõni küll lisas juurde uue mõiste „isapalk”. Suurem osa meestest olid siiski teadlikud sellest, et ka isad saavad lapsehoolduspuhkusele jääda.

2. Isegi kui põhimõtteline teadmine lapsehoolduspuhkuse võimalusest on olemas, ei tähenda see veel, et mehe kojujäämist arvestatakse reaalse **alternatiivina naise kojujäämisele**. Küsimus on selles, kas üldse tullakse selle peale, et nende peres võiks ja saaks isa lapsega kodus olla. Terve rida neist isadest, kes polnud lapsega kodus olnud, kinnitasid, et neil ei ole selline mõte pähegi tulnud ning osad nendest välistasid selle võimaluse täielikult.

3. Järgmiseks sammuks otsuse tegemisel on mehe kojujäämise **võimaluse arutamine naisega ehk nn. kauplemisprotsess** (Sundström ja Duvander, 2002). Kirjandusest on teada, et naised ei soovi alati oma kodust rolli meestega jagada (inglisekeelses kirjanduses nimetatakse sellist nähtust *maternal gatekeeping*. vt näiteks Allen ja Hawkins, 1999; Gatrell, 2005). Seega on naise seisukoht selles küsimuses oluline. Ka käesolev analüüs kinnitas, et otsus, kes lapsega koju jääb, on **perekonna otsus** ning ka initsiatiiv võib tulla nii mehe kui naise poolt või olla ühisinitsiatiiv.

Mitmed kodus mitteolnud isad olid **mänginud mõttega koju jääda**, kuid vähesed kaalusid seda tõsiselt ning vaid mõned arutasid seda lapse emaga. Osa nendest meestest, kes ei olnud teemat tõsiselt naisega arutanud, olid veendunud, et sel poleks olnud ka väga suurt mõtet, kuna naine poleks nagunii nõus olnud.

Seega ei ole õige küsida, miks mehed otsustasid koju jääda, vaid miks perekond otsustas mehe kojujäämise kasuks. Otsus kujunes naise ja mehe omavahelises arutelus ja võtab arvesse mõlema osapoole soovid ja vajadused. Ka mehed, kes kodus ei ole olnud, kinnitasid, et tegu on perekonna otsusega. Nagu üks isadest, Indrek, ütles, sõltuks tema võimalik kojujäämine rohkem tema ja *abikaasa suhetest, kuna tingimused selleks on vanemahüvitise näol loodud*.

4. Kui on selge, et mehe kojujäämine on põhimõtteliselt aktsepteeritav võimalus, **kaalutakse erinevaid argumente**. Kojujäämisel mängivad olulist rolli nii naise kui mehe õpingute, töökoha ja sissetulekuga seotud aspektid, lapse heaolu ja mõlema vanema arusaam sellest, kes ja kuidas peaks lapsi kasvatama. Kuigi otsus sünnib erinevate tegurite kaalumisel, ei ole kõik tegurid materiaalsed ja praktilised. Olulisel kohal on emotsionaalsed põhjused, vajadus vahelduse ja puhkuse järele, ühe- või mõlemapoolne soov astuda välja rutiinist, kogeda midagi muud ja muuta elu mitmekesisemaks.

6.3.2 Argumentide kobarad

Kuigi tegureid, mida võidakse mehe kojujäämise otsuse langetamisel arvesse võtta, on terve rida, ei saa öelda, et kõik perekonnad kõiki otsusega kaasnevaid võimalikke tagajärgi ja kaalutlusi arvestaksid.

Tabel 2. Kojujäämise vastu – ja pooltargumendid

Kojujäämise poolt	Kojujäämise vastu
Naine soovib tööle/õppima minna	Laps vajab ema/ Imetamine
Naine vajab kodus abi	Hirm hakkama saamise ees
Soov lapsega koos olla	Materiaalsed kaalutlused
Materiaalsed kaalutlused	Töökohustused
Vaheldus tööst/töökohavahetus	Hirm karjääri ohustada/tööd kaotada
	Abikaasa soovib kodus olla
	Ühiskond ei mõista
	Iseseisvuse kadumine

Osad isad tõid välja ühe, konkreetse ja lihtsa põhjuse, teised aga esitasid terve rea plüsse ja miinuseid. Oli ka selliseid, kelle jaoks argumentide kaalumist justnagu ei toimunudki ning tegu oli kindla ja ainuvõimaliku käitumisviisiga. Näiteks Roland rääkis, kuidas sündis otsus, et nende teise lapse sünni järel jääb ka isa kogu perega koju: *me mõlemad konstateerisime seda, et nii tuleb, nii peab, teist võimalust ei ole.*

Lastega kodus olnud mehed esitasid enam poolt- ning mitte kodus olnud mehed rohkem vastuargumente. Samas võib öelda, et lastega kodus olnud mehed tõid esile küll kojujäämise otsuse varjukülgi, kuid need ei olnud nende jaoks alati otseselt argumendid, mis oleks nende otsust kahtluse alla seadnud. Näiteks olid nii koju jäänud Rain kui ka kodus mitte olnud Riho veendunud, et lapse jaoks on ema olulisem kui isa. Riho jaoks oli see põhjus, miks kojujäämist isegi mitte kaaluda, Rain aga oli oma veendumusest sõltumata lapsega üle kahe aasta kodus.

Lõpuks **sõltus otsus pereliikmete prioriteetidest**, väärtustest ja sellest, millises valdkonnas ja kui palju nad on nõus järeleandmisi tegema. Mõndade perekondade jaoks on prioriteediks raha ja otsus võetakse vastu selliselt, et ei kaotataks sissetulekut. Teiste jaoks on kaotused rahas aktsepteeritavad kuniks perekond toime tuleb – olulisemaks on kas kellegi hariduse omandamine, pereelu, lastega koosveedetud aeg või lapse rinnaga toitmine.

6.3.3 Ratsionaalne või emotsionaalne otsus?

Lihtsustades võib öelda, et otsus koju jääda on kas praktiline ning ratsionaalne või pigem emotsionaalne. Loomulikult kaasnevad emotsioonide põhjal tehtud otsusega ratsionaalsed ja praktilised kaalutlused, mis teatud juhtudel isegi võivad otsuse ümber muuta. Ja vastupidi, praktilise ja ratsionaalse otsusega kaasnevad emotsioonid, mis teatud tingimustel samuti võivad ratsionaalse otsuse kahtluse alla seada.

N.n. emotsionaalsed otsused on seotud isade perikesksusega, tugevate pereväärtustega. Perekond ja lapsed on nende isade jaoks prioriteediks – nad lihtsalt soovivad olla koos oma perega ning otsivad selleks võimalusi. Antud uuringus olid need isad, kes väärtustasid perega koosolemise aega eriliselt kõrgelt, kodus koos kogu perega. Ehk siis nende jaoks ei olnud praktilist vajadust lapsehoiu tõttu kodus olla, kuid nad olid siiski teinud otsuse koju jääda. Kuna perega olemine on nende jaoks – eriti siis, kui lapsed on väikesed – prioriteediks, olid nad nõus teistes eluvaldkondades n.ö. ohvreid tooma. See tähendas nende jaoks ka sissetulekute langust - kahele kodus olevale lapsevanemale sissetulekut ei kompenseerita.

Aga eks ta selline ole, eks ma olen ikka kogu aeg olnud sellise tööstiiliga, et kui on perekonnal ikka mingi mure, siis töö võib oodata. Sest ega ma ei ole sellist töökohta leidnud, võib olla ainult päästjad, et sellist tööd ei ole mida ei saaks ka homme teha. Ega midagi ei juhtu, keegi ei sure ära, et töö on tähtajast kaks või kolm päeva üle. (Andres, kodus olnud isa)

Praktilistel kaalutlustel koju jäänud meeste jaoks on samuti perekond oluline kuid nende jutus on vähem märgata tugevat soovi ja isiklikku eelistust olla töölkäimise asemel lapsega/lastega kodus. Need mehed jäid koju pigem selletõttu, et naine vajas vaheldust kodusolemisele, sai hea töökoha, läks õppima või toimus mehel endal töökohavahetus. Mõnikord langes praktiline vajadus mehe sõnul kokku just selle hetkega, kui ta ka ise tundis, et ta pole saanud piisavalt lapse või lastega tegeleda ja/või vajas ta töölkäimisele puhkust.

Osa mehi tõdes, et neil **ei olnud teist võimalust** kui koju jääda kuna naine läks tööle või kooli. Samas vaadates nende meeste elusituatsiooni ning teiste, kodus mitte olnud meeste kogemusi võib öelda, et neil oleks olnud suhteliselt lihtne argumenteerida, et naine peab väikese lapsega kodus olema ning edasiõppimine või tööle minemine on lihtsalt võimatu. See aga oleks tähendanud naiste soovide ignoreerimist. Seega võib öelda, et ka praktilistel kaalutlustel ning peamiselt naise soovide tõttu koju jäänud isade puhul on näha suhteliselt tugevat kompromissivalmidust ning oskust mõelda väljaspool traditsioonilisi soorolle.

Erinevaid argumente, mida ühe või teistsuguse otsuse kasuks või kahjuks esile toodi, oli väga palju, kuid mitte kõik nendest ei olnud otsustava mõjuga. Kohati oli meeste jaoks raske eristada neid kaalutlusi ja mõtteid, mis kojujäämist mõjutasid ning mida vaagiti enne otsuse tegemist, ning tagantjärele otsuse õigsuse ja tagajärgede kohta antavaid hinnanguid.

Kuna mehed on oma otsust koju jääda pidanud pidevalt teiste jaoks õigustama – lihtsat soov koju jääda lapsega oli sageli mõistetamatu argument – oli märgata ka **vajadust eneseõigustuse järele**. Lisaks polnud meestel ka veendumust selle kohta, mis oli tegelikult see kõige olulisem põhjus. Seega on raske eristada, milline oli kellegi jaoks kõige olulisem tegur kojujäämise juures. Siiski võib öelda, et mitte kõik asjaolud polnud põhjused, mille pärast koju jääd, vaid pigem soodustavad või takistavad tegurid.

6.4 Mis räägib isa kojujäämise poolt?

Järgnevalt vaatame lähemalt tegureid, mis räägivad lapsega kojujäämise poolt – miks jäävad mehed koju? Nagu eelpool öeldud, ei ole enamasti võimalik kindlaks teha, milline loetletud argumentidest on otsuse tegemisel kõige olulisem või milline asjaolu otsustavaks osutub. Loetletud argumendid ei ole tähtsuse järjekorras.

Kojujäämise argumendid saab jagada kolmeks:

- **Naise soovid ja vajadused**
  - Naine soovib tööle minna
  - Naine soovib/vajab kodus abi
- **Mehe soovid ja vajadused**
  - Isa soov lastega koos olla, isa rolli täita, lapse arengusse panustada.
  - Töökohavahetus/soov tööst vaheldust saada
- **Pere majanduslikud huvid**

6.4.1 Naine soovib tööle minna

Meeste jaoks olid naiste soovid ja vajadused üheks olulisemaks argumendiks, mida kojujäämise otsust tehes kaaluti. Osa mehi jäi koju, kuna nende naine soovis tagasi tööle minna. Ka need isad, kelle jaoks kojujäämine oli vaid hüpoteetiline võimalus, tõid ühe võimaliku põhjusena, mis võiks neid kojujäämist tõsiselt kaaluma panna, välja naise töölemineku võimaldamise:

Mina oleks tahtnud ise ka jääda. Ma ise mõtlesin niimoodi, et naine oleks võinud tööle minna, sest, et see, ma annaks talle puhkust, et see näed, see kandmise aeg jäi tal ära noh tööst eemal ja oli kodus pidevalt ja see tähendab, et temale vaheldust, et mina oleksin hoopis kodus, et lapsega edasi oleks enne lasteaeda minekut näiteks. (Kaspar, koju mitte jäänud)

Ainult üks mees väitis, et ta naine on pigem kodukeskse orientatsiooniga ja teda tööelu eriliselt ei huvita ning tõenäoliselt jätkab ta koduperenaise elu veel pikemat aega. Enamikes perekondades nähti aga asjade loomuliku käiguna seda, et lapse suuremaks saades läheb **ema (tagasi) tööle või õppima**.

Põhjuseid, miks naised tööle tahtsid minna, tõid mehed esile mitmeid. Eesti naiste suhteliselt suurt huvi töölkäimise vastu kinnitab 2005. aastal läbiviidud soolise võrdõiguslikkuse monitooring, mille kohaselt vaid 10% Eesti naistest loobuks töölkäimisest täielikult, kui materiaalne olukord seda võimaldaks. Seega, vastupidiselt tavapärasele arvamusele, ei lähe naised laste kõrvalt tööle ainult vajadusest raha teenida.

Käesolevas uuringus viitasid mehed kahele peamisele põhjusele, miks naised tööle soovisid minna ning mistõttu nemad lastega koju jäid: 1) Vajadus vahelduse järele 2) karjäär

„Et naine lolliks ei läheks”

Enamik uuringus osalenud mehi tundis muret pikalt kodus olnud naise pärast ja nad jäid koju, et **et naine lolliks ei läheks** ja saaks tööle minna. Mehed kartsid, et pärast pikka kodusolekut naine *mandub ära*. Mõned leidsid ka, et huvitava töö tegemine võiks naisele olla *fun* ja võimaldab talle aega, kus *ei pea mõtlema mingitele kodustele asjadele*.

See, et soov naisele vaheldust pakkuda oli üheks oluliseks põhjuseks, miks mees lapsega koju jäi, kinnitab, et kojujäämise otsus on perekonna otsus. Ka isad, kes lapsega kodus ei ole olnud, tajusid, et lapsega kodusolemine on kohustus, mille kõrvalt muudeks tegevusteks jääb väga vähe aega.

Naine tahaks ka puhata ja vahepeal võtta ja sõbrannadega minna kohvi jooma aga laps määgib ja teine laps tahab ka oma osa nii, et väga keeruline. (Karl, koju mitte jäänud)

Kuigi mehed teadvustavad lapsega kodus olemist kui olulist stressiallikat naisele, ei lahenda perekond olukorda alati isa lapsehoolduspuhkusele saatmisega, vaid võivad kasutada **alternatiivseid lahendusi** olukorra leevendamiseks. Näiteks ostab esimese lapsega kodus olnud Anti naisele praegu teise lapsega kodusolevale naisele iga päev šokolaadi, sest *muidu ei vea välja*. Teise lahenduse selleks puhuks kui *naisel hakkab stress tekkima*, pakub välja müügidirektorina töötav Karl:

pakun välja, et olen lapsega paar kolm päeva kodus, et võta ja sõida, puhka sinna tänna, et sellist poolt on enda initsiatiivil väljapakutud küll. (Karl, koju mitte jäänud)

Suurem osa mehi piirdusid siiski sellega, et tegelesid lastega õhtuti peale tööd ja nädalavahetustel selleks, et naine saaks kasvõi pisut aega iseenda jaoks ja *natuke vabamalt*

olla. Ka kodus olnud isad püüdsid enne ja/või pärast kodusoleku perioodi just selliselt elu naiste jaoks lihtsamaks teha, kuid pikkade tööpäevade tõttu ei jää õhtuti selleks kuigi palju aega.

See, kui võrd mehed saavad lastega tegeleda, sõltub ka nende töökorraldusest. Näiteks Rolandil, kes pärast teise lapse sündi koju jäi, oli paindliku graafikuga töökoht, kus tal oli võimalik ka üsna palju kodus tööd teha, mistõttu hindas ta oma osalust lapse kasvatamises ka töötamise ajal suhteliselt heaks. Nii ta tõdes, et „*ei olnud probleemi. Aga neil, kes peavad iga päev viieni kusažil kontoris istuma, võib küll nagu raskeks minna.*”

Seega tajub suurem osa mehi seda, et naistele on pikk kodusolemine stressitekitav ning nad vajavad vaheldust, kuid mitte kõik perekonnad ei lahenda olukorda alati mehe lapsehoolduspuhkusele jäämisega.

„*Siis tuli naisel see karjäärivajadus peale*”

Teiseks põhjuseks, miks emad soovisid enne lapsehoolduspuhkuse lõppu tööle minna oli kartus, et liialt pikk töölt eemalolek **mõjutab negatiivselt naise karjääri**. Toodi esile, et teatud elukutsete puhul mõjub pikk töölt eemalolek töötaja kvalifikatsioonile, mis võib ohtu seada kogu järgneva karjääri. Nii kirjeldas üks mees oma peamise kojujäämise põhjusena hirmu oma magistrikraadiga naise tuleviku ja karjääri pärast:

Minul see [põhitöö] kõrvalt tegemise pagas oli sedavõrd suur, et mind ei hirmutanud no mitte miski. Ükskõik mis on, ma võtan oma kandle ja Tiugu ühes ja saan ikka hakkama. Aga tema [naine] - kui oleks olnud mingi jama - õppinud nii kaua seda ametit, leidmaks selle kõrvale mingit teist väljundit või tööd, on suhteliselt võimatu siin ühiskonnas. (Rain, kodus olnud isa)

Selle perekonna näide viitab sellele, et naiste soov väikese lapse kõrvalt tööle naasta ei ole ainuüksi vajaduse vahelduse järele, vaid ka hirm kaotada oma kvalifikatsioonis sedavõrd, et edaspidi kardetakse lausa töötuks jääda.

Naise tuleviku ja karjääri kindlustamisena võib näha ka teise perekonna käitumist. Naine oli enne lapse saamist töötu ning mees jäi seitsmekuuse lapsega koju, et naisel oleks võimalik tööd otsida ja tööintervjuudel käia. Lühikest aega olid kodus mõlemad kuniks naine töö leidis ning seejärel jäi isa üksinda koju, et naine saaks oma uues töökohas segamatult sisse elada.

Trikk oli selles, et emme oli lõpetanud ülikooli ära, magistrantuuri. Ta oli töötu. Selles mõttes, et ta eelmisest töökohast mingi paar aastat varem lõpetas ära ja siis tööd ei olnud. Ja niimoodi lapsega minna tööintervjuule on vist väga raske. Mina ütlesin, et mina võin vabalt kodus olla. Et ta otsib endale sellise töö kus ta saab niimoodi mõnusalt tööl käima, et ta ei pea niimoodi kaheksast viieni tööl olema. Siis ta otsis natukene ja midagi leidiski. Siis ma olingi kodus kuus kuud. (Anti, kodus olnud isa)

Lisaks läksid kaks naist välismaale magistrantuuri õppima ning isad jäid lastega koju. Ühel juhul jäi mees lapse ja lapse vanaemaga Eestisse, teisel juhul aga läks kogu pere emaga kaasa. Siiski oli mõlemal juhul lapsehoid peamiselt isa kanda. Õppimisvõimalus ning stipendium olid ühel emal niivõrd head, et mees oli rõõmuga nõus kodus olema ning teatas naisele, „*et kui sa sellest [võimalusest õppima minna] ära ütled, siis pead ikka küll loll olema*”.

Seega ei kitsendata nendes perekondades **naiste valikuid** – ka väikese lapse kõrvalt välismaale õppimaminekut nähakse reaalse võimalusena. Sellist käitumist, kus naise

karjääri väärtustatakse sedavõrd, et mees naise asemel koju jääb, teadvustatakse aga endale kui midagi ebatavalist. Andrese ja teistegi uuringus osalenud meeste kogemused näitavad, et ühiskonnas levinud eeldus kõigi meeste suurest karjäärile orienteeritusest ei pruugi sugugi tõele vastata:

Laias laastus on ikkagi need stereotüübid, et issi peaks tööl käima ja emme võiks ohverdada siis karjääri aga meil on vastupidi, et ma ei ole kunagi selline karjääri tüüp olnud (Andres, kodus olnud isa)

6.4.2 Naisele kodus abiks

Mitte kõigi kojujäänud meeste naised ei soovinud tööle minna, vaid koju jäädgi koos terve perega. Kõik mehed, kes olid kodus koos naise ja lapsega, leidsid et nad on **kodus abiks**. Nagu kahe alla kaheaastase lapse isa Roland oma otsust põhjendas:

Ma arvan, et ei olnud teist valikut. Kaks last alla kahe aasta vana, eksle. Kaks vanemat. Ma lihtsalt ei leidnud, et üks vanem saab selle kohustusega hakkama ja me ei tahtnud ka. Tahtsime seda ühiselt jagada.

Kuigi need mehed nägid ennast abistaja rollis, ei tähenda see justkui peaksid nad enda rolli lapse kasvatamisel väiksemaks, kui naise oma. Pigem hindavad need mehed lapse hooldamist ja hoidmist väga suureks tööks, mida ei ole võimalik üksi teha. Iseloomulik on naisega koos kodus olnud meestele veel seega, et lisaks igapäevastele praktilistele hooldamise ja *kasimise* tegevustele pidasid nad oluliseks ka lapse **emotsionaalsete vajaduste rahuldamist**. Seega tähendas nende meeste jaoks lapse hoidmine ja kodusolemine lisaks mähkmevahetusele ning pudrukeetmisele ka väga tähelepanelikku ja pidevat lapsega tegelemist.

6.4.3 Soov lapsega koos olla

Üks kojujäämist ajendanud põhjuste ring lähtus lapsest ning **isa suhetest lapsega**. Mehed soovisid olla lastega koos rohkem, kui nendetöökoht neil seda teha võimaldas. Neil oli tunne, et nad ei ole oma lapse jaoks piisavalt palju olemas, et nad ei tunne piisavalt oma last ning laps ei tunne piisavalt ka oma isa. Ka koju mittejäänud isade jaoks rääkis kojujäämise poolt soov lapsega kodus olla:

Ma olen elanud neid hetki üle lennujaamas, kus su oma laps sind ära ei tunne ja see ei ole kõige rõõmustavam kogemus kui vaadatakse sind nagu võõrast. (Janek, kodus olnud isa)

Aga see muutus ju suhteliselt mõttetuks, et sul on nagu laps, keda sa näed päevas nagu 15 minutit või heal juhul pool tundi. See on nonsens. Ja siis see oli ka üks põhjus, miks ma nagu hea meelega koju jäin. (Rain, kodus olnud isa)

Kuna suure osa meeste jaoks on **hea isa tunnuseks** just see, et isal on oma lapse jaoks aega, siis tunnevad nii mõnedki mehed süümepiinu, kui nad töö tõttu oma lastega piisavalt palju koos ei ole. Sealjuures võib meeste arusaam sellest, kui palju aega üks hea isa oma lastele pühendab, olla väga erinev. Kui mõnele isale piisas lastega koosveedetud nädalavahetustest, siis teised soovisid enam. Näiteks ütles Raiko, kes lapse sünni järel oma tööaegad 4 päevani lühendas ning mõnda aega ka lapsehoolduspuhkusel oli:

Pigem nagu endal on süümekas, et ikkagi majanduslik pool nii palju seob, et ei saa seda aega veel rohkem võtta. Pigem nagu selles mõttes ma olen kaotanud, et ma olen lapsega liiga vähe olnud, kui vastupidi. (Raiko, kodus olnud isa)

Seega ei saa öelda, et kõigi meeste jaoks tähendab isaroll vaid pere ülalpidajat, nagu Hearn (2002) väidab, või et kõik mehed kiidaksid heaks väljakujunenud rollidejaotust, kus nemad on perekonna igapäevareaalsuses tagaplaanil (Gatrell, 2005). Meeste kujutluses on heal isal aega oma lapsega koos olemiseks ning lapsevanema rolli täitmiseks.

Et kui sa ikka tuled üheksast õhtul koju kui lapsed juba magavad või on magama minemas, siis mingist hetkest see lapsevanema roll laste jaoks kaob ära. (Janek, kodus olnud isa)

6.4.4 Mees soovib tööst vaheldust

Nagu hilisemas fookusgrupi analüüsis esile tuuakse, on tööandjate arvates üheks peamiseks põhjuseks, miks mehed lastega koju jäävad, soov saada tööst vaheldust ja puhkust. Tõesti, uuringus oli ka selline isa, kes reaalselt oli lastega kodus just töökohavahetuse tõttu. Ka mitmed teised mehed arutlesid, et lapsehoolduspuhkusele jäämine oleks hea võimalus tööelust vaheldust saada. Nii argumenteerib Ott, kes oli pooleldi naljatades kojujäämise võimalust naisega arutanud:

Et siis see, et sa oleks vaadanud asjadele kuskilt kaugemalt ja see, et sa astud mingist süteemist välja ja siis saad rahulikult mõtiskleda, et kuidas see elu siis käib. Minu peamine selline argument oli see, et annaks teistsuguse kogemuse ja võimaluse natuke puhata. Jah tööelu rutiinist puhata. (Ott, kodus mitte olnud).

Samuti nautisid mehed, kes vaheldust tööst otseselt kojujäämise põhjusena ei toonud, töörutiinist väljasaamist. Siiski polnud enamiku jaoks see niivõrd kojujäämise põhjus vaid pigem sellega kaasnenud boonuse, *meeldiv vaheldus, et mitte olla sellise [töö]režiimi ja ajakavaga hõlmatud (Roland, kodus olnud isa)*

6.4.5 Materiaalsed kaalutlused

Kuigi üksi mees ei öelnud, et raha oleks olnud peamiseks või ainsaks kojujäämise põhjuseks, leidis siiski paar isa, kes tunnistas, et neil oli sissetulekute tõttu kasulikum koju jääda. Sissetulekud võivad olla isa kojujäämisel suuremad kui naise kojujäämisel siis, kui naine teenib rohkem kui mees või kui naine enne lapse saamist ei töötanud. Naiste suurem sissetulek muutub oluliseks pere sissetulekute jaoks pärast seda, kui vanemahüvitise maksmine lõppeb. Nii arutles lapsega koju jäänud Rain põhjuse üle, miks temal oli kasulikum koju jääda:

ja kuna minu pisku, mis mina sealt teenisin, oli väiksem kui tema pisku, siis otsustasime ikka selle tema pisku kasuks. (Rain, kodus olnud isa)

Teiseks juhuks, mil mehel võib olla kasulikum koju jääda on see, kui naine enne lapse saamist ei töötanud või on mingil muul põhjusel tema vanemahüvitis tunduvalt väiksem võrreldes palgaga, mida ta saaks tööle minnes.

Materiaalselt oli kasulikum kui emme läheb tööle. Kui ta leiab töö muidugi. Sest noh, üliõpilasena ta saab, sai seda 2000 krooni või noh mis iganes 2200 krooni vanemahüvitist. Kui ta tööle läheb, siis ta võib nii palju palka saada kui ta saab ja mina saan seda vanemahüvitist... igal juhul kasulikum. (Anti, kodus olnud isa)

Lisaks sellele, et materiaalsed kaalutlused olid üheks mehe kojujäämise põhjuseks, oli sissetulekute säilimine ka üheks kõige olulisemaks kojujäämise otsust toetavaks teguriks. Mitmeid kordi kinnitati, et kui mees oleks kaotanud kõik oma sissetulekud, poleks ta kindlasti koju jäänud. Alternatiivina oleks ehk püütud mingil muul viisil töökoormust vähendada.

Võib öelda, et vanemahüvitis niivõrd ei põhjusta meeste kojujäämist, vaid pigem loob tingimused selleks, et mehed üldse saaksid tõsiselt kojujäämist kaaluda ning pere toimetulekut ohustamata koju jääda. Lisaks tunnistas mitu isa, et olukorda, kus nad on naisest sõltuvad ning ilma isikliku sissetulekuta, on väga raske taluda. Seega on vanemahüvitisel lisaks materiaalse kaotuse hüvitamisele ka emotsionaalne mõju inimeste otsustele.

6.5 Mis räägib isa kojujäämise vastu?

Suurem osa isasid tõi esile argumente enda kojujäämise vastu, sõltumata sellest, kas nad olid kodus olnud või mitte. Ühed isad põhjendasid, miks nad kodus ole olnud ning teised, selgitasid, miks nad kodus pikemat aega polnud või millised kaalutlused nende kojujäämise vastu rääkisid. Argumendid puudutasid sissetulekuid, lapse heaolu, nii mehe kui ka naise tööd ja karjääri.

- **Lapse vajadustest lähtuvad põhjused**
  - laps vajab ema
  - mees ei tule lapsega toime
- **Pere majanduslikud huvid**
- **Mehe töökoht ja karjäär**
  - töökohustused
  - ohustab karjääri/töökohta
- **Naine soovib kodus olla**
- **Ühiskondlik suhtumine**

Lapsega koju jäämist oli suurem osa neist meestest, kes kodus polnud olnud, rohkem või vähem tõsiselt kaalunud. Osa mehi heitis mõtte kui **täiesti välistatud** ja võimatu idee koheselt kõrvale ilma, et nad oleksidki jõudnud selle plusse ja miinuseid kaaluda. Mõtte kõrvaleheitmise põhjused tulenesid eelkõige lapse vajadustest – nende meeste hinnangul vajavad lapsed ema ning peavad õigeks lapse võimalikult pikaajalist rinnaga toitmist. Osa mehi oli kojujäämise ideed küll ka oma kaasaga arutanud, kuid siiski ema kodusoleku jätkamise kasuks otsustanud.

Võib öelda, et kodus mitte olnud isade isade hulgas oli pisut rohkem märgata töökeskset mõtlemist – puhkus ja vaheldus tööst oli neile üks olulisemaid põhjuseid, miks nad üldse kojujäämist kaalusid. Järgnevalt vaatame lähemalt erinevaid argumente, mida mehed kojujäämise vastu esile tõid. Argumendid ei ole esitatud tähtsuse järjekorras.

6.5.1 Laps vajab ema

Kui mõned erandid välja arvata, olid peaaegu kõik intervjuueeritud mehed seisukohal, et laps vajab ema oma elu varases järgus rohkem kui isa. Esmajärjekorras on see tingitud **rinnaga toimisest**, mida kõik isad ääretult oluliseks ja vältimatuks pidasid. See panigi neid tõdema, et nad ei suudaks lapsele pakkuda kõike, mida ta vajaks.

Et naine, kes oleks suuteline last rinnaga toitma, läheb tööle ja isa hakkab tänu sellele lapsele väiksest saadik keemiat suhu toppima, see ei ole ka õige. (Karl, koju mitte jäänud)

Et kuidas kujutada ette, et mees võtab imiku oma karvasele rinnale, võtab lutipudeli, kuhu on ema rinnast välja lüpsitud piim ja annab lapsele. See tundub kuidagi nii... selline totakas (Madis, koju mitte jäänud)

Kuigi kõik isad tähtsustasid rinnaga toitmist, erines nende arusaam sellest, mida see naise ja lapse suhte jaoks tähendab. Üks osa isadest oli seisukohal, et **rinnaga toitmine on peamine erinevus** emade ja isade vahel ning ülejäänus vanemate rollid eriliselt ei erine.

Noh vannisamine, pesemine, mängimine, õues käimine, riidesse panek, et kõik need ülejäänud asjad on praktiliselt võrdväärset, et noh me oleme ise vaadanud, et ainult see rinnapiima andmine, et noh kuna ema ei kogu ka seda rinnapiima, siis vastasel juhul kui ta koguks seda, siis oleks ka isa võimalik jätta üksi. (Margus, kodus olnud isa)

Ma ei tea, ma ei tea kas isa roll on nii erinev ema rollist, eks. Vanematel on ühine kohustus tegelikult. Paratamatult muidugi bioloogiliselt emal on roll, mida isa ei saa täita, aga ma ei, ma ei näe, et isa-ema roll on väga erinev. (Roland, kodus olnud isa)

Teine osa isad leidis, et **imetamine on vaid üks põhjus**, miks emad on lastele olulisemad kui isad. Neis meestes on tugev veendumus, et emad üldiselt laste jaoks nende esimestel eluaastatel olulisemad kui isad. Mõned seletasid ema olulisust erilise bioloogilise sidemega, mis lapse ja ema vahel juba enne sündi tekib. Teised argumenteerisid seda, et naise ja lapse side on teistsugune, sellega, et nii on lihtsalt alati olnud ja nii see peabki olema.

no loodus on niimoodi seadnud! Kasvõi imetamise ajast peale.[..] sest väike laps vajab eelkõige ikka seda soojust ja seda kindlustunnet, aga kuna ta on laias laastus 9 kuud emaihus juba olnud, siis ta juba intuiitselt tajub, et ema sellel ajal on talle olulisem. See on imikueas. Hiljem nagu see vahe juba teiseneb. (Rain, kodus olnud isa)

Kui see[rinnaga toitmine] nagu ära lõpeb, siis sealt edasi ei ole enam vahet. Meil on näiteks nii, et kuna laps saab rinnapiima jätkuvalt, siis see ongi mida isa ei saa talle anda, siis ülejäänud asjadega saab kõige tegeleda. (Raiko, kodus olnud isa)

Rinnaga toitmise tähtsustamine ning ema olulisemaks pidamine ei tähendanud aga seda, et mehed ilmtingimata välistasid kojujäämise. Terve rida isad, kes seda veendumust jagasid, olid siiski lapsega koju jäänud ja kodus hakkama saanud ning reeglina otsustaksid samamoodi ka siis kui neil oleks uus võimalus otsustada. Seetõttu ei saa öelda, et antud konkreetsed veendumused üheselt meeste käitumise määraksid.

Koju mittejäänud isad jõudsid neid kahte argumenti – rinnaga toitmist ja üldist ema tähtsust lapse jaoks – kaaludes samuti **kahesugustele järeldusele**. Ühed arvasid, et kuna lapsele on ema siiski olulisem, ei saagi isa lapsega koju jääda. Teised aga leidsid, et isa võib koju jääda teatud tingimustel – siis kui laps on juba suurem, rinnapiima enam ei saa ning ta ei vaja ema enam niivõrd palju või siis, kui ka lapse ema oleks samal ajal kodus. Nii arutas üks mees, kes lühikest aega koos naise ja lapsega kodus oli, võimaluse üle ise üksi koju jääda ning naine tööle saata:

Et siis [kui isa ema asemel koju jääb] kaovad nagu lapse jaoks väga paljud asjad ära, turvatunne ja.. väga tähtis on siiski lapsele, et ema on kogu aeg olemas. Isa ka, on nagu super, aga et üks vanem on kogu aeg, kes last tunneb läbi ja lõhki, kes teab tema häälsuste tähendusi näiteks. See on nagu väga oluline. (Raiko, kodus olnud isa)

Samas aga kitsendab see meeste kojujäämist oluliselt, kuna sageli on vanemahüvitis selleks ajaks läbi kui rinnaga toitmine lõppeb. Siis tulevad juba mängu materiaalsed kaalutlused. Arusaam sellest, kui kaua laps rinda peab saama, varieerus poolest aastast kuni mitme

aastani. Üks meestest, kes esmalt uuringu korraldajatega ühendust võttes teatas, et tal on soov lapsega koju jääda, rääkis aga põhjustest, miks ta siiski koju ei jäänud:

Et see vanemahüvitise periood oli kuni aastani ja tõesti ema andis rinda üle aasta nii et siin tuleb see majanduslik aspekt mängu... [...] Aga nüüd kus seda on pikendatud ja kui õnnestub niimoodi et last saab juba omaette toita, siis ma olen mõelnud küll, et kas kuu või paar sellest tagumisest otsast jääda tütreaga koju. (Mihkel, koju mitte jäänud)

Oluline on see, kas mehed peavad ema rolli lapse elus olulisemaks vaid rinnaga toitmise tõttu või ka mingitel muudel põhjustel. Sellest sõltuvalt kaaluksid nad kas kojujäämist pärast rinnaga toitmise lõppemist või veelgi suurema lapsega, kas üksi koos lapsega või koos lapse emaga, või üldse mitte.

Selleks peab olema mingisugune väga tugev argument, mis lihtsalt elukorralduslikult ei võimalda muud lahendust kui et isa jääb koju lapsega. Et noh ma ei tea, et mingisugune jama perekonnas, et ema ei ole suuteline hoolitsema lapse eest või nii ja naa või tegemist on üksikvanemaga või noh ma ei tea, et mingid sellised olukorrad (Ott, koju mitte jäänud).

6.5.2 Hirm hakkamasaamise ees

Lisaks sellele, et ema peetakse laste jaoks olulisemaks, kardab üks osa mehi, et nad **ei tule lapse kasvatamisega toime**.

[Hirmutas] see, kas ma hakkama saan, ja see, et ei juhtuks midagi, ja kõik see, kas ma õigeid otsuseid teen ja kas ma ta kenasti riidesse saan ja kas ma teda liiga soojalt riidesse ei pane (Rain, kodus olnud).

Argumente, millega mehed sellist veendumust põhjendasid, oli mitmeid. Suur osa meestest, kes arvasid, et naised tulevad lastega paremini toime kui mehed, uskusid, et see tuleneb puhtalt **naiste instinktides** ja vaistust. Nad leidsid, et mehed ei tea, mida kriisiolukordades peale hakata ning kuidas õigesti käituda. Emadel seevastu tundus nende hinnangul olevat alati teadmised sellest, mis on õige ja kuidas käituda.

No mina tundsin ennast ikka päris abitult mõnikord ja mõne koha peal. Võibolla loodus on andnud naistele ka rohkem vaistu laste suhtes. No mina olin ka selline ülipabistav. Ema nagu - ma ei ütle, et ta hoolimatu oli, ei kindlasti mitte- aga tema see lävipunkt oli märksa kõrgemal lapse igasuguste toimetamiste suhtes. Kui minul jooksid silmad juba nagu multifilmis ninajuurepeale kokku „AAAAA, mis nüüd?!”, siis ema jaoks ei olnud see veel mingi hädasignaal, kõik oli nagu korras. (Rain, kodus olnud isa)

Sa võib küll käia selles teooria koolis ja kuulata mis alguses võib tunduda suhtkoht naljakas, aga kui ükskord reaalne elu kätte jõuab siis vaatad samasuguste lollide silmadega seda beebit nagu esimeses tunnis beebikoolis seda nukut mida pidi seal tegema ja majandama, et vastutus ja hirm ja emotsioonid need on ikka nii suured, et ega väga palju tolku ei ole (Karl, koju mitte jäänud)

Teise huvitava argumendina, mis meeste jutust läbi käis, oli naiste võime toime tulla **mitme ülesandega korraga**, eriti majapidamistöodega. Üldse on terve hulk mehi veendunud, et naised teevad paremini süüa ja saavad kodusel rindel paremini hakkama kui mehed.

Üks meesterahvas ei suuda nii või naa asendada 100-protsendiliselt naisterahvast, ei suuda nii normaalselt valmistada sööki, hoolitseda sellisel kujul, samaaegselt koristada, õpetada, teha, majandada. (Karl, koju mitte jäänud)

Minul on näiteks võimatu .... putru keeta, telekat vaadata ja siis veel lapsega vestelda. Emmel ei ole see nagu mingi probleem. (Anti, kodus olnud isa)

Koduste majapidamistöõde nagu niioelda toimetamine on minu kahjuks, ma näiteks ei oska pesumasinat käsitleda, see on liiga keeruline minu ajudele. Hädapärast saan hakkama aga kui otsust vajadust ei ole, siis ei õpi ka. (Ott, koju mitte jäänud)

Lisaks toodi korduvalt esile seda, et mehed ei suuda kannatada laste nutmist – neil on **nõrgemad närvid**. Seda, miks mehed ei kannata laste kisa ja nuttu, põhjendati mitmeti. Üks noormees leidis, et laste nutu mittesallimine on lihtsalt meestel loomuses, *sest mehed ongi mehed*. Teised aga põhjendasid seda saamatuse tundega – et meestel on vajadus lahendada probleemi, kuid lapse puhul pole alati võimalik nutu põhjust leida, mistõttu ei saa ka probleem lahendatud.

Noh, see ootus endale, et sa lahendad probleemi... see väike vaene laps, kes ise ei saa hakkama, SINA peaksid olema see, kes lahendab tema probleemi ja näe, sa ei suuda probleemi lahendada. (Tõnis, kodus olnud isa)

Eks neile [meestele] see lapse kisa ka nii meelt mööda ei ole. Ükskõik kas siis kodus või ütleme kasvõi venna või õe laps on kusagil kõrval toas, et käib igati nagu närvidele. (Jürgen, koju mitte jäänud)

Selline põletav vajadus lahendada lapse probleeme on osaliselt seotud arusaamaga sellest, kuidas tuleb kasvatada lapsi ning mis on isa roll. Üks osa uuringus osalenud isadest oli veendunud, et nad peavad last kasvatama ja arendama selliselt, et temast kasvaks „normaalne inimene” ja „enesega toimetulev inimene”. Need mehed omistasid isadele n.ö. **moraalse õpetaja rolli** (Lamb 1986, viidatud Daly, 1995). Seega leiavad nad, et on olemas õige viis lapsi kasvatada, ning näevad otsust seost lapse kasvatamise ning selle vahel, milliseks inimeseks laps kujuneb ning kuidas ta tulevikus toime tuleb. Seega lasub vastutus lapse tuleviku eest otseselt vanematel. See võib tingida meeste suurt hirmu laste kasvatamise ees, kuna eksisteerib reaalne oht midagi valesti teha ning sellega lapse tulevik ära rikkuda. Näha last nutmas ilma, et oleks näha selge nutmise põhjus, mida saaks likvideerida, võib meeste jaoks aga tunduda kui läbikukkumine vanemana.

Teine osa isasid ei näe end lapse „normaalseks inimeseks” vormijatena vaid pigem laste kaaslastena, kelle ülesandeks on last tundma õppida, suuta mõista tema vajadusi ning vahendada välismaailma lapsele. Sellise lähenemisega isad ei rääkinud hirmust lastega mitte toime tulla ning midagi valesti teha. Nende jaoks ei paistnud eksisteerivat õiget ja valet käitumisviisi konkreetsetes olukordades ning universaalselt õigeid käitumisviise. Nende jaoks peituvad lahendused lapse tundmaõppimises ning tema vajaduste ja soovide arvestamises. Seda võiks nimetada uue **hooliva isa rolliks** (Lamb 1986, viidatud Daly 1995). Sellise arusaamisega isa rollist ei ole ka lastega koju jäämine hirmuäratav.

Kuigi ühelt poolt leiti, et naistel ongi paremad oskused ja instinktid lastega toimetulekuks, saavad põhimõtteliselt isad sellega siiski ka hakkama. Osalt on meeste ebakindlus tingitud ka nende **väiksemast kogemusest lastega**, mistõttu nad ei tulegi niivõrd hästi toime kui naised. Isad, kes olid lastega nädalavahetustel ja õhtuti rohkem tegelenud, olid kojujäämise osas ka enesekindlamad.

Osa isasid, kes kodusoleku ajal eriliselt muretsesid, leidsid abi ja lohutust näiteks naabruses elavate väikeste laste emadelt, kelle käest sai vajadusel nõu küsida. Osad perekonnad lahendasid aga olukorra selliselt, et ema jagas alati enne tööle minekut mehele täpsed instruksioonid selle kohta, mida laps peaks sel päeval sööma, milliseid riideid kandma.

6.5.3 Materiaalsed kaalutlused

Kuna lapsega koju jäämine tähendab kellegi töölt koju jäämist, mis tõstatab sissetulekute ja pere toimetuleku küsimuse, siis ei saadud üheski intervjuus mööda raha ja sissetulekute teemast. Sissetulekud mõjutavad käitumist, kuid on pigem koju jäämise otsust **takistavaks teguriks**, mitte niivõrd koju jäämist põhjustavaks teguriks.

Enamus kodusolemise kogemusega isadid oli suhteliselt varmad mängima koju jäämise ideega ning kinnitavad, et võibolla oleksid nad lapsepuhkusele jäänud kui rahaline seis oleks lubanud. Sissetuleku langus mõjutab otsust mitte koju jääda selgemalt kui sissetuleku säilimine koju jäämist. Ehk teisisõnu, sissetulekud ei olnud esmaseks põhjuseks, miks isad koju jäid, kuid peaaegu kõik isad, kes koju ei olnud jäänud, väitsid, et ei saa seda eelkõige rahalistel põhjustel teha.

Meeste üheks oluliseks mureks ja vastutuseks seoses lapsevanemaks olemisega on pere **sissetuleku kindlustamine**. Reeglina olid pered enne lapse sündi kahe leivateenijaga ning pere sissetulek koosnes kahest palgast. Lapse sünniga jäi naine pikemaks või lühemaks ajaks koju ning mehed muutusid ainsaks leivateenijaks. Lapse sünnijärgselt tundsid mehed erilisel tugevalt, et nende pere sõltub nende sissetulekust ja tööst.

Kuna kogu majanduslik vastutus oli [minul] endal ja mitte mingeid sääste ei olnud, siis sõltus nii palju sinu töökohast. Sa ei saanud hetkekski lubada, et su töökoht kaob ära või tuleb sealt poolt mingeid tagasilööke. (Tõnis, kodus olnud isa)

See [lapse sünd] just andis mulle sellist tuhinat kaasa, et nüüd ma olen isa ja, et ma tahan tööd teha jah [...] Ma püüdsin rohkem, ma teadsin, et kui ma ületunde teen ma teenin ka rohkem ja, et lapse heaolu parandada on ju. Et kelle nimel nagu veel rohkem rabeleda. (Kaspar, koju mitte jäänud)

Kust tuleb aga see kaotus sissetulekus olukorras, kus on kehtestatud vanemahüvitise skeem, mis kodusoleku tõttu saamata jääva töise tulu kompenseerib? Valimis oli vaid neli isa, kes oli saanud vanemahüvitist. Ülejäänud perekonnad leidsid mingi teistsuguse viisi rahaliseks toimetulekuks selleks ajaks kui isa lastega kodus oli. Peamised põhjused, **miks lastega kodus olnud mehed vanemahüvitist ei saanud**:

- mees jäi koju pärast vanemahüvitise perioodi lõppu
- mees jäi koju koos lapse emaga, kes sai vanemahüvitist
- vanemahüvitist sai lapse ema, kes õppis või töötas mitte-ametlikult
- mees oli kodus enne kui vanemahüvitise skeem oli loodud

Seega saavad vanemahüvitist mehed, kes jäävad üksi koos väga väikese lapsega koju. Selline käitumine on aga vastuolus eelnevalt kirjeldatud ühiskonna hoiakute ning ka meeste endi arusaamadega väikelapse kasvatamise kohta. Mehed, kes koju ei olnud jäänud, avaldasid arvamust, et nad võiksid ja sooviksid põhimõtteliselt kodus lapsega olla küll, kuid koos lapse emaga või kui laps on juba pisut suurem. Sellisel juhul kaotaksid nad kogu oma sissetuleku, mistõttu nad siiski koju jääda ei saaks.

Me rääkisime küll ja ma arvan, et me oleksime koos koju jäänud. Aga see sama rahaline pool, sest praegu on minu palk ja emapalk aga siis oleks ainult minu palk. (Siim, koju mitte jäänud)

Lisaks oli üks hulk isasid, kes vanemahüvitise skeemi olemasolu oma argumentatsioonis üldse ei arvestanud ning lihtsalt olid veendunud, et nad koju jäädes oma sissetuleku kaotaksid või kes omasid ebakorrektselt infot skeemi sisu kohta. Nii oli üks suhteliselt madala palgaga mees veendunud, et nende pere poleks vanemahüvitise summaga ära elanud, kuna see ei kompenseeri kogu palka:

Küsimus oli selles, mitte ka selles, et ma kaotan ka rahaliselt midagi, aga et ega tervet palka ei saa... 100% palka ju ei maksta... vähemalt nii palju ma mäletan sellest, kui ma uurisin asja. (Anti, kodus olnud isa)

Paaril juhtumil sai kodus olnud mees vanemahüvitist selle maksimaalses määras, mis on kolmekordne Eesti keskmine palk. See tähendas neile meestele kaotust sissetulekus, kuna nende tavapärane palk ületas selle summa. Isa, kes kaotas pool oma palgast jäigi selle sissetuleku kaotuse tõttu koju väga lühikeseks ajaks, kuigi ta oleks soovinud pikemalt kodus olla. Vähem kaotanud isa otsust aga kaotus sissetulekus ei mõjutanud.

Eluaseme laen on see, mis väga palju paika paneb. Ja alternatiivi maja asemel korteris elada, seda ka nagu tõsiselt ei kaalunud. Kuigi see oleks võimaldanud nagu rohkem aega saada. See oleks teistmoodi jälle hilisemat laste elukeskkonda palju rohkem mõjutanud. (Raiko, kodus olnud isa)

Minu palk oli mingisugune üks summa, siis vanemahüvitis oli mingi 1000 krooni väiksem sellest nagu. See ei ole kaotus, mille pärast mitte jääda, aga samas kui see vanemahüvitis oleks olnud ainult 2000 krooni, siis mina ei oleks kohe kindlasti jäänud. (Anti, kodus olnud isa)

Materiaalsed põhjused takistasid ka tervet rida isasid jääma koju seadusega lubatud 14-päevasele täiendavale lapsepuhkusele. Seadusega on ette nähtud puhkusetasu 66 krooni päevas, millest arvestatakse ka maksud maha. Nii mõnigi isa mõõnis, et nad oleksid käitunud teisiti kui need kaks nädalat oleksid olnud tasustatud.

Nagu näitas fookusgrupi intervjuude analüüs, nägid ka tööandjad madalat kompensatsiooni probleemina, mida osad ettevõtted meestele sünnijärgse kahe nädala eest keskmise palga maksmisega lahendasid.

Kindlasti ei saa öelda, et sissetulek oleks kõigile peredele kõige olulisemaks käitumist mõjutavaks teguriks. Kui perel või isal on väga kindel veendumus, et laps vajab enda kõrval eelkõige ema ja laps peab võimalikult kaua saama rinnapiima, siis ei jõutagi perekonnas nii kaugele, et hakataks mõtlema, kuidas mõjutaks sissetulekuid see kui isa lapsega koju jääb. Siiski on perekonna materiaalne toimetulematus üheks olulisemaks parameetriks, mis ühe või teistsuguse käitumise välistab.

6.5.4 Töökohustused

Tööl käimine ei tähenda meeste jaoks ainult sissetuleku teenimist, töö tähendab ka vastutust ettevõtte käekäigu eest. Mitmed mehed tunnistasid, et neil oleks keeruline töölt ära tulla, kuna ettevõttel on raske nende asemele asendajat leida. Nagu Anti seda väljendas: *Sul on hea töödandja, sa ei taha talle ju käru keerata!* Mehed tunnevad vastutust ettevõtte käekäigu eest ja tunnevad kaasa kolleegidele, kes nende töö peavad ära tegema.

Noh kuna ülemusel on analoogsel hetkel kaks last siis tema suhtumine oleks tõenäoliselt okei aga fakt on see, et osakond mida ma juhin on niivõrd suure tähtsusega, et võtta sealt inimene lihtsalt pooleteiseks aastaks ära tähendaks firmale tugevat tagasilööki arengus (Karl, koju mitte jäänud)

Näiteks minu ameti puhul tähendab seda, et ma olen hõivatud mingisuguste protsessidega, millega peab minema lõpuni. Mis siis tähendab seda, et kui ma poole pealt nagu ehk ... siis kui poole pealt

hobuseid vahetada, et siis satub ohtu nagu mingi valdkond. Pigem nagu oleks küsimus selles, et kas sa lähed päriselt ära või jääd nagu isapuhkusele. (Ott, koju mitte jäänud)

Mehed tunnetavad oma **vajalikkust ja asendamatus** töö, kuid vähesed tunnevad, et nad oleksid samaväärselt vajalikud ja asendamatud kodus. Nagu eespool nägime, oli suurem osa mehi veendunud, et laste jaoks on ema olulisem kui isa. Seega on nende jaoks loogiline kojujäämise otsust kaaludes esmajoones tugevalt lähtuda oma töökoha olukorrast ning töösituatsiooni hetkeseisust. Ühes lasteasutuses töötav mees ei saanud sünnijärgsele lapsepuhkusele ei saanud jääda, kuna mitu kolleegi oli parasjagu ära või haiged siis tundis ta *sotsiaalset vastutust* laste ees:

Ja...ja kui oleks mina ka ära kadunud neil, neil oleks olnud raske olla olnud siis, ma arvan. Ja siis ma otsustasin, kuna ma nägin ka, et abikaasa on mul nii ...nii, noh hakkama saav, siis ma tundsin, et ma ei tee nagu oma perele liiga sellepärast. (Madis, koju mitte jäänud)

Kuigi töö oli enamiku vastajate jaoks oluline, tundsid mehed siiski, et nende **prioriteetidid muutusid** koos lapse sünniga – kui varasemalt oli prioriteediks töö, siis nüüd perekond. See väljendus ka nende käitumises – kes püüdis viibida vähem komanderingutes, kes tegi vähem ületunde, et viibida rohkem kodus, kes asus väiksema koormusega tööle. Lapsi võeti vajadusel ka töö juurde kaasa.

No see karjäär tõesti ei ole enam nii oluline. Et ee... päris seda hüljata ka nagu oleks väär öelda. Kindlasti eneseteostus nagu jääb, aga kõike vaatad läbi teise prisma ja ei toimeta enam niimoodi, et hästi egoistlikult. Jah, see võibolla on kõige suurem asi ja kindlasti on ka mingite tööülesannete või töövaliku puhul see oluline. (Mihkel, koju mitte jäänud)

Ma töö poole pealt väljendus see selles, et välissõidud, väliskomanderingud ja komanderingus käimised jäid oluliselt vähemaks, sai alguses ikka rohkem kodus oldud ja abis oldud vähemalt esimesed paar kuud. (Karl, koju mitte jäänud)

Niisiis võib öelda, et kuigi meeste jaoks muutus perekond lapse sünnil olulisemaks kui varem, ei pruugi see väljenduda töölt koju jäämises. Nad on küll valmis tegema väiksemaid muudatusi töökäitumises, kuid leiavad siiski, et nad on tööl niivõrd asendamatud, et nad ei saa tööandjat ja kogu ettevõtet kojujäämisega alt vedada. Sarnaselt leidis Pajumets (2007) oma uuringus, et ka naised tunnevad end tööpostil asendamatuena ning nad ei suuda külmalt pealt vaadata, kuidas nende „tööpere” nende äraolekul hädas on.

6.5.5 Iseseisvuse kaotamine

Ühe põhjusena, mida küll mainiti suhteliselt vähe, oli meeste hirm kaotada kojujäämise tõttu oma materiaalne iseseisvus. Meeste identiteet rahateenijana on niivõrd tugev, et täielik sõltuvus naisest tekitab meestes hirmu ning alaväärsuse tunnet. Nii kirjeldas üks mees, kes oli lapsega kodus enne vanemahüvitise skeemi loomist:

Võid ju küll öelda, et rahakott on ühine, aga ... on ikkagi kellegi kontroll ja siis see raha tuleb ühest rahakotist teise tõsta. Et see hakkas küll häirima mingi hetk, et ÜLDSE oma raha ei ole. Olgu, et ma ei pea ju palju saama, aga... aga et üldse endal ei ole, see hakkas häirima. (Tõnis, kodus olnud)

Enne vanemahüvitise skeemi loomist pool aastat kodus olnud mees kirjeldas olukorda, kus viimasedki säästud läksid konto pealt ära ning ta oli sunnitud naise käest raha küsima. Respondent oli veendunud, et isa peab kodusoleku ajal saama mingitki sissetulekut, sest meie ühiskonda ei sobi see, et ta sõltub naise rahast. On võimalik, et selline sõltuvustunne

ning iseseisvuse kaotamine oleks probleemiks rohkematele meestele, kuid vanemahüvitise skeemi tõttu teised mehed seda ei taju.

Seega võib öelda, et vanemahüvitise olemasolu, mis meeste sissetulekulanguse ära hoiab, on siiski oluliseks aspektiks, mis mehi julgustaks koju jääma, kuna selliselt säilitab mees oma sissetuleku ning ei taju sõltuvust naisest.

6.5.6 Kelle karjäär ohverdada?

Lisaks sellele, et mehed ei soovi oma tööandjat alt vedada, arvati ka seda, et töölt ära olemine mõjutab edasist karjääri. Neid, kes otseselt oma karjääri pärast muretsesid, ei olnud küll palju, kuid oli mehi, kelle jaoks töölt ära tulemine nende endi hinnangul oleks siiski väga suuri probleeme tulevikus tekitanud. Keegi ei arvanud, et töökohas oleks nende koju jäämist takistatud, kuid oletasid, et eemaloleku tõttu võib neil tekkida probleeme töökohale naasmisega, eriti kui töökohal on *selline periood, kus toimub teatud hulk muudatusi ja kui sa nendes muudatustes ei osale*, siis tööle tagasi minnes võib juhtuda, et ollakse *karjääri edenemise mõttes maha jäänud*. Selliselt arutles lapsepuhkusele jäämise üle Ott, kel endal selline kogemus puudus. Samamoodi tões lapsega kodus olnud Roland:

Sinu need kaasaegsed käivad vahepeal täiendamas ennast ja jälle töökogemust saamas ja näitamas... no tulemusi näitamas, mida sul pole näidata. (Roland, lapsega kodus olnud)

Lisaks sellele, et töölt eemaljäämine ohustab karjäärivõimalusi, oli ka isasid, kes kartsid lapsehoolduspuhkuse tõttu lausa töökohta kaotada:

Näost näkku oleks naeratades öeldud, et voh, milline isa, aga seljataga oleks hakatud otsima uut inimest. (Karl, koju mitte jäänud)

Nagu eelpool kirjeldasime, oli naiste töö ja haridus üheks põhjuseks, miks isad koju jäid. Teistpidi võib öelda ka, et meeste karjäär ja töö on põhjuseks, miks mehed koju ei jää. Igal juhul tajuvad nii naised kui mehed, et lapsega pikalt kodus olemine võib mõjutada nende karjääri ning edasisi võimalusi töökohal.

Vaadates kodus olnud meeste kogemusi, siis enamikel juhtudel otsesid muutuseid tööellu ja karjääri see otsus kaasa ei toonud, kuid oli ka teistsuguseid kogemusi. Ühel juhul näiteks keeldus tööandja tähtajalist töölepingut pikendamast, mees kaotas töö ning alustas tegevust FIEna.

Teisel juhul püüdis mees pärast lapsehoolduspuhkust järk-järgult töökoormust suurendada ning esialgu kodust tööd teha. See aga osutus mõne aja pärast võimatuks ning juhtival positsioonil töötavale mehele tehti ettepanek sama asutuse sees ametikohta vahetada. Kuigi mõlemad mehed olid lõpuks oma uue tööga väga rahul, on see siiski tõenduseks, et meeste otsused lastega rohkem aega veeta võivad mitte ainult kaudselt nende karjääri mõjutada vaid ka otseselt. Sellele viitab ka Karl, kes oma lapsehoolduspuhkusel olnud endisest kolleegist rääkis:

Ta oli lapsega kodus, võeti samal ajal teine vend, firma arenes edasi, teine vend arenes firmaga kaasa. Tekkis moment kas võtta mees tagasi või mitte võtta tagasi. Sai kompensatsiooni. Teine [tema asemele võetud mees] oli asjadega paremini kursis. (Karl, koju mitte jäänud)

Seega võib öelda, et pered arvestaad lapsehoolduspuhkuse otsust langetades ka võimaliku karjääri ohtuseadmiselega. Kui leitakse, et töölt eemalejäämine võib tõesti karjääri ohustada, seistakse valiku ees, kas seada ohtu mehe või naise karjäär.

Siis peab otsustama, kelle karjäärist pere heaolu sõltub rohkem, et loomulikult, kui ühel hetkel, kui ema oleks kõrgharidusega müügipealik või vastutav insener või turundusjuht või pangategelane, või poliitikategelane, kes tuleb oma põhierialalt ära, samas kui isa on lihttöölise, siis see kindlasti mõjutab. (Karl, koju mitte jäänud)

See, millise otsuse nad langetavad, sõltub tõenäoliselt nende töökohast, sissetulekutest ja üldistest hoiakutest. Paar meest näiteks kinnitas, et nende naine polegi üldse karjäärist huvitatud, mistõttu küsimust karjääri ohtuseadmisest ei tõstatatagi.

Ütleme niimoodi, et kuna minu elukaaslasel meeldib ema olla, ja talle meeldib kodus olla ja ta ei ole üldse seda tüüpi, kes mõtleks, et kuidas karjääri teha ja kaugele tõusta. (Ott, koju mitte jäänud)

6.5.7 Naise soov kodus olla

Nii nagu koju jäämise poolt rääkivad argumendid, on ka osa kojujäämise vastu rääkivaid argumente seotud lapse ema soovide ja vajadustega. Naise soov ise lapsega kodus olla ongi üheks põhjuseks, miks mehed koju ei jää.

Aga noh ühelt poolt oli see küsimus nagu selles, et ega mu elukaaslane väga ei tahtnud. Ta nagu pigem tahab ise lapsega kodus olla ja temale on see nagu puhkus ja talle meeldib see. (Ott, koju mitte jäänud)

Et rahaline kaotus oli väiksem küsimus kui see, et mida mu naine teeb siis kui mina jään koju? Et noh, tal oleks teha olnud küll. Tal oleks teha olnud see, et ta oleks lõpuks oma kooli ära lõpetanud ja mõelda sellele, et mida hakata ühiskonnas tegema, mis töökoha leida endale... ja selles suhtes oleks tal teha olnud küll. Aga just tema enda suhtumine asjasse näitas seda, et oleks mõtetu. (Madis, koju mitte jäänud)

Seega on märgata Gatrelli (2005) poolt esile tõstetud asjaolu, et isade suuremat osalust lapse kasvatamises võib takistada naiste soovimatus loobuda oma rollist kodus. Naistel on erinevad prioriteedid ning mitte kõik naised ei soovi aktiivselt tööturul osaleda.

Osa mehi oli kojujäämist oma kaasaga arutanud, kuid osa oli naise vastuseisus veendunud ilma, et nad seda oleksid sel teemal rääkinud. Ja kuna ka ühiskonnas on endiselt tavapärane see, et naised lapsega kodus on, siis ei leia mehed mõtetki seda varianti naisega arutada:

Seeal tekiks, ma arvan, suured vaidlused, et miks mina [naine] pean tööle minema. Tavaliselt on mees, kes teenib raha ja... üks neid vaidluseid oleks rohkem. (Jürgen, koju mitte jäänud)

Samas arvasid väga vähesed mehed, et neil oleks kojujäämise osas naisega erinevad arusaamad. Isad, kes mehe kojujäämise ühemõtteliselt välistasid, andsid tavaliselt mõista, et see on ka nende naise soov. Samamoodi olid mehe kojujäämise ideed toetavad mehed kindlad, et ka nende naine on samal seisukohal.

6.5.8 Ühiskonna suhtumine

Üheks raskendavaks asjaoluks meeste kojujäämise juures on see, et lapsehoolduspuhkusel mehed on ühiskonnas väga **vähe levinud** nähtus ning isad tajuvad, et meestelt oodatakse hoopis teistsugust käitumist. Kuigi valimis oli vaid paar isa, kes otseselt tunnistas, et just

ühiskonnas levinud arusaamad ja mõistmatus on üheks põhjuseks, miks nad koju ei jää, võib arvata, et tegelikult mõjutab see rohkemaid isasid. Nagu eelpool nägime, osad isad pole kunagi kojujäämisele mõelnud ning välistavad sellise võimaluse täiesti, kuna peavad seda naiste rolliks ja ülesandeks.

Pea kõik isad nõustusid sellega, et ühiskonnas üldiselt oodataksegi isadelt peamiselt seda, et nad **teeniksid raha**. Väga palju rõhutati ka pere koospüsümise tähtsust, kuid veelgi olulisemaks peetakse isade hinnangul ühiskonnas perele materiaalse toimetuleku tagamist. Üldiselt leiti, et lapse hoidmisest ja kasvatamisest on isale antud justkui vabastus.

Nojah kui isa nähakse loomuomaselt selle inimesena, kes läheb pere juurest ära. Mul see kogemus on [lapsepõlves]. Aga ongi küsimus see, et kui ema läheb pere juurest ära siis pälvib see halvaks panu, aga kui isa läheb pere juurest ära, siis on see normaalne. Vaadatakse, et ah okei, peaasi, et üleval peab. (Ott, koju mitte jäänud)

Vaata kui palju isasid, eksole, ei toetagi oma lapsi rahaliselt, eksole, rääkimata mingil muul moel. Ühiskonnal on küll niukene...niukene... ma ei tea...kuidagi ...eeeem...võõras arusaamine, et lapse kasvatamine on ema kohustus või isa on kuidagi kõrvalisik selles protseduuris. Ja mina ei jaga seda [seisukohta]. (Roland, kodus olnud isa)

Enamik uuringus osalenud mehi vastandaski iseenda käitumist ning hoiakuid ülejäänud ühiskonnaga – nad leidsid, et ühiskonnas oodatakse isadelt hoopis vähem hoolitsust ja aja pühendamist oma lastele kui nemad seda teevad. Huvitaval kombel pidasid ennast „tüüpilistest” isadest paremaks isaks nii lastega kodus olnud kui ka lastega kodus mitte olnud isad.

Kuigi enamik mehi kinnitas, et neid ümbritsevate inimeste arvamused ja **ootused ei huvita**, oli vastajate hulgas paar meest, kes tunnistas, et ühiskonna suhtumine oli üheks põhjuseks, miks nad lapsega koju ei jäänud.

Tegelikult ei vaadata selle nii positiivselt ikkagi, sest see vanaaja suhtumine on inimestes ikkagi küllaltki sees, kuigi räägitakse, et see [kui mees lapsega koju jääb] on väga hea, aga tunda on, et see ei ole kõige õigem mees [ühiskonna silmis], kes oma lapsega kodus on. Et noh siukene üleüldine suhtumine. (Margus, kodus olnud isa)

Enamik lapsega kodus olnud mehi suhtus ühiskonna ootustesse suhteliselt ükskõikselt ning oma otsustes nad seda arvesse ei võtnud. Paljud neist väitsid, et nad ongi lihtsalt teistsugused mehed, mitmed nimetasid end kodukeskemaks ja emotsionaalsemaks kui tavaliselt mehed on.

Ma olen niikuinii kogu aeg natuke erinenud, ma ei lase ennast väga häirida, aga... ma arvan, et peeti luuseriks. (Tõnis, kodus olnud isa)

6.6 Kodusolek – tüütu kohustus või väärtuslik kogemus?

Lisaks sellele, miks mehed lastega koju jäid, huvitas meid ka see, kuidas kojujäämine nende elu muutis. Milliseid muutusi tõi see otsus endaga kaasa tööelus, suhetes (abi)kaasaga, koduste tööde jaotuses, vabas ajas jne. Palusime ka meestel hinnata, kas nende kogemus vastas nende ettekujutustele.

Intervjuudest selgub, et mehed ei näinud kojujäämist sellise sündmusena, millele eelnevat ja järgnevat aega nad erinevate eluaspektide kaupa oskaks väga selgelt kirjeldada. Tundus,

et muutused, mis koju jäämise järel meeste elus toimusid, olid vähemolulised ning drastilised kui lapse sünniga kaasnenud muutused. Nad oskasid võrrelda aega enne ja pärast lapse sündi, kuid lapsega kojujäämine oli pigem isaksolemise üheks osaks kui täiesti uus etapp, mis meeste teadvuses selgelt eristuks. Seetõttu on raske analüüsida seda, mis muutus meeste elus kojujäämise tõttu lisaks kõige ilmsematele muutustele – töölt äratulemisele ning lapsele pühendumisele.

Lapse sünn seevastu tõi kõigi meeste ellu palju muutuseid. Väga palju räägiti ajast. Mehed rääkisid, et aeg ei ole enam nende isiklik aeg, et hobide ja meelelahutuse jaoks jääb vähem aega, nende suhtumine töösse muutus, liikumine ja logistika asjaajamisel muutus keerulisemaks. Mitmed mehed nägid suuri muutusi iseenda mõttemaailmas, väärtustes ja käitumises – nad muutusid vastutustundlikumaks, kodukessemaks.

Kojujäämise kogemus oli kõigile meestele **positiivne kogemus**. Sõltumata sellest, kas otsus langetati emotsionaalsel või praktilistel kaalutlustel (vt ptk 6.3.3), olid mehed rahul sellega, et nad said oma lapsega rohkem aega koos veeta ja teda tundma õppida. Näiteks ühele isale, kes jäi koju peamiselt selleks, et anda oma naisele võimalus tagasi tööle minna, pakkus kodus olemine sedavõrd positiivse kogemuse, et ta planeeris ka teise lapsega uuesti lapsehoolduspuhkusele jääda. Seega oli ka praktilistel kaalutlustel koju jäänud meeste jaoks kodusolemisel emotsionaalne väärtus.

Ühest küljest hindasid mehed lastega koos olemist kuna tundsid **praktilist vajadus tundma õppida** lapse vajadusi ja soove, et teineteisega igapäevaelus paremini toime tulla:

Kui lapsed väiksed olid, siis mulle ikka meeldis öelda, et see on nagu tundmatu neegripealikuga koos elamine, kes nagu sinu keelt ei mõista. Kuna sa pead temaga mõistlikult läbi saama, siis pead leidma lihtsalt kooseksisteerimise viisi lihtsalt. Ja selleks, et seda kõigile paremini teha, siis peaks tundma õppima, et mida ta nagu tahab ja mida ta vajab. Selles mõttes, see on selline vastastikune protsess, kus mõlemad kombivad ja õpivad nagu tundma. See on kindlasti üks selline kogemus, mida ma arvan, kõigile isadele võiks soovitada. (Kaido, kodus olnud isa)

Teisest küljest on laste tundmaõppimine meestele oluline **emotsionaalses mõttes**. Nad hindavad kõrgelt laste arengu nägemist ja jälgimist ning lastega koos olemine tõi meestele palju rõõmu.

No võitsin ma seda, et sain lapsega palju koos olla ja tema seda pidevat arengut näha, iga päevaselt või siis iga tunniselt toimunud oli. Lähendas meid kindlasti. (Margus, kodus olnud isa)

See on taas selline kogemus, et seda on keeruline sõnades kirjeldada. Põhiliselt selle peaks nagu ise läbi elama, et kui sa ikkagi hommikust õhtuni elad niiöelda nende maailmas, mitte ainult päevas mingisugune pool tundi või tund aega elad nende maailmas, need on kaks erinevat asja täiesti. (Kaido, kodus olnud isa)

Nagu eespool ka kirjeldasime, tajuvad mehed, et isad on laste jaoks vähemolulised kui emad (vt. Ptk 6.5.1). Lisaks tunnistasid mitmed mehed, et nad tundsid pärast lapse sündi end kõrvalejätuna ja vähemolulisena ka naise jaoks. Kodus olemine oli aga võimalus muuta isa rolli lapse ja perekonna jaoks olulisemaks kui ta seda varem oli.

Kõige suuremaks **tööga seotud muutuseks**, mis lapsega koju jäämine kaasa tõi, oli loomulikult töölt eemale jäämine. Sellesse suhtusid aga mehed väga positiivselt. Nad nautisid vaheldust ja puhkust tööst, kuid nii mõnigi tões ka, et üleliia pikalt kodus olemine poleks siiski hea mõte ning mõne aja möödudes hakkaks tekkima vajadus taas kasvõi pisut tööasjadega tegeleda.

Kuigi kodusoleku aeg oli meestele kui puhkuseks tööst, ei olnud see siiski puhkus selle kõige tavapärasemas mõttes – ükski mees ei saanud kodus olles jalgu seinale visata. Kui välja arvata üks isa, kes püüdis oma *majapidamistööde võlga* perega koos olemise ajal likvideerida, pühendusid kõik isad lastele ja lastega tegelemisele. Nii kirjeldas koos kahe lapse ja naisega kodus olnud mees:

Ettekujutus oli, et see on 24 tundi päevas kohustus ja reaalsus näitab, et selline ta on. (Roland, kodus olnud isa)

Samas ei tähendanud lapsega koju jäämine täielikku mehe ja naise rollide vahetumist. Võib öelda, peredes, kus **kodused tööd** olid varem mehe ja naise ülesanneteks jagatud, jäid nad jagatuks ka pärast lapse sündi ja mehe kojujäämist. Peredes, kus selline jaotus puudus, ei täheldanud mehed erilist muutust ka hiljem. Meeste kirjelduste järgi võib osasid perekondi pidada täielikult traditsioonilise tööjaotusega perekondadeks, kus enamik kodutöid olid alati naiste tööks ning mehe panuseks oli näiteks prügi välja viimine ja poeskäimine. Kuid oli ka perekondi, kus kindlat jaotust ei olnud ja kus tehti süüa ja koristati koos või kus kehtis põhimõte, et kõik teevad kõiki töid vastavalt sellele, kellel parasjagu aega on.

Me oleme suht võrdselt teinud üks ühte asja ja teine teist asja laste jaoks pereelus ja ei ole sellist rollijaotust väga olnud. Kellel parajasti tuju peale tuleb, ma mõtlen just sellistes kodustes töö asjades, teeb ära. (Janek, kodus olnud isa)

Kellel neis peredes sagedamini koduste tööd tegemise *tuju peale tuleb*, jääb siiski selgusetuks. Igal juhul ei saa öelda, et pered, kus mees lapsega koju jääb, oleksid ka muus osas tingimata vähemtraditsioonilised või et nad muutuksid vähemtraditsiooniliseks koos mehe kojujäämisega. Kodused tööd, kui nad olid varem naise kanda, jäävad naise kanda ka siis, kui mees lapsega koju jääb. See on sarnane sellele, mida kirjandusest on teada Lääne-Euroopa perede kohta - naistel kanda topeltkoormus, sest pärast palgatööd järgneb teine vahetus kodus (vt nt. Hochschild, 1990).

Näiteks kirjeldab lapsega kodus olnud Rain, et tema tööle läinud abikaasa oli edasi ka *koduperenaine*, kellele Rain delegeeris *kohe oma koduperenaise kohustused üle nii kui ta uksest sisse saab*.

Nojah, mis nagu tema või noh naise rida minu meelest võiks olla nagu söögi tegemine [selle delegeeris naisele]. Ja loomulikult tal oli omal ka hea meel lapsega tegeleda, kui ta oli pikalt ära olnud. (Rain, kodus olnud isa)

Lisaks andis naine hommikul tööle minnes mehele *juhtöörid* selle kohta, mida laps sel päeval sööma peaks, milliseid riideid kandma peaks, kes ja millal poodi läheb jne. Seega säilitas naine kontrolli ja vastutuse kõige toimuva üle. Tegu on ilmeka näitega sellest, kuidas naine säilitab kontrolli ja vastutuse kõige kodus toimuva üle ka siis kui mees jääb lapsega koju (Allen, Hawkins 1999; Gatrell 2005).

Suhetes lapse emaga mehed väga drastilisi muudatusi seoses lapsehoolduspuhkusele jäämisega ei täheldanud. Küll aga tundsid pärast lapse sündi mitmed isad, et pereelu muutus normaalsemaks ja naine muutus neile armsamaks, teised tundsid, et lapse sünd seob neid naisega varasemalt tugevamini. Samas tajuti ka lapse sünniga kaasnevat stressi ning mitmed mehed tundsid end kõrvalejäetuna.

Ühtepidi on suhted ju hästi õrnad ja sellised positiivsed, emotsionaalsed ja hoolitsevad, teisipidi on need pooled, mis tekivad stressist, palju vastastikusest stressist tekkivaid emotsioone, ütlemisi, nääklemisi ja see on suhtukoht ohtlik aeg, et mõni nõrgema närvikavaga mees pakib sel ajal oma asjad ja läheb minema. Magada ei saa, olla ei saa, tööd teha ei saa, süü on tegemata, pesu on pesemata, jne, jne (Karl, koju mitte jäänud)

Kõige rohkem muutus nende meeste pereelu, kes jäid koos terve perega koju. Neil avanes võimalus veeta koos oma kaasaga rohkem aega kui varem ning sellega seoses rohkem arutleda igapäevaelu ja lapse arengu üle.

Saab palju nagu mõtteid vahetada ja jälgida kuidas laps areneb ja mida ta õppinud on ja kuidas ta suhtub, et... seal on väga palju nagu rääkida ja mõelda ja arutada. Ja huvitav on, noh... rikastav üksteise nägemine või mõistmine millegi suhtes, et kui ma mõtlen, et ma ei oleks sellist kogemust, siis oleks kuidagi nagu midagi puudu. (Teet, kodus olnud isa, koos kodus)

Kuigi mehed kõik olid lõppkokkuvõttes kodusoleku kogemusega väga rahul, kaasnes sellega siiski ka vähem meeldivaid muutuseid. **Ajapuudus** oli peamiseks lastega seotud varjupooleks, millest pea kõik mehed rääkisid. Lapsega kodus olemine tähendas meestele täisajaga pühendumust ning nad tunnetasid väga tugevalt seda, kuidas neil pole enam nii palju oma aega, aega hobideks ja iseenda jaoks kui varasemalt. Kuid seda rääkisid ka mehed, kes lapsega polnud kodus olnud, et pärast lapse sündi polnud enam aega pidutsemiseks, teatrikülastusteks, reiseks. Seega võib öelda, et ajapuudus, hobidest loobumine ning sellega seotud teistsugune elukorraldus kaasneb juba laste sünniga. See pole vaid meeste probleem, ka väikeste laste emad kurdavad liiga napi isikliku aja ja individuaalse vabaduse puudumise üle (Pajumets 2007).

Samas enamik mehi ei tundnud erilist puudust varasemast elustiilist ning neist tegevustest, millest nad lapse ja perekonna nimel olid loobuma sunnitud. Leiti ka viise, kuidas perekonda ja hobisid-vaba aega omavahel kombineerida.

Põhimõtteliselt ta ongi see, et mul mõned tuttavad naeravad mul siamaani, et suurest klubide vallutajast on saanud nüüd selline mees, kellele helistad ja küsid, et kus sa nüüd oled ja ootus on selline, et läheb välja aga tegelikkus on see, et paneb last magama või on lapsega laulmas või lapsega mänguväljakul või midagi sellist. Selles suhtes, et kui enne käisid kinos, siis nüüd käid nukuteatris. (Andres, kodus olnud isa)

Et selles mõttes küll see lapse saamine nagu võttis selle poole pealt küll väga suure pöörde, et olin selline ja tegin seda ja seda, mis pähe tuli. Aga nüüd päris nii ei ole. Et kodus ja korralik. Noh, iseenesest nagu millegipärast ei huvitu enam nendest asjadest, mis ümberringi toimub nagu. (Jürgen, koju mitte jäänud)

6.6.1 Ühiskonna suhtumine

Kuigi enamik mehi tõdes, et kojujäämine on ebatavaline valik, mida ühiskonnas eriliselt hästi ei mõisteta, ning mis ei käi kaasa tavapärase isa rolliga ega tavapärasest ettekujutusest mehelikkusest, tajusid väga vähesed mehed isiklikult mingisugust negatiivset suhtumist või halvakspanu. Teised inimested, nii sugulased, sõbrad kui töökaaslased avaldasid enamasti üllatust, sageli ka heakskiitu. Lähedaste inimeste poolt oli mõistmatust eriti vähe, kuid **avalikes kohtades** ning tööl kohtas seda sagedamini. Nii kirjeldas üks lapsega kodus olnud isa, kes kohtas korduvalt oma klientide mõistmatut suhtumist:

[Meestelt oodatakse,] et nad oleksid edasi tublid töönimesed ja et lapsed nende elu ei segaks, valdavalt, olen ma aru saanud. „Muidu võiksite nagu tublid isad olla ja kodus oma last kasvatada,

aga kui on vaja, et te meile midagi teete, siis palun ärge olge isa”, väga palju on seda suhtumist. (Raiko, kodus olnud isa)

Samuti peavad avalikes kohtades, kus tavapärast on harjutud nägema lapsi koos emadega, mehed tundma **võõristavaid pilke**. Ühe näitena toodi lastega ujumas käimist, kus mehe juuresolek näis naisi häirivat. Otseselt halvasti siiski ei öelda, kuid mehed tajuvad, et lapsega tegelev mees pälvib üllatust täis pilke – mõnikord kaasneb sellega tunnustus, mõnikord halvustus. Kuid üks on kindel – lapsega aktiivselt tegelev isa on ühiskonnas harv nähtus, mis isa tähelepanu keskele viib.

Aga alla 3-aastase lapsega liivakastis istuvat isa, ma arvan, et...eriti keegi ette ei kujuta. Et seal peaks ikkagi naine istuma, ühiskonna silmis. (Tõnis, kodus olnud isa)

See tekitas jah teatud inimestes võõrustust või üllatust. Aga alati ma nägin - eriti naisterahvaste poolt - siukseid ääretult südamlikult üllatunud pilke. Seda on tänapäeval, ma usun, igal pool - parkides ja mänguväljakutel - et kui isad lastega tegelevad. Sest et sellega ei olda veel harjunud võibolla, et isad ka võiksid nagu. Aga noh, mõned mehed ka vaatasid, et „õu, näe! Oi kui vahva! Võiks ka! Või peaks”. Noh, see oli ... Selliseid, et „kuule, sa loll oled või!?” Sellist suhtumist nagu ei kohanud (Rain, kodus olnud isa)

Eriti drastiliselt kirjeldas ühiskonna suhtumist mõned aastad tagasi lapsega kodus olnud mees, kes kirjeldas oma kodulinnas nende pere kohta levinud kuulujutte:

Inimesed rääkisid, et näe see tüdruk on nii tubli, et ise on orb, et ema tal üldse ei ole, kogu aeg on isaga, et ema temal kindlasti ei ole. Nii väike tubli tüdruk... [See oli] karm kriitika naise arvel. Aga no pigem oli jah see suhtumine, et kui laps on isaga väljas, siis ju tal siis ema üldse ei ole. (Tõnis, kodus olnud isa)

Kuna meestelt oodatakse ühiskonnas peamiselt rahateenimist, siis pidid mehed oma otsust lapsega kodus olla **õigustama**. Ollakse seisukohal, et kodus ollakse töö, sissetulekute või õpingutega seotud põhjustel. Ka fookusgrupi intervjuud näitasid (ptk.7.2.1), et tööandjad on veendunud, et mehed jäävad koju finantsilistel või tööga seotud põhjustel. Isegi üks isa, kes ise on lastega kodus olnud (peamiselt küll töökoha vahetuse tõttu) leidis, et kui läbi viidaks põhjalik uuring lapsepuhkusel olnud isadest...

... siis selguks, et need 100 meest, kes lapsepuhkusel on olnud, siis nendest enamik on teinud seda mingil finantsmahhinatsiooni kaalutluse. (Kaido, kodus olnud isa)

Kuigi üldine ümbritsevate inimeste suhtumine meeste kojujäämisotsusesse oli enamasti kas neutraalne või positiivne, juhtus seda, et kaheldi meeste tegelikes lapsega koju jäämise motiivides. Ühel juhul näiteks oli tööandja veendunud, et mees pressib kojujäämise jutuga lihtsalt suuremat palka välja. Ka mehed, kes koju ei olnud jäänud, arvasid, et sellist kojujäämise otsust tarvis teistele põhjendada, sest kõigi eelduste kohaselt *seda peaks tegema sinu naine*. Paistab, et vaid soovist lapsega koju jääda ei piisa:

Selleks peab olema mingisugune väga tugev argument, mis lihtsalt elukorralduslikult ei võimalda muud lahendust kui et isa jääb koju lapsega. Et noh ma ei tea, et mingisugune jama perekonnas, et ema ei ole suuteline hoolitsema lapse eest või nii ja naa või tegemist on üksikvanemaga või noh ma ei tea, et mingid sellised olukorrad.(Ott, koju mitte jäänud)

Suur osa uuringus osalenud isad leidis samas, et tegelikult on ühiskonna suhtumine muutumas. Nad avaldasid lootust, et see aja jooksul muutub veelgi, kuna just ühiskonna suhtumise muutumist isadesse, emadesse ja lastesse peeti viisiks, kuidas suurendada isade panust laste kasvatamisse. Vaadates küsitlusuuringu RISC (2006) tulemusi on olukord

tõepoolest lootustandev – tervelt 78% eestimaalastest peab normaalseks seda, kui isa lastega kodus on. Samas leiab üle poole vastajatest, et beebi- ja väikelapse eas peaks lastega tegelema eelkõige ema.

Seega käituvad väikeste lastega kojujäävad mehed vastupidiselt suure osa ühiskonna-liikmete hoiakutele ning ootustele. Samas kinnitas suurem osa uuringus osalenud mehi, et neile teiste arvamus korda ka ei lähe ning olulisem on see, et nad ei oleks *vastuolus oma südametunnistusega*. Kuid samas kannab suurem osa isasid ühiskonnas levinud hoiakuid.

6.6.2 Kas kodusolek vastas ootustele?

Suurem osa mehi ei osanud konkreetselt kirjeldada seda, kuidas nad kodusolemist enne tegelikku kojujäämist ette kujutasid. Võib öelda, et ühed isad ei kujutanudki konkreetselt midagi ette ning teiste jaoks oli see hirmuäratav väljakutse.

Need mehed, kel **puudus konkreetne ettekujutus** selle kohta, mida kodus olemine endaga kaasa toob, ei kogenud ka erilist suurt üllatust. Nad suhtusid kojujäämisesse väga rahulikult ja nende „strateegia” toimetulekuks oli elada n.ö. päev korraga ning lihtsalt teha, mida tarvis.

No ega päris ei kujutanud, või nii väga ei mõelnudki sellele, et kuna me oleme nagunii palju koos siis mõtlesin, ... siis mõtlesin, et küll see laabub kuidagi elu käigus, et mingeid kindlaid plaane ei olnud, mida täpselt teha. (Margus, kodus olnud isa)

Ega ma nüüd väga palju ei fantaseerinud selle üle. Pigem ... mis selle lapsega kodus olemine siis ikka?! Selles mõttes...te enne küsisite, et kui palju ma enne kui naine oli lapsega kodus, et kui palju ma tegin, et pigem sellele küsimusele vastates...ma ütleks et, ma tegin kogu aeg seda. (Tõnis, kodus olnud isa)

Osalt oli seega selline rahulik suhtumine tingitud sellest, et mees oli ka enne lapsega koju jäämist lapsega piisavalt palju tegelema, mistõttu ei toonud see talle midagi uut kaasa.

Teine osa isadest kujutas lapsega kodusolemist ette küll ning nad nägi seda millegi **keerulise ja hirmutavana**. Nad kartsid, et ei oska teha õigeid otsuseid või et nad teevad lapsele liiga.

Kartsin muidugi õudsalt! Pludi-pludi tegemised ja värgid, ma pole selline eriline kokk ka ja ... ikka, see kas ma hakkama saan ja see, et ei juhtuks midagi ja kõik see, kas ma õigeid otsuseid teen ja kas ma ta kenasti riidesse saan ja kas ma teda liiga soojalt riidesse ei pane, kui me vankriga, käruga õue läheme ja... loomulikult! (Rain, kodus olnud isa)

Eelkõige oli hirmutav ikka see, et Luisa oli sellel momendil nii väike ja just see väikse lapse probleem, et ta on ju tõesti nii väike ja õrn ja eelkõige ikka see, et äkki kasutad oma füüsilist ülemvõimu liiga palju, järsku kussutad liiga kõvasti või. (Janek, kodus olnud isa)

Neid isasid iseloomustas ka väga tugev vastutuse tunnetamine lapse tuleviku ees. Tegu oli isadega, kes tajusid isas rolli n.ö. moraalse õpetaja rollina (v.t. ptk 6.5.2). Nad kartsid, et nad rikuvad midagi ära ja kasvatavad ja hoiavad last valesti. Samas tagantjärele tõdesid nad, et tegelikult läks kõik hästi, nad tulid toime ka nende asjadega, mida nad kartsid, ja midagi hirmsat ei juhtunud.

Ma kujutasin õudsamana ilmselt. Pärast kui sa selle sees juba olid, sul polnud aega enam midagi seal hirmu tunda või mõelda seal. Vaikselt vaatasid, et asjadega toime saaks ja kõik oleks õigesti tehtud ja õigeaegselt (Rain, kodus olnud isa).

Ükski mees **ei kahetsenud oma otsust** ning enamik ei muudaks oma valikutes midagi, kui neile antaks uus võimalus otsustada. Vaid üks mees tõdes, et võibolla eelistaks ta pigem töökoormust vähendada ja töökorraldust paindlikumaks muuta selle asemel, et päriselt koju jääda. Tal oli ka ainsana suuremaid komplikatsioone kodusolemisega – laps nuttis mitmel kuul igal hommikul mitu tundi enne kui rahunes. Samas tuleb silmas pidada, et uuringus osalesid mehed, kes seda ise soovisid. Seetõttu võib oletada, et üleskutsele reageerisid just need isad, kellel oli pigem positiivne kogemus ja kes seda jagada soovisid. Mehed, kes tundsid, et nad kodus rollis ebaõnnestusid, ei soovinud ebameeldivast kogemusest rääkida ning seetõttu uuringus osaleda ei soovinud.

6.7 Meeste kojujäämise soodustamine

Küsisime meeste käest, kas riik oma poliitikatega saaks teha midagi, et mehed saaksid või tahaksid rohkem lastega tegeleda ning ka lapsehoolduspuhkusele jääda. Pea kõik mehed leidsid, et riik ei saa ning ka ei peaks püüdma mehi koju jääma sundima. Perekond peaks ise otsustama, kes lapse eest hoolitseb. Arvati, et kõik mehed ei soovi ning ka ei sobi lapse eest hoolt kandma. Ka leiti, et kui mees ikka soovib kodus olla, siis on tal selleks kõik võimalused olemas. Sarnasel seisukohal olid ka tööandjad (vt. Ptk 7.3.5).

Võibolla nii väikese lapsega see isside pushimine [isade kojujäämise soodustamine] ei ole mõnes mõttes... issi peab küll lapsega tegelema, aga ma ei tea, kas see on ... see peab ise aru saama, kas sa jõuad temaga tegeleda, kas sa viitsid. (Anti, kodus olnud isa)

Ma ei tea kas riik nüüd selle koha pealt midagi teha saaks nagu. Mina arvan, et ikkagi isa enda otsustada, kui ta nagu väga tahab seda...et tema tahab nagu rohkem lapsega koos olla ja lapse eest hoolitseda, üleüldiselt lihtsalt kodus olla, siis ta ka saab seda. (Jürgen, koju mitte jäänud)

Seega leiti, et kedagi koju jääma ei tohiks mingite meetmetega sundida isegi kui rahaliste meetmetega see oleks ehk võimalik. Pigem oldi seisukohal, et asi on kinni ühiskonna suhtumises, et õige isa on see, kes tööl käib ning raha teenib ja kelle jaoks lapsega tegelemine on teisejärguline. Lisaks rääkisid mitmed isad sellest, et nende hinnangul ei ole lapsed avalikkuses teretulnud ning lastesõbralikkusest jäi mõnede hinnangul puudu isegi sellistes kohtades nagu sünnitusmaja. See aga mõjutab ilmselt üldist lapsevanemaks olemise prestiiži ning võib vähendada isade soovi lastega tegeleda. Mitmed mehed, kes olid ühiskonna hoiakute ning isade levinud rollimudelite suhtes kriitiliselt meelestatud, leidsid, et neid peaks muutma.

Võibolla Eesti peaks rohkem kuidagi tutvustama ja arusaadavamaks tegema näiteks Skandinaavia ja Põhjamaade käitumisnorme, ühiskondlikke norme, mis puutuvad perekonda ja vanemaid ja perekonna, ma ei tea, struktuuri ja perekonna ülesehitust. (Roland, kodus olnud isa)

6.7.1 Vanemahüvitisest

Vanemahüvitise skeemi kiitsid isad heaks ning leidsid, et see on olnud suureks abiks peredele üldiselt ja nii mõndagi meest on ta aidanud koju jääda. Samas ei ole vanemahüvitis kindlasti põhjuseks, miks koju jäädakse – pigem suurendab see perekondade valikuvõimalusi. Seda, et vanemahüvitise ning isade kojujäämise vahel ei ole üks ühest seost näitas ka see, et valimis oli vaid neli isa, kes said vanemahüvitist.

Kuigi vanemahüvitis on kojujääjatele suureks abiks, tekkis mitmetel perekondadel vanemahüvist skeemiga probleeme ning mitmed isad tegid **ettepanekuid skeemi muutmiseks**. Mehed, kes polnud lastega kodus olnud, tundsid üldiselt skeemi vähem ning

neil polnud ka soovitusi selle muutmiseks. Seega võib oletada, et ühe osa meeste käitumist vanemahüvitise skeemi detailid ei mõjuta kuna neil lihtsalt puuduvad selleks teadmised.

Mitmel juhul viidati sellele, et **üliõpilasi** ning teisi, kes enne lapsehoolduspuhkust ei töötanud täiskoormusel või tervet eelmist kalendriaastat, koheldakse ebaausalt. Leiti, et summa, mida üliõpilastele makstakse, on liialt väike. Leiti et üliõpilaste või äsja ülikooli lõpetanud naiste samastamine nendega, kes üldse ei teeni ei ole õige kuna nende haritud naiste potentsiaalne sissetulek oleks suhteliselt kõrge.

Lehes kuskil kirjutas siis just kui me esimese lapsega kodus olime, keegi mingi artikli, et ilmselt väga palju on vaeseid peresid ja asotsiaale, kellele on nüüd lapsi juurde tulnud, kes nagu tahavad riigi käest raha saada. Aga minu arvates on riigil täiesti märkamata jäänud kasvõi selline sihtgrupp nagu üliõpilased. Kui võtta seda, et mis vanuses on üliõpilane ja millal oleks lapsi elus optimaalne saada, siis väga paljud inimesed, kes võiksid lapsega kodus olla, on üliõpilased. Aga nemad ei saa tegelikult mitte midagi rohkem kui miinimumi. (Raiko, kodus olnud isa)

See [vanemahüvitise skeem] on helde jah, see on mõnede jaoks helde. Nende jaoks, kes on väikesepalgalised, üliõpilaste jaoks ja nende jaoks, ma kujutan ette, et nende jaoks ta nagu nii helde ei ole. (Kaido, kodus olnud isa)

Ühes perekonnas oldi nõrдинud selle üle, et avalikkuses ei räägita vanemahüvitise seadusest päris täpselt, mistõttu suur hulk perekondi satub **puuduliku info** tõttu majanduslikult raskesse olukorda. Jutt käib sellest, et vanemahüvitise summa arvutamise aluseks võetakse lapsehoolduspuhkusele jäämisele eelneva kalendriaasta sissetulekud. Kuna sellele pole avalikult tähelepanu juhtud, eeldatakse, et vanemahüvitis arvutatakse jooksva aasta sissetulekute järgi. See võib aga teatud juhtudel tähendada olulist erinevust, millega perekond ei ole osanud varem arvestada.

Sealjuures kurtis pooliku info leviku üle kõrgharidusega ning edukas meesterahvas, kes kõigi eelduste kohaselt peaks seadusi ning nende nüansse paremini tundma kui näiteks vähem haritud inimesed, kel puudub ka juurdepääs või oskus interneti teel infot otsida. Seaduse sisu ja nüansside vähest tundmist tuli esile ka teistest intervjuudest.

Ka isa **vormistamisel lapsehoolduspuhkusele** kogesid perekonnad probleeme. Mõni aasta enne vanemahüvitise skeemi kodus olnud Rain kirjeldas, et ta pidi ametiasutustest *murdma barjääre* ning selgitama, et *lapsehoolduspuhkus on vanemapuhkus, mitte emapuhkus*. Kuigi praeguseks on meeste lapsehoolduspuhkus ehk tavalisem kui mõni aeg tagasi, esineb siiski probleeme ka nüüd. Kahe perekonna kogemus näitab, et ametiasutused ei ole harjunud sellega, et naine ja mees kordamööda lapsehoolduspuhkusel on ning ei suuda alati adekvaatselt ning kiiresti sellele reageerida.

See oli ka päris keeruline, vormistada koju ja vormistada tööle, eriti see viimane pool. Mul abikaasal tükk aega ei taastunud haigekassa ravikindlustus. Et lihtsalt mingi ametnik kusagil unustas ära ja [naine] oligi kohe mitu kuud [ilma ravikindlustuseta]. Korduvate kõnede peale alles tehti korda, sest ei tahetud aru saada, et kuidas on niimoodi, et kõigepealt on ema kodus, siis on isa kodus ja siis on jälle ema kodus. Tavapäraselt pidi olema nii, et on ema kodus ja siis on isa kodus ja siis on kõik. Aga me nagu vahetasime. (Raiko, kodus olnud isa)

Ideaalsete lapsehoolduspuhkuse lahenduste üle arutlesid mitmed isad ning variante pakuti välja täiesti seinast seinast. Oli selliseid mehi, kes leidis, et *ideaalne on kui aasta aega saab ka näiteks isa olla koos oma väikese lapse ja naisega* (Madis, kodus mitte olnud). Kuid oli ka selliseid mehi, kes pikendaksid vanemahüvitist naisele tervelt kolmeks aastaks.

Samas leidsid mitmed isad, et lapsehoolduspuhkuse ja vanemahüvitise jagamine ema ja isa vahel oleks parimaks lahenduseks. Ühe võimalusena vanemahüvitise ja lapsehoolduspuhkuse skeemi muutmiseks pakutigi välja võimalust lapsehoolduspuhkuse samaaegset jagamist naise ja mehe vahel. Üks isa, kellel oli plaanis peagi naisega kuuajaste intervallide kaupa lapsehoolduspuhkust jagada, leidis, et tegelikult oleks veelgi parem võimalus käia osa-ajaga tööl ning olla **osa-ajaga lapsehoolduspuhkusel**. Ehk siis käia kas iga päev 4 tundi nädalas või üle päeva ning ülejäänud aja olla lapsega kodus.

Sellise lahenduse välja pakkunud Anti leidis, et osa-ajaga lapsepuhkus oleks hea ka tööandjale, eriti juhul kui töötajal on väga spetsiifilised teadmised või oskused, mida on raske asendada. Tööandjad nõustuvad Anti mõttekäiguga ning leiavad, et selline lahendus ei laseks töötajal kaotada sidet töökohaga, mis muudaks nende naasmise tööle raskeks. Ideed toetab ka eelnevalt esile tulnud asjaolu, et naiste jaoks on pikk kodusolemine stressitekitav ning nad vajavad sellele lahendust. Ka naised ise näevad „rollidevahelist mobiilsust” hea lahendusena (Pajumets 2007).

7 TÖÖANDJATE KOGEMUS JA SUHTUMINE

7.1 Fookusgrupi intervjuud tööandjatega

7.1.1 Uuringu disain

Fookusgrupi intervjuude läbiviimisel kasutasime standardiseeritud lähenemist, mille kohaselt moderaator järgib kindlaid ettevalmistatud küsimusi ja küsimuste üldist järjekorda kõikide fookusgruppide lõikes (Puchta ja Potter, 2004; Gubrium ja Holstein, 2002; Morgan, 1996). Antud meetod tagas gruppe omavahelise võrreldavuse hilisemas analüüsis.

Fookusgrupi suuruse planeerimisel lähtusime kahest kriteeriumist: esiteks kui grupis käsitletav teema on keeruline või spetsiifiline, mida isade lapsehoolduspuhkusele jäämine on, võiks grupp pigem olla väiksem (Morgan, 1996); teiseks soovitakse väikest gruppi kui fookusgrupi liikmed on oma ala eksperdid (Bloor jt. 2001). Väikese grupi plussiks on see, et ta võimaldab täpsemalt ja rohkem uuritavasse teemasse süvitsi minna, samas eeldab see grupiliikmete tihedat seotust antud valdkonnaga ja piisavate teadmiste olemasolu. Kuna tööandjate esindajad on oma valdkonna eksperdid, planeerisime keskmiseks grupi suuruseks 6 inimest. Fookusgrupi intervjuud kinnitasid, et selline grupi suurus oli täiesti õigustatud kuna tööandjate esindajad olid fookusgruppides väga aktiivsed ja kohati tekkis raskusi kõigile sõna andmisega. Suurema osalejate arvuga grupid oleks tinginud selle, et tagasihoidlikumad inimesed ei oleks sõna saanud, mistõttu oleks olulised arvamused jäänud saamata. Samuti oleks tekkinud ajalised raskused kõigi uuritavate alateemade käsitlemisel.

7.1.2 Tööandjate valim

Käesoleva uuringu raames viidi läbi kolm fookusgrupi intervjuud tööandjate esindajatega. Tööandjate esindajatena defineeriti nii ettevõtte/asutuse tegevjuhid, juhatuse liikmed kui ka personalijuhid. Selline määratlus tulenes ettevõtete/asutuste erinevast struktuurist ja suurusest. Väiksemate firmade puhul, kus töötajate arv jääb alla saja inimese, tavaliselt eraldi personaliküsimustega tegelevat inimest ei ole. Suurettevõtete ja asutuste puhul (meie

uurings defineerituna 100 ja enam töötajat) tegeleb peamiselt personaliküsimusega selle ala spetsialist (personalijuht, personalitöötaja jne). Fookusgruppide moodustamise kriteeriumiks oli erineva suurusega asutuste ja ettevõtete ning võimalikult erinevate tegevusvaldkondade esindatus. Kuna käesolev uuring keskendub isade töö- ja pereelu ühitamise küsimusele, jälgiti lisakriteeriumina, et fookusgruppides osalejate seas oleks esindatud ka ettevõtte/asutused, kus on töötajate seas rohkem mehi kui naisi. Lähtuvalt eelnevatest kriteeriumidest, moodustati juhuvaliku teel nimekiri Tallinna ja Tartu ettevõtetest, kuhu sattus 37 ettevõtet ja asutust. Järgmise etapina saadeti E-posti teel nimelised kutsed asutuse/ettevõtte juhtidele või personalijuhtidele palvega osaleda intervjuul. Paar päeva hiljem täpsustati telefonitsi, kas ettevõtte/asutuse esindaja saab osaleda või mitte. Fookusgruppide läbiviimise üheks suuremaks raskuseks osutus kõigile ettevõtete ja asutuste esindajatele sobiva aja leidmine.

Fookusgruppide suurus varieerus 5 kuni 6 inimese piires. Esimeses ja kolmandas fookusgrupis oli esindatud rohkem naisi kui mehi, teise fookusgrupi koosseis oli sooliselt tasakaalus (vt. Tabel 3). Naiste suur esindatus fookusgruppides on tingitud asjaolust, et personalijuhtidena töötavad peamiselt naised. Uuringus osales 11 suurettevõtet ja kuus väiksemat ettevõtet. Esindatud olid nii tootmisettevõtted, teenindusettevõtted kui ka riigiasutused.

Tabel 3 Fookusgruppide kirjeldus

	<i>Osalejate arv</i>	<i>Sooline koosseis</i>	<i>Suurettevõte vs väikeettevõte</i>	<i>Riigiasutus vs ettevõte</i>	<i>Ettevõtete/asutuste arv, kus meestöötaja on olnud lapsehoolduspuhkusel</i>
Fookusgrupp 1	6	1 mees 5 naist	4 ja 2	3 ja 3	3
Fookusgrupp 2	6	3 meest 3 naist	3 ja 3	0 ja 6	1
Fookusgrupp 3	5	1 mees 4 naist	4 ja 1	0 ja 6	2

Esimene fookusgrupp viidi läbi Tartu Ülikooli Sotsiaalteaduskonnas, teine grupp Tallinnas Poliitikauuringute Keskuse PRAXIS büroos ja kolmas grupp Avatud Eesti Fondi seminariruumis. Grupi arutelud lindistati. Grupi intervjuude pikkus varieerus pooleteisest tunnist kahe tunni ja kümne minutini.

7.1.3 Fookusgrupi intervjuude analüüsi käik

Fookusgrupi intervjuude analüüsimisel lähtusime kvalitatiivse analüüsi headest tavadest. Barbour & Kitzinger (1999:16) rõhutavad, et fookusgrupi intervjuude analüüsimine toimub sarnaselt süvaintervjuude analüüsimisega, küll aga on oluliseks erinevuseks see, et arvesse tuleb võtta grupi kontekst ehk analüüsimisel lähtutakse grupist, mitte indiviididest (Bloor jt. 2001). Seega analüüsimisel eristasime me kahte tasandit:

- 1 grupi tasand - kuidas grupp kui tervik käsitleb, mõistab ja mõtestab lahti antud teemat

- 2 indiviidi tasand – kuidas üksikindiviidide arvamused grupis mõjule pääsevad ning kuidas toimub interaktsioon.

Tulemuste osa lugemisel tuleb silmas pidada, et esitatud on kohati ka indiviidi tasandi arvamused ehk grupi ühe liikme arvamus, mida teised liikmed ei jaganud. Juhul kui tulemuste osas esitatud tsitaatide juures ei ole täpsustust, et antud arvamus esindas ainult üks inimene ning grupp sellega ei nõustunud, siis see tähendab, et kuigi tsitaat pärineb ühelt grupi liikmelt nõustusid sellega ka teised ning seega esindab see grupi tasandi arvamust või hoiakut.

Tsitaadid on esitatud väiksemas kaldkirjas ning tsitaadile järgneb sulgudes fookusgrupi number, intervjuueeritava ettevõtte iseloomustus (suur- või väikeettevõtte) ning intervjuueeritava sugu. Kuna fookusgrupi intervjuu puhul on oluline diskussiooni kulg grupis, siis kohati on esitatud pikemad blokid vestlusest. Sellisel juhul on fookusgrupis osalejad eristatud numbritega.

7.2 Tööandjate kogemus lapsehoolduspuhkusele jäänud isadega

Seitsmeteistkümnest fookusgrupis osalenud ettevõttest kuues on jäänud meestöötaja ametlikult lapsehoolduspuhkusele. Enamasti on tegemist üksikjuhtumitega antud ettevõtetes. Erandina võib tuua riigiasutuse, kus on ametlikult lapsehoolduspuhkusele jäänud seitse isa, kuid kui arvestada antud asutuste suurust, siis, nagu ka tööandjate esindajad mainisid, on tegemist väga väikse osaga kõigist meestöötajatest. Läbiviidud intervjuudest võib järeldada, et meestöötaja lapsehoolduspuhkusele jäämine on erand. Kui naistöötaja kojujäämist võetakse loomulikuks, siis meestöötaja kojujäämise taga otsitakse põhjuseid miks antud perekonnas jääb koju isa mitte ema.

7.2.1 Tööandjate hinnang meeste kojujäämise põhjustele

Tööandjad tõid esile kolm peamist põhjust, miks on nende hinnangul just isa lapsega koju jäänud. Esimene neist seondub **perekonna materiaalse olukorra** esikohale asetamisega, ehk tööandjate arvates järgitakse põhimõtet, et koju jääb see lapsevanem, kellel on madalam sissetulek. Näiteks, kui naine töötab välismaal, kus palgad on kõrgemad.

Mehi on [lapsehoolduspuhkusele jäänud] kolm nendest kahe ja poole tuhandest [kes ettevõttes töötab]. Noh, sisuliselt neid ei olegi. Aga need põhjused, miks meesterahvad on valinud, kõigi nende kolme puhul on märksõnaks see, et ema sissetulek on suurem. Ehk siis see on põhjus. (Fookusgrupp 3, suureettevõtte, mees)

Aga seal taga on tegelikult lihtne aritmeetika ... et kui naine teenib rohkem ja mees vähem, siis ongi, et aritmeetiliselt on mehel nagu parem koju jääda. (Fookusgrupp 2, väikeettevõtte, mees)

Selline seisukoht on vastavuses ka varasemate uuringutega (nt. Sundström ja Duvander, 2002). Teise aspektina võib esile tuua võrdsete võimaluste tagamise mõlemale partnerile. Üheks oluliseks teguriks, miks mehed lapsehoolduspuhkusele jäävad, on tööandjate arvates **naise karjäär**. Samas ei peetud silmas ainult seda, et naine oleks karjäärile orienteeritud ja seetõttu jääb mees koju, vaid ka seda, kui naise töö või õpingud ei võimalda antud hetkel pikemalt koju jääda ja seetõttu võtab antud rolli üle isa. Kuigi tööandjad näevad mehe kojujäämise taga pigem naise individuaalse arengu ja vajaduste esiletõstmist mehe huvide ees, siis laiemas tähenduses viitab see meeste ja naiste vahelise võrdõiguslikkusele

perekonna kohustuste jagamisel. Ehk siis lapsega kojujäämine ei ole üheselt naise kohustus, vaid koju jääb see, kelle tööalasele arengule ja karjäärile kojujäämisega antud hetkel väiksemad kahjud kaasnevad.

Kolmas laiem põhjuste ring on seotud mehe endaga: tööandjad näevad ühe tegurina, miks mees lapsehoolduspuhkusele jääb, **vajadust eemalduda tööelust**. Ühelt poolt annab lapsehoolduspuhkus võimaluse tööelust puhkamiseks ja aja maha võtmiseks. Teisalt rõhutati seda, et kui asutuses toimub struktuurireform või muud muudatused, siis lapsehoolduspuhkus on hea võimalus segased ajad üle elada ilma, et sellega kaasneksid otsesed mõjud töötajale, kuna vastavalt Eesti seadusandlusele tuleb lapsehoolduspuhkuselt naasvale töötajale tagada endine või sellega võrdväärne töökoht.

Teine isa läks meil nüüd aasta lõpus ja tema ütles, et ta tahab lihtsalt puhata ja vaheldust saada ja noh võibolla seal on veel ka selline teine probleem, et inimene on ise stressis. (Fookusgrupp 3, suurettevõtte, naine)

... et kui asjad on liiga segased riigis, asutuses, siis samamoodi üheks põhjuseks võiks lugeda seda, et üritatakse see kiire aeg seadusega antud võimalustega üle elada ja tulles siis tagasi vaadata, et mis juhtunud on. ... et on põgenenud probleemide eest, et aega maha võtta, et oodata ära meiega toimuvad sündmused. Ma olen kuulnud seda vaikimisi, et on öeldud, et puhkust võetakse, sest keerulised ajad on meie süsteemi sees. (Fookusgrupp 1, suurettevõtte/asutus, mees)

Seega tööandjad nägid meestöötajate kojujäämise taga pigem välistest põhjustest tingitud olukorda ning vähem mehe enda vaba tahet ja eelistust end mõneks ajaks lapsele pühendada. Tööand olid seisukohal, et kui isa jääb koju sooviga aeg maha võtta, siis on ta oma otsuse ja kojujäämisega ka hiljem rahul. Kui koju jäädakse muudel kaalutlustel, näiteks seetõttu, et naine ei saa koju jääda, siis on rahulolu tehtud otsusega väiksem. Madalam rahulolu viimatinimetatud olukorras on taandatav sellele, et otsus tehakse perekonna üldise heaolu tagamiseks kompromissina, mis tähendab teatud mehepoolset järeleandmist.

Hetkel on ta [kojijäänud isa] väga rahul iseendaga ja ...Teine isa, kes oli kodus ütles, et talle ei meeldinud seal olla, et pigem käiks tööl edasi. Ta pidi lapsi harjutama lasteaias käima ja tegelema sellega. Ta ütles, et ta nii väga vaimustuses sellest ei olnud. (Fookusgrupp 3, suurettevõtte, naine)

Kokkuvõtlikult võib öelda, et tööandjate silmis on isade lapsehoolduspuhkusele jäämine seletatav kolme põhjuse kaudu. Esiteks on tegemist ratsionaalse otsusega, mis lähtub perekonna majanduslikust heaolust. Teiseks lähtutakse pikemaajalistest kaalutlustest ehk sellest kuidas lapsega kojujäämine mõjutab isa või ema edaspidist karjääri ja kelle kojujäämisega pikemas perspektiivis kaasneb talle ja tervele perekonnale vähem kahjusid. Kolmandaks individuaalse arengu ja vajadusega otsida vaheldust senisele rutiinile. Seega on tööandjate nägemus põhjustest, miks mehed lapsehoolduspuhkusele jäävad, märksa kitsam kui meeste endi oma. Tööandjad oletavad, et meeste kojujäämine on ennekõike seotud just töö ja sissetulekuga.

7.2.2 Meeste panus lapse eest hoolitsemisel tööandjate vaatenurgast lähtuvalt

Kuigi fookusgrupi intervjuudes osalenud ettevõtetest vähem kui pooltel oli otsene kogemus lapsehoolduspuhkusele jäänud meestöötajaga, siis paljudel oli kogemusi isadega, kes oli kasutanud teisi töö- ja pereelu ühitamist soodustavaid seadustest tulenevaid võimalusi. Erinevatel ettevõtetel/asutustel oli erinev kogemus täiendava lapsepuhkuse kasutamise, mida noored isad võivad võtta kas ema rasedus- ja sünnituspuhkuse ajal või kahe kuu

jooksul pärast lapse sündi 14 päeva ulatuses³. Nii selgus, et näiteks ühes suurettevõttes oli ainult üks isa kasutanud lisapuhkuse võimalust, samas teises ettevõttes kasutasid täiendavat lapsehoolduspuhkust peaaegu kõik isad. Selline ettevõtete vaheline erinevus tuleneb peamiselt sellest, **kas ettevõtte maksab täiendavalt rahalist hüvitist või mitte**. Toodi esile, et riigi poolt makstav 66 krooni on liiga vähe ja see ei võimalda isal koju jääda.

3: Meil on ju selline tore asi nagu lisapuhkepäevad, mis makstakse sotsrahadest, et 66 krooni miinus tulumaks. See on naeruväärne, seadus, mis iseenesest on idee poolest hea mõte, aga siis ta naeruväärustab seda. Et 66 krooni miinus tulumaks. (Väikeettevõtte, naine)

6: Kolme lapse isa ehmus selle peale nii ära, et 66 krooni päev, et kaks nädalat, ma ei toida sellega oma peret ära. (Suurettevõtte, naine)

5: see on mingi totrus (Väikeettevõtte, naine)

1: Aga vaieldamatult kui see tasu suurus muutub, siis osakaal, kes seda võtma hakkab, see vaieldamatult tõuseb. See on normaalne, et isa saaks anda emale puhkust. (Suurettevõtte, mees)

6: See oleks ju normaalne, kui mees saaks seal paar nädalat emale toeks olla. (Suurettevõtte, naine)

1: Jah, see on ju täiesti normaalne (Suurettevõtte, mees)

5: Mina seda 66 krooni lugu ei teadnud, ja tõesti jääb selline mulje, et me tahame näidata, et asi on ilus ja samas keerame selle asja nässu, sest mitte keegi ei taha jääda selle 66 krooniga koju (Väikeettevõtte, naine)

(Fookusgrupp 1)

Osad ettevõtted on alustanud omal käel isade täiendava lapsehoolduspuhkuse toetamist. Välja toodi kolm võimalikku toetamise viisi. Näiteks makstakse isadele, kes peale lapse sündi lisapuhkusele jäävad, keskmist palka edasi. Tööandja poolt tasustatud lisa lapsehoolduspuhkuse pikkus varieerub ettevõtete lõikes viiest päevast kahe nädalani. Teine praktika on see, et ettevõtte maksab isale antud perioodi eest palka edasi, kuigi isa on täiendaval lapsehoolduspuhkusel. Kolmanda võimalusena määratakse täiendavalt lapsehoolduspuhkuselt naasnud isale lisatasu, et hüvitada puhkusel viibimisega kaasnenud sissetuleku vähenemine. Kui ettevõtte täiendavalt ei hüvita töötaja palga ja riigi poolt antud tasu vahet, siis otsitakse ja soovitatakse teisi alternatiive nagu nt. põhipuhkuse planeerimine sellele perioodile, hoolduslehe võtmine. Lisaks saavad teatud ettevõtete/asutuste spetsiifikast tulenevalt töötajad ise oma aega ümber korraldada ja planeerida.

Meil on jälle see, et meil on vaba tööaeg suhteliselt ja tööd on võimalik ka kodus teha. Siis ma ei teagi tegelikult, et inimesed ei pruugi, et noored isad ei pruugi kasutada või tulla taotlema mingisugust töölt ära olekut, et see on täiesti okei, et nad lihtsalt on kodus, et kõik saavad sellest aru kui perre laps sünnib, et mõni päev ei ole lihtsalt neid näha tööl, et see ei ole nagu probleem (fookusgrupp 3, väikeettevõtte, naine).

Kuigi seadusest tulenevalt on emal või isal õigus saada igal tööaastal täiendavat lapsepuhkust sõltuvalt laste vanusest ja arvust kolme või kuue kalendripäeva ulatuses⁴, näitab tööandjate kogemus, et väga vähe on neid isasid, kes antud puhkust kasutavad ning enamasti võtavad lisapuhkusepäevad välja naised. Samas, tuginedes ühe ettevõtte näitele, kus ettevõtte maksab kolme lisapäeva eest keskmist palka ning seda võimalust kasutavad nii mehed kui naised väga aktiivselt, võib väita, et paljuski jääb täiendav lapsehoolduspuhkus meeste puhul võtmata just **rahaliste kaalutluste** tõttu. See aga tähendab, et neil meestel jääb saamata väikese lapsega koos olemise kogemus, mis võib vähendada hilisemat hirmu lapsega toimetulemise ees, mis on üheks põhjuseks, miks mehed lastega koju ei jää (vt.ptk 6.5.2).

³ EV Puhkuseseadus, § 30, lõige 1

⁴ EV Puhkuseseadus, § 30, lõige 1

7.3 Meeste lapsehoolduspuhkusele jäämine tööandjate perspektiivist lähtuvalt

Tööandjad väitsid, et nende jaoks tähendab meeste lapsehoolduspuhkusele jäämine lihtsalt ühte punkti seaduses, mida järgida tuleb - meestöötajatel on õigus lapsehoolduspuhkusele jääda ja ettevõtja peab seda võimaldama.

Ega siin ei ole midagi arvata, see on seadusega antud õigus meestele. Mida sa siin arvad. Täpselt samamoodi nagu emal on õigus seda teha, on ka isal õigus seda teha ja tööandja on selles mõttes fakti ette pandud ja seda tuleb lihtsalt aktsepteerida. (Fookusgrupp 1, suurettevõte, mees)

Siiski paljude ettevõtete jaoks on tegemist valdkonnaga, mis ei ole neid otseselt veel puudutanud. Tööandjad ei taju väga täpselt, mida nende jaoks meeste kojujäämine võiks tähendada. Leiti, et kuna niikuinii meestöötajad koju ei jää, siis ei ole ka probleemi. Samuti oldi suhteliselt veendunud, et ka lähiajal meeste kojujäämine massiliseks ei muutu. Samas olid märgatud, et isad on võrreldes 1980ndate aastatega lastekasvatamises aktiivsemalt osalema hakanud, näiteks on meeste seas kasvavaks trendiks haige lapsega kojujäämine ja selleks hoolduslehe võtmine.

... mehed kipuvad lastega jääma koju haiguslehele .... Ma ei tea, millest see tingitud on, et mees hakkab haige lapsega üha rohkem kodus olema, ju seal on mingid rahalised nüansid ... (Fookusgrupp 1, väikeettevõte, naine)

Seega ühelt poolt nähakse trendi, et isade panus lastega tegelemisel, hoidmisel ja kasvatamisel suureneb, samas aga ei osata seda seletada muul viisil kui läbi selle, et ilmselt on mehel rahaliselt kasulikumu koju jääda. Et tööandjad sellise otsuse taga peamiselt rahalisi kaalutlusi näevad, võib tuleneda tööandjate teadmatusest ehk nad ei ole antud küsimuse üle varem juurelnud ning seetõttu ei oska teisi põhjuseid esile tuua. Teisalt aga see väljendab teatud traditsioonilist mõtlemist ja hoiakut, mille järgi püütakse meeste suuremat osalemist laste hoidmisel siduda **ratsionaalsuse printsiibiga** ehk siis mehe panus pereellu ei tulene mitte tema vabast tahtest vaid see peab olema tingitud välistest teguritest.

7.3.1 Isade kojujäämise positiivsed ja negatiivsed tagajärjed

Järgnevalt keskendume põhjalikumalt meeste kojujäämisega kaasnevatele võimalikele positiivsetele ja negatiivsetele mõjudele **ühiskonnas, tööturul ja perekonnas**. Fookusgrupi arutelust selgus, et isade kojujäämise positiivseks tulemiks võiks olla see, et nii jaguneks lapsehoolduspuhkusel olemise periood ema ja isa vahel ära. Selle tulemusel väheneks töölt eemalviibimise periood töötaja jaoks ning tema naasmine tööellu oleks kiirem ja sujuvam. Samuti oleksid kaotused kvalifikatsioonis ja tööalastes oskustes väiksemad.

Selles mõttes, et tööalaselt on ju, et kui seda jagada kahe vahel, siis on see parem, sest mõnel tööalaselt mängib rolli kui ta on aasta ära, teisel ei mängi, aga ilmselt on parem see, et kui olla näiteks pool aastat ära või siis kuude kaupa vaheldumisi, et see oleks nii tööandjale kui ka töötajale endale palju kergem ja positiivsem. (Fookusgrupp 1, väikeettevõte, naine)

Siit kumab läbi kartus, et kui töötaja liiga kauaks tööturult eemale jääb, kaotab ta oma kvalifikatsioonis ning oskustes, mis omakorda vähendavad tema atraktiivsust tööandja silmis. Tuleb rõhutada, et töötajate vahetustega kodus olemine võib sobida pigem väikeettevõtetele ning sõltub palju ka ettevõtte tegevusvaldkonnast ning töötaja ametikohast. Näiteks ühe tootmisega tegeleva suurettevõtte esindaja arvamus oli

vastupidine, nende jaoks töötaja lapsehoolduspuhkuse jagamine mitmeks erinevaks osaks tekitab lisaprobleemi asendaja leidmisega. Teises fookusgrupis pöörati tähelepanu sellele, miks ühiskonnas peetakse tööturult eemalviibimise mõju naisele ja mehele erinevaks.

Minu jaoks on siin üks, juba aegadest ammustest siis kui mu enda lapsed veel väikesed olid ja, et üks ebaõigluse koht nagu meeste ja naiste vahel. Et siis kui naised läksid lapsega koju, sünnitama, siis nad kaotasid põhimõtteliselt oma kvalifikatsiooni ja ka seda kooli jaoks. Aga samas kui mehed läksid kaheks aastaks sõjaväkke ja põhimõtteliselt ju ka kaheks aastaks tööturult välja, siis see oli nagu normaalne. Et kui mees läheb sõjaväkke ja tuleb tagasi, siis sa nagu ei mõtle, et ta kaotab kvalifikatsioonis või kuskil. Et siin on nagu mingisugune selge mõtteline ebavõrdsus meeste ja naiste vahel. Kui naine jääb lapsega koju, siis ta nagu ei tea enam põhimõtteliselt midagi, kui mees aga käib sõjaväes, siis ta teab endiselt kõike. (Fookusgrupp 2, väikeettevõtte, mees)

Seega võiks küsida, et kui järjest rohkem isasid hakkab lapsega koju jääma, kas siis ühiskonnas hakatakse lapsega kojujäämise mõju interpreteerima ka meeste puhul samamoodi kui naiste puhul või kaasneb sellega pigem positiivne mõju naiste kojujäämisele, st tööturult eemalviibimist lapse sünni tõttu ei võrdsustata enam kvalifikatsiooni ja oskuste langemisega

Ühes fookusgrupis leiti, et mida rohkem mehi jääb koju, seda võrdsemaks saab ühiskonda lugeda ehk kojujäävate meeste hulk on indikaator, mis näitab ühiskonna **võrdõiguslikkuse** taset. Üldiselt leiti kõigis fookusgruppides, et see on tore kui mehed lastega koju jäävad ja et avalik arvamus on pigem meeste kojujäämist toetav. Mõningad töötajad leidsid, et praegune positiivne hoiak tuleneb sellest, et tegemist on üksikjuhtumitega ning kui isade kojujäämine muutuks massilisemaks, siis ühiskonna suhtumine muutuks negatiivsemaks.

...see on jõe vahva, et isad jäävad lapsega koju, et need on nagu üksikjuhud. Aga kui see muutub nagu nihukeseks väga levinud ja tavapäraseks, siis nagu ei suhtuta sellesse enam nii rõõmsalt ja roosalt, et kui lahe, et vaata mihukene papa ... et siis see suhtumine muutub negatiivsemaks (Fookusgrupp, 2, suureettevõtte, naine)

Põhjastena, leiti et ühiskond ei ole siiski veel valmis selliseks muutuseks, sest ebavõrdsus valitseb nii palkades, töökohtades kui ka valimisnimekirjades. Siinkohal tuleb rõhutada, et tegemist ei olnud valdava arvamusena ning enamuse antud fookusgrupis osalejatest arvas, et isade kojujäämise suurenemisega ei kaasne negatiivset arvamust, sest tegemist oleks loomuliku arenguga.

Samas kui isad hakkaksid rohkem kodus olema, siis võetakse seda sellisena nagu ta on, et võetakse täpselt samamoodi nagu tänapäeval mobiiltelefon ja internet. Ma ei usu, et see palju negatiivsemaks suhtumist muudaks (Fookusgrupp 2, väikeettevõtte, mees).

Võtame kasvõi selle, et kui 40-50 aastat tagasi, et kui tihti tegi eesti mees süüa? Ma julgen ikka arvata, et ega ei teinud küll. Kui ma oma vanaisa mõtlen .... siis sellest generatsioonist ei teinud mitte kunagi keegi süüa.... Et me oleme sellest nagu suht kaugele jõudnud, et mõni teeb juba iga päev süüa ja neid, kes teevad nädalas korra või kaks, et neid on juba päris palju. (Fookusgrupp 2, väikeettevõtte, mees)

Seega, nii nagu meeste panus on kasvanud kodutööde tegemises ning jäik naiste ja meeste tööde eristamine on vähenemas, võib ka väita et **hoiakute tasandil** ollakse valmis meeste panuse suurenemiseks lastekasvatamises. Leitakse, et senine pereelu jagunemine mehe ja naise vastutusalaks on hägustumas ja sellist muutust peetakse loomulikuks protsessiks.

Ilmnes kahesuguseid arvamusi ühiskonna muutuste kohta. Ühe arvamus kohaselt viivad privaatsfääris ehk perekonna sees toimuvad muutused avaliku sfääri ehk ühiskonna tasandi

võrdõiguslikkuse kasvuni. Seega vaadati muutuste protsessi liikuvat madalamalt tasandilt kõrgemale tasandile ehk lastekasvatamise ja hoidmise võrdsem jagamine mehe ja naise vahel perekonnas viib muutusteni tööturul. Sealjuures hinnati sellist arengut positiivseks.

Et tegelikult me läheme paremuse poole, sest hästi palju on selliseid isasid, kes vaatavad kella ja ütlevad, et oh, ma pean lastele järgi minema. ... Ei ole see enam üldse ema mure - kui varem oli. Mida rohkem ta läheks selles suunas, siis positiivsemaks läheb see, et tööle võtmisel kaob ära see risk, et ei taheta väikeste lastega naisi. Et kui kodune vastutus on rohkem jagatud, siis kaob nagu ühiskonnas see eelarvamus ära ehk. (Fookusgrupp 1, väikeettevõtte, naine)

Et võibolla muutuks ka see olukord, et personaliotsingu firmast helistatakse ja öeldakse, et meil on siin suur hulk mehi, kes on lastega kodus olnud ja tahaksid tööle tagasi tulla, et noh need naised, kes on muidu lastega kodus olesid, on nüüd tööturul rakendatud ja nüüd on mehed kodus. Siis tegelikult peaks see kajastuma ka üldises tööturu situatsioonis, et tööturul on rohkem mehi, kes tahavad tagasi tööle tulla. (Fookusgrupp 1, väikeettevõtte, naine)

Teised nägid protsessi vastupidisena - kui ühiskonna tasandil ebavõrdsus naiste ja meeste vahel väheneb, siis väheneb ebavõrdsus ka perekonnas ehk siis laste hoidmine ja kasvatamine ei ole ainuüksi enam naise õlul vaid on partnerite vahel võrdsemalt jagatud.

Aga see sama asi, et ta [meeste kojujäämine] hakkab levima ja mida väiksem on ebavõrdsus palkades ja muudes elusfäärides, siis seda rohkem hakkab mehi koju jääma (Fookusgrupp 2, väikeettevõtte, mees)

Sellist ühiskonna tasandi soolisest ebavõrdsusest lähtuvat mõttekäiku toetab ka eelnevalt mainitud naise kõrgem palk kui üks võimalik meeste kojujäämise põhjus. Võib järeldada, et koju jääb see, kes panustab vähem perekonna sissetulekusse ja kuna meestel on keskmiselt kõrgemad palgad kui naistel, siis jäävad koju peamiselt naised. Seega võib oletada, et kui ühiskonna tasandil sugudevaheline ebavõrdsus väheneb, viib see tasakaalustatuma rollijaotuseni perekonnas.

Siiski tuleb mõnda, et tööandjate arvamustes jäi pigem domineerima seisukoht, et tasakaalustatum töö ja kohustuste jaotus perekonnas vähendab ühiskonna tasandi soolist ebavõrdsust. Selle kinnituseks toodi erinevates fookusgruppides näiteid juhtumite kohta, kus töölevõtmisel on halvemas olukorras noored ja väikeste lastega naised, kuna tööandja kardab, et nad jäävad lapsehoolduspuhkusele või on tihti laste tõttu kodus. Seega kui rohkem mehi hakkaks koju jääma, viiks see eelarvamuste kummutamiseni ja levendaks **soolist diskrimineerimist**.

7.3.2 Mees või naine – tööandjate jaoks vahet pole

Esmapilgul ei ole tööandjate jaoks erilist vahet, et kas lapsega koju jääb mees või naine. Lapsehoolduspuhkusele minek tähendab lihtsalt **töötaja kaotamist** teatud perioodiks ning ainsaks erinevuseks on see, et naistöötaja lapsehoolduspuhkusele jäämine on pikemalt ette teada ning meestöötaja kojujäämisega kaasneb üllatusmoment.

Naiste puhul on aega rohkem kohaneda ja mõelda, aga meeste puhul saad siis teada kui tuuakse sünnitunnistus, et ahaa sul on olnud selline vahva asi. Aga naiste puhul saad rohkem ette valmistada (Fookusgrupp 2, suureettevõtte, naine)

Kuna tööandja jaoks tähendab töötaja lapsehoolduspuhkusele jäämine peamiselt töö ümberjagamist või asendaja leidmist, ei mängi töötaja sugu erilist rolli vaid küsimus on hoopis ametikohas ja selles, kas antud ametikohale on lihtne asendajat leida või mitte.

Samas, kui vaadati praeguse hetke tööturu situatsiooni, jõuti arusaamisele, et meestöötajaid on praegu, kui vaba tööjõudu suhteliselt vähe on, raskem leida kui naistöötajaid.

Meil ei muutu nagu mitte midagi, et kas siis naine jääb ära või mees. Ikka peame selle inimese selleks ajaks leidma ja tööturul ei ole veel praegusel hetkel suurt vahet, et kas leida naistöolist või meestöolist. Võibolla veidikene on raskem meest leida. Ja me leiame ka. (Fookusgrupp 2, suurettevõtte, naine)

Aga kui mehed tahaks minna, siis mul oleks küll kahju, sest meestööjõu leidmine on muutunud päris keeruliseks. Et naised veel ikka saab aga mehi ei saa ja paraku kulub väljaõpetamise peale ka tunduvalt rohkem aega, sest nad teevad sellist spetsiifilisemat tööd. (Fookusgrupp 3, suurettevõtte, naine)

Antud küsimuses seisukoha kujunemist võib mõjutada oluliselt asutuse/ettevõtte töötajate sooline jaotus. Neis asutustes/ettevõtetes, kus oli meestöötajaid rohkem kui naistöötajaid hähti isade kojujäämises suuremat probleemi kui neis, kus meestöötajaid oli vähem. Hoiak sõltus sellest, kas tegemist on niiöelda **traditsiooniliselt maskuliinse ettevõtlusharuga** või mitte. Seega, kui Bygran ja Duvander (2006) leidsid, et nendes ettevõtetes, kus enamus töötajaid on mehed, jääb vähem isasid koju kui nendes ettevõtetes, kus rohkem on naistöötajaid, siis see kajastub ka intervjuueritud tööandjate hoiakutes. Sooliselt homogeensemate ettevõtete esindajate jaoks tähendaks meeste suurenev kojujäämine uusi väljakutseid ning selline muutus võib tuua kaasa negatiivseid tagajärgi (nt. töötajate nappus).

Vastuargumendina leiti aga, et miks peaks meeste kojujäämine mõjutama teistmoodi peamiselt meestöötajatega ettevõtteid kui naiste kojujäämine naistöötajatega ettevõtteid.

Samas võtame seda, et lapsed sünnivad meil paarisuhtest, et üks mees üks naine ja kuna meil kojujäävad suuremas osas naised ja me poode küll kinni ei pane sellepärast, et naised koju jäävad. Et minu arvates see sama efekt on ju ka meestega. See on ju võrdselt, et ega see ka lahendus ei ole. Ma ei ütleks üialgi, et Eesti sündimus kasvaks nüüd nii palju, et me jääme tööjõuta. See tähendab seda, et nii nagu nendes firmades, kus 95% naised ei juhtu ka nendes firmades, kus 95% mehi midagi hullu. Näiete meil ketrusvabrikud töötavad ja nad on eluaeg töötanud ja lapsed on sündinud (Fookusgrupp 1, väikeettevõtte, naine)

Võib väita, et meeste kojujäämine kui selline on siiski väga uus teema, mille kõiki mõjusid ei osata veel adekvaatselt ette kujutada. Kui naiste kojujäämist võetakse normaalse nähtusena ja sellega on ettevõtjad arvestanud, siis **meeste kojujäämist võib vaadata kui väljakutset**, mis nõuab ettevõtjalt teistsugust kohanemist

Ilmselt hakatakse rohkem sellele nagu mõtlema. Et kui praegu nagu arvestatakse, et mul on 20 naist ja nendest nagu 10 on sellised pereloomise eas ja ma arvestan, et 4-5 aasta jooksul mõni neist võib jääda, et siis ma arvestan lihtsalt, et nendest meestest teatud protsent võiks jääda, siis see tooks kaasa sellise balansi. Et kui seadus otsustab nii, et see on jagatud, siis see annab sellist stabiliseeritust lihtsalt. Kraahi see nüüd küll ei tee. (Fookusgrupp 1, väikeettevõtte, naine)

Ilmselt on meeste kojujäämise hindamine negatiivsemaks paljuski seletatav teises fookusgrupis esile tulnud arvamusega, et tegelikult on tööturg jagunenud väga tugevalt **naiste- ja meestetöödeks**. Kuigi on toimunud teatud muutused, siis endiselt järgitakse teatud stereotüüpe, et osad töökohad on ühele või teisele sugupoolele sobivamad.

...kurdeti, et lattu ei saa enam mehi tööle tõstukite peale, et ei ole kuskilt võtta ja ei tule ja. Ja siis ma ütlesin, et aga miks sa mehi otsid sinna. Sa võta keskealine naine. Vaatab mulle imestunult otsa. Ma siis, et aga noh mis ta sul seal teeb, et tõstab käsitsi midagi või, et kõik on tõstukitega. No mis vahet

siis seal on kas tõstuki peal on mees või naine. See on sama mõtlemise küsimus, et ei tulda selle peale, et naisi on ka, mitte ainult mehi (Fookusgrupp 2, väikeettevõtte, mees).

Nagu selgub, ei pruugi selline tööde jaotus naiste- ning meestetöödeks ning endiste stereotüüpide järgmine tegelikult olla enam vastavuses tööülesannete iseloomuga. Kuid soostereotüüpe ei kanna ainult tööandjad vaid ka tööotsijad ise, kuna oma valikuid tehakse endiselt lähtuvad sellest, kas tegu on nõ meeste või naiste tööga.

Samas on ka see asi, et me otsime ka aga ei ole ikkagi ühtegi naiste CV-d tulnud, et kõik on ikkagi mehed.(Fookusgrupp, 2, suurettevõtte, naine)

See on ikkagi see, et ei teavitata, et millest töö koosneb, et kõik on ikka selles vanas asjas kinni, et kui midagi sellist oli vaja teha, siis sul pidi selline biitseps olema, et midagi vaja tõsta. Aga tänapäeval on ju kõik tehnika, mehhaniseeritud (Fookusgrupp 2, väikeettevõtte, mees)

Ilmselt, nagu ka üks tööandja möönab, on endiselt käibel iganenud arusaamad töö iseloomust ja raskusest. Seega võib väita, et selliseid arusaamu järgides tekitatakse iseeneslikult teatud valdkondades **tööjõu puudus**.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et praktilisest vaatenurgast ei ole tööandja jaoks erilist vahet, kas lapsehoolduspuhkusele jääb ema või isa. Siiski kardetakse, et ettevõtte, kus suurema osa töötajatest moodustavad mehed, ei pruugi sellise olukorraga koheselt kohaneda ja võib tekkida probleeme.

Meeste kojujäämise mõju ettevõttele ja tööturu olukorrale on mündi üks pool. Mündi teiseks pooleks on **meeste kojujäämise mõju lastele ja perekonnale**, mis ühes fookusgrupis teemana tõstatati. Tekkis küsimus, kas isa kojujäämine on alati kõige parem lahendus ja kas oluline ei oleks siiski järgida põhimõtet, mille kohaselt tuleks lähtuda lapse huvidest. Ilmnes kartus, et mehed ei pruugi lapsega kodus hakkama saada kuna neil puudub vastav kompetentsus.

Mina võibolla igat isa ei lasekski väikse lapse juurde, see on inimeses kinni. Kujuta nüüd ette, sa saadad mingi nassaka väikse lapse juurde koju, sa ei tea ju ... Sessuhtes, et ema on ikkagi lapse sünnitanud ja hoiab teda kuidagi ... (Fookusgrupp, 2, väikeettevõtte, mees)

Samas oli ka arvamusi, et mõnikord võib just mees olla see, kes saab lapsega paremini hakkama ja peaks seetõttu koju jääma.

Sest on olemas väga palju ambitsioonikaid naisi, kes elavad koos sellise rahuliku stiiliga mehega, või kes on siis lapse isa. Lapsel oleks igal juhul mingi aeg kasulikum veeta see aeg rahulikuma inimesega. Et ka sellest võiks lähtuda. Loomulikult meile on kõigile kasulik majanduslik otsus ja see on tark otsus, lolle otsuseid teha on totter aga lapsest lähtudes tuleks vaadata just vanemate omavahelist läbisaamist, siuke asi peaks, olema, et igaiüks ise otsustaks (Fookusgrupp 1, väikeettevõtte, naine).

Seega vaatlesid tööandjad lisaks isiklikule perspektiivile meeste lapsehoolduspuhkusele jäämist ka lapse ja perekonna seisukohalt. Siinkohal ongi oluline rõhutada, et fookusgrupis osalejad olid palutud esindama tööandjate seisukohti, kuid kuna paljud neist olid ise lapsevanemad, siis argumenteeriti ja arutleti kohati ka oma isiklike lapsevanema kogemustele tuginedes. Selline rollide kattumine – tööandja ja lapsevanem – samas tagab selle, et pere- ja tööelu ühitamise küsimus võib tööandjate jaoks olla paremini mõistetav. Ühes fookusgrupis leiti, et juhtivatel positsioonidel inimesed, kes võtavad vastu pere- ja

tööelu ühitamisega seotud otsuseid või kujundavad poliitikaid, peaksid kõik olema pereinimesed, kellel on endal lapsed.

7.3.3 Miks mehed ei jää lapsehoolduspuhkusele?

Paktika, et väga vähesed mehed jäävad ametlikult lapse-hoolduspuhkusele. Üheks keskseks teemaks kujuneski vastuse leidmine küsimusele, miks mehed tänapäeva Eesti ühiskonnas seda võimalust ei kasuta. Tööandjate hinnangul on sellel peamiselt kolmesuguseid põhjuseid: bioloogilised, sotsiaalsed ja psühholoogilised.

Esmalt leiti, et võibolla ikkagi on **bioloogiliselt** nii määratud, et naine on see, kelle ülesandeks on pere juurdekasvu eest otseselt hoolitseda ja mees on see, kes peab tagama selleks kõik vajalikud võimalused.

See umbes nii nagu on, et ma räägin nüüd mehe seisukohast, et kui emal on sündides kaasa antud omadus saada lapsi, siis mehel on võibolla sündides kaasa antud, täna jah ei julge 100-protsendiliselt väita aga, et hoolitseda oma pere eest, et see on selline isa kohus, mis isa on endale võtnud. Ja ta ei kujutagi enam ette päris hästi teises rollis (Fookusgrupp, 1, suurettevõte, mees)

Sarnaselt sellele, mida isad ise osaliselt taandub see „imetamise argumendile” ehk siis peamiseks põhjuseks on see, et kõikides valdkondades ei saa mees naist võrdväärset asendada.

Ja ikkagi see ka, et väikelaps vajab alguses ema lähedust ja rinnapiima, et ei ole vist veel välja mõeldud, et kuidas isa seda suudab pakkuda seda lapsele. Ma arvan, et see kui isa jääb koju lapsega, siis laps on juba üle pooleaastane või selline 8-9-kuune, et siis on isa temaga paar kuud kodus. Aga kuni kuuekuuni on ikka selline... (Fookusgrupp 3, suurettevõte, mees)

Seega on tegu sarnase argumendiga, mille ka mehed ise esile tõid (ptk 6.5.1). Sellest lähtuvalt pooldas üks osa tööandjad seda, et mehed jääksid koju juba suurema lapsega ning päris väikese lapsega võiks koju jääda vaid emad. Põhjustena toodi esile, et see on parem lapse arengule, viidati arengupsühholoogia alastele uuringutele, leiti et oluline on ema instinkt jne. Teine osa tööandjaid aga leidis, et seadused peaks võimaldama võrdväärset nii emale kui isale valiku jääda lapsega koju alates lapse esimesest elupäevast, et mehi ja naisi peaks võrdselt kohtlema. Võib väita, et antud kaks arvamust esindavad nii ühiskonnas kui ka teaduses laiemalt levinud vastandlikke seisukohti.

Teine aspekt, mis intervjuude käigus esile tuli, on seotud **sotsiaalse keskkonna ja ühiskonnas valitseva üldise traditsioonilise mõtlemisega**. Nagu ühes fookusgrupis nenditi:

Võibolla me küll soodustame igati seda isade kojujäämist, aga tegelikult ikkagi ongi see nii sisse programmeeritud, et isa käib jahil ja tapab loomi ja ema on see, kes last toidab ja kodu kasib ....

Natuke hiljem jätkab sama intervjuueeritav oma mõttekäiku järgnevalt:

Mina arvan, et see on ikka selline traditsiooniline suhtumine, isade suhtumine, et nagu, see on minu arvamus, sest ma ei tea kuidas mees mõtleb aga noh ma arvan, et mees mõtleb nii, et see on läbi aegade nii olnud, et ema on see, kes seda last kannab, ema on see, kes seda last imetab ja ema on see, kes teda kasvatab (Fookusgrupp 1, väikeettevõte, naine)

Intervjuude käigus rõhutati korduvalt, et oma tegevuses inividid järgivad ühiskonnas heaks kiidetud traditsioonilisi rolle ja käitumismustreid. Seega ootused meeste ja naiste

pereloomelise käitumise osas on erinevad. Üheks selliseks eelduseks või ootuseks on see, et lapsega jääb koju ema ning see ootus tuleneb tegelikult harjumusest. Teatud traditsioonilised käitumismustrid on muutunud harjumuslikeks ja seega kaasneb antud harjumusega vastav ootus.

Mis on kuidagi harjumusega ka seotud, et ka minu peas see, et kuidagi väga loomulik on, et naine jääb lapsega koju aga et mees jääb, et sellega ei ole nagu harjunud (Fookusgrupp 3, väikeettevõtte, naine).

Seega, ühelt poolt väliskeskkond taasloob sellist harjumust ja teisalt inimesed oma tegevuses üritavad järgida tavasid ja rolle ning ei vaagi seetõttu alternatiivseid käitumisvõimalusi. Tavapärasest erineva käitumismudeli valmimiseks, st selleks, et mees jääks lapsega koju, peab olema mingi oluline ajend. Seega võib väita, et kui lapsega kojujäämine on enamikele naistele paratamatus, kuna see on traditsioon ja harjumus, siis meestele on lapsehoolduspuhkusele jäämine pigem valik.

6: Ja see ongi ilmselt isade puhul nii, ... et mehed mõtlevad aktiivselt, et kuidas see rahaline pool, kõik mis sinna juurde käib. Aga naisena mul ei olegi võimalust niimoodi kaaluda, sest ma (Suurettevõtte, naine)

1: pean olema (Suurettevõtte, mees)

6: jah, ja mehel on võimalus (Suurettevõtte, naine)

1: valida (Suurettevõtte, mees)

(Fookusgrupp 1)

Lisaks niiöelda traditsioonilistele raamidele saab rääkida konkreetselt hirmust või soovimatusest etteantud rollidega vastuollu sattuda (vt. ka Haas ja Hwang, 1995; Haas, Allard ja Hwang, 2002). Toodi esile, et isegi kui mees on valmis koju jääma ehk ta on teadvustanud enda jaoks selle võimaluse, ei pruugi ta seda teha kuna kardab, et teada ümbritsev keskkond ei poolda vastavat käitumist.

3: Ilmselt jah, et ühiskond ei aktsepteeri seda veel, et kui isa naabrimehele või tuttavale räägib, et tema on kodus, mehena, et noh küllap ta üle - kui otse nalja ei visata, siis mõeldakse, et küllap tal ikkagi on midagi viga. (Suurettevõtte, naine)

5: Jah, et midagi muud mõeldakse seal põhjuseks, et ju oli läbipõlenud (Väikeettevõtte, naine). (Fookusgrupp 3)

Saab eristada kahte tasandit, esmalt üldine suhtumine või hoiak isade kojujäämisesse ning teisalt suhtumine konkreetsesse juhtumisse. Kui üldine suhtumine ühiskonnas on pigem soosiv ja positiivne, siis tegelikult iga konkreetne kojujääv isa tekitab endiselt sõpruskonnas, tuttavate ja töökaaslaste seas küsimuse „Miks?”. Fookusgrupi intervjuude põhjal saab esile tuua, et pigem naissoost tööandjate esindajad arvasid, et mehed võivad karta teiste negatiivset arvamust nende kohta. Samas fookusgrupis osalenud mehed leidsid, et kui mees jääb koju, siis pigem:

2: .... vaadatakse alt üles, et vau sihuke mees, et jääb lapsega koju (Väikeettevõtte, mees)

5: See ei ole ju mingi häbiasi või tabu (Väikeettevõtte, mees)

(Fookusgrupp 2)

Seega meesvastajad välistasid võimaluse, et meeste lapsehoolduspuhkusele mittejäämine oleks kuidagi seotud suhtlusringkonna, kolleegide ja tööandja negatiivse hoiaku või arvamusega.

Ühiskonna ootusi oma tegevuse kujundamisel järgivad nii mehed kui naised. Intervjueeritavad leidsid, et mehe mittekojijäämist ei saa alati vaadata kui tema enda otsust, sest paljuski naised ise tahavad lapsega koju jääda.

... põhjus võib olla ka see, et ega naised, siiski et suurem osa tahavad ise lapsega kodus olla, see on küll nüüd üldistus, aga see on üks põhjus, sest ega kahekesi ei saa ka korraga ümber lapse olla, sest keegi peab raha ka teenima. (Fookusgrupp 2, väikeettevõtte, mees)

Muidugi tekib siinkohal küsimus, kas naiste soov lapsega koju jääda on nende vaba tahe või ühiskonna ootuste ja arusaamade poolt konstrueeritud käitumisviis, mida rikkudes võivad naised tunda halvustavat suhtumist. Kuna tänapäeval jäävad suures enamuses koju siiski naised, siis sellest tulenevalt on naistel lihtsam antud otsust vastu võtta ja lapsega koju jääda, kui meesterahval. Samuti mängib rolli ka see, et need üksikud mehed, kes on lastega koju jäänud, peavad leidma oma koha domineerivalt naistekeskse valdkonnas, mida kahjuks väikelapsega kojujäämine ja tema eest hoolitsemine tänapäeva Eestis on.

2: Täna on kindlasti naisel lihtsam seda rolli vedada, sest kui minna näiteks lapsega kuskile mänguväljakule ja olles mees, siis on suhteliselt teistsugune tunne (Fookusgrupp 2, väikeettevõtte, mees)

Lisaks bioloogilistele ja sotsiaalsetele põhjustele, saab kolmandaks eristada **psühholoogilisi põhjuseid**. Fookusgruppides leiti, et mittekojijäämise põhjus võib peituda hoopis selles, et lapsega kojujäämine on uus roll, mille kohta puudub mehel adekvaatne ettekujutus ja seega ta ei soovi seda võtta.

Kui ausalt minu käest küsida, et kui mul oleks nüüd elus võimalus väikse lapsega koju jääda, siis ausalt öeldes ma ei kujuta hästi ette, et mida see minu jaoks tähendab. Minu jaoks tekib nagu mingisugune barjäär, ma pean endas leidma selle otsuse, et kas ma suudan tegelikult selle väikse lapse hooldamisega hakkama saada, et toitmisega veel kuidagi, aga hooldamisega, sellised küsimused on minu jaoks kuidagi noh (Fookusgrupp 1, suurettevõtte, mees)

Selline ebakindlus ja mitteteadlikus võib tuleneda sellest, et me tuleme ja oleme kasvanud üles ühiskonnas, kus sotsialiseerimise protsessi käigus on eesmärgiks pigem olnud traditsiooniliste soorollide kujundamine.

Mhmm, ma ei ole ka kunagi mees olnud ja ma ei tea, et kui palju see on ühele mehele nagu teada, et mida ta lapsega seal kodus siis teeb. Võibolla see on aga ma ei tea, et kui palju see on sisse kasvatatud meie enda peredes ka, et isad tegelevad lastega. (Fookusgrupp 3, väikeettevõtte, naine)

Nagu antud intervjueeritav rõhutab, puudub praegustel isadel kogemus ja eeskuju, mille nad saaksid võtta üle oma lapsepõlvkodust, oma isadelt. Seega kui praegused noored isad on kasvanud kodudes, kus lapse eest hoolitsemine ja laste kasvatamine oli üksnes ema ülesanne, siis kohanemine uue olukorraga, kus tuleb käituda oma lapsepõlvkodu stsenaariumile vastupidiselt, ei pruugi kõigile sobida.

Läbivalt kasutati fookusgruppides terminit „vastutus”. Leiti, et mehed ei taha koju jääda, kuna see tähendab suurt vastutust ning lisaks lapsehoidmiselekaasnevad ka majapidamistööd.

Nad [mehed] on öelnud, et peavad seda tööd palju raskemaks ja igavaks ja tüütuks ja... või ütlevad, et mis ma siis veel teen, kui ta [laps] haige ka on, et olgu parem ikka naine kodus. (Fookusgrupp 2, suurettevõtte, naine)

Tööandjate esindajad avaldasid arvamust, et mehele on tööelust pikemaks ajaks eemalejäämine ka raskem, kui naisele. Osaliselt on see seotud ühiskonnapoolsete ootuste ja kõrgemate nõuetega mehe karjääri ja edukuse osas.

Mina mõtlen seda tunnustuse poolt, et tegelikult tunnustust tahavad nii mehed kui ka naised aga kui sa seal kodus oled ja teed sama moodi seda tööd või isegi rohkem aga see ei paista nagu kusagilt välja, et kui mees on kuskil ametiasutuses, siis tal on seal karjäär ta teenib nii palju palka ja ta on selline uhke ametikoht ja ametiauto ja mis iganes, et noh teda kiidetakse ja tuuakse esile ja ta nagu paistab välja ja saab tunnustust. Aga kui ta seal kodus on nelja seina vahel, keegi ei näe ei kuule teda. Ja kui kusagil ühiskonnas ka nagu seda ei rõhutata, siis ma arvan, et see on nagu mehele raskemini taluda kui naisele. (Fookusgrupp 3, suurettevõtte, naine).

Seega ei peeta lapsega kodus olemist millekski selliseks, mille eest ühiskonnas tunnustust saaks pälvida. Siit kumab läbi arvamus, et kuna emaks olemist eriti ei väärtustata, siis ei leia piisavalt väärtustamist ilmselt ka ainult isaks olemine.

Ühes fookusgrupis arvati ka, et kui mees on kodus, siis ta hakkab kaotama oma kvalifikatsiooni ja kokkuvõttes on see mehe karjäärile olulisem kaotus kui naise karjäärile. Kuna meestelt oodatakse suuremat edukust, siis võivad mehed näha kojujäämises ka suuremat ohtu oma edasisele tööalasele karjäärile, kui naised. Selline kartus on teataval määral ka õigustatud (vt. käesolevas raportis lk. 14 Albrecht jt 1999).

Kokkuvõtvalt võib öelda, et tööandjate arusaam põhjustest, miks mehed lastega koju ei jää, kattuvad suuresti meeste endi poolt väljendatud põhjustega. Samas on tööandjate poolt esile toodud põhjustering kitsam kui meeste endi poolt.

7.3.4 Meeste teadlikkus kojujäämise võimalusest

Võib eeldada, et lisaks eelpool toodud põhjustele, miks mehed koju ei jää, võib põhjuseks olla teadmatus sellisest võimalusest. Antud küsimusele vastates ei olnud fookusgrupid homogeenised. Ühelt poolt leiti oma kogemustele toetudes, et mehed on tänapäeval teadlikud oma võimalustest ja kuigi võibolla ei teata detaile, siis tegelikult üldise informatsiooniga ollakse kursis. Samuti täpsustati, et need, kelle jaoks on teema aktuaalne, otsivad informatsiooni juurde ja viivad ennast asjaga kurssi.

Esines arvamust, et meeste **teadlikkus on seotud nende tööalase positsiooniga**. Leiti, et need meesttöötajad, kes on juhtivatel positsioonidel, on kindlasti kursis oma võimalustega või võimelised informatsiooni leidma, samas kui lihttöölised ei pruugi antud võimalusest teadlikud olla.

Personalijuhtide kogemuse kohaselt on töötajad muutunud avatumaks ja küsivad informatsiooni. Toodi mitmeid näiteid, kus isad on tulnud uurima oma võimalusi lapsehoolduspuhkusele jäämise, lisapuhkepäevade saamise jmt võimaluste osas. Siiski jõuti taas selleni, et ka selline informatsiooni küsimine eristub vastavalt töötaja positsioonile ettevõttes ning informatsiooni liikumine sõltub paljuski töötaja ja tema otsese ülemuse vahelistest suhetest.

7.3.5 Meeste kojujäämise soodustamine

Tööandjate esindajad leidsid, et kui meestel on olemas võimalus koju jääda, siis ei ole vaja hakata seda kuidagi eriliselt veel soodustama. Meeste kojujäämise soodustamist tõlgendati **sunnimeetodina**. Kui intervjuu läbiviijad tõid näiteid teiste riikide seadustest, kus meestele makstakse suuremat hüvitist või kus mingi osa lapsehoolduspuhkusest on isadele „reserveeritud, siis eranditult kõigis fookusgruppides leidis see negatiivset vastukaja ja tekitas nõutust. Ühelt poolt peeti seda **diskrimineerimiseks** ja teisalt tekkis intervjuueeritavatel küsimus, miks peaks kuidagi meeste kojujäämist rohkem soodustama kui naiste oma, miks on vaja, et just mehed jääksid lapsega koju? Leiti, et kui on tagatud võrdsed võimalused nii emale kui isale ja isa kojujäämist ei takistata, siis see on **peresisene otsus** ning erilist meeste kojujäämise soodustamist ei ole vaja.

Ma arvan ka, et need võimalused peaksid olema võrdsed, kindlasti ei peaks sundima või kuidagi nagu eriti soodustama, et mehed jääks. Ma lihtsalt ei näe miks see peaks olema põhjendatud. Aga et sellest rääkida või seda nagu teadustada, et seda võiks küll. Et inimesed teaks et selline võimalus on, et mõlemal on võimalus. (Fookusgrupp 3, väikeettevõtte, naine)

Seega võiks tööandjate esindajate arvates soodustamine väljenduda võimaluse tutvustamises, et mehed oleksid teadlikud oma võimalustest ja õigustest lapsehoolduspuhkusele jääda. Selline võimalusest teavitamine, teadlikkuse tõstmine ja sugudevahelise võrdsuse suurendamine on aga üldisem ühiskondlik küsimus. Suurettevõtete esindajad arvasid, et töötajate teavitamine nende võimalustest ei ole tööandja kohustus, vaid seda peaks tegema riik ja meedia.

2: See on laiem ühiskonna teema, et nii meil see ühiskonna korraldus on, et isad teenivad raha ja kaitsevad riiki ja parandavad autosid – või peaksid ka seda naised tegema, et see on laiem teema. (Suurettevõtte, mees)

3: Tööandjana ma kindlasti sellest huvitatud ei ole. (Suurettevõtte, naine)

4: Tööandja ei saa seda rolli nagu võtta, et ta ei ole nagu erapooletu iga teema juures seda käsitlema. See on nagu iga teise elukorraldust puudutava teemaga, et seda võiks kuidagi ajakirjandus. (Suurettevõtte, naine)
(Fookusgrupp 3).

[Isade mõjutamine] Ei, ei see ei tule kõne allagi, ma ei näe vajadustki. Ma arvan, et see ei ole tööandja probleem, see ei tohiks olla tööandja probleem, see peab ikka perekonna enda olema, kuidas nemad arvavad ja millised on need põhjused, siis jumal küll jäta need enda teada, see ei ole meie pädevuses seda küsimust lahendada (Fookusgrupp 1, suurettevõtte, mees)

Tööandja ei ole töötajate teavitamisest huvitatud ja teisalt, nagu eelnev tsitaat illustreerib, ei hinnata ennast erapooletuks, kuna tööandjad ei näe meeste kojujäämises endale mingit otsest tulu või kasu. Fookusgrupis, kus oli rohkem väikeettevõtete esindajaid, lähtuti enam perekonna ja lapse seisukohast, st nii palju tähelepanu ei pööratud sellele, mida meeste kojujäämise soodustamine tähendaks tööandjale endale ja tööturu situatsioonile, vaid rõhutati kasu, mida sellest saaks laps ja perekond. Samuti leiti, et tööandja ei saa kuidagi soodustada või mõjutada isade koju jäämist, kuid saab olla toetav ja julgustav.

Ja võibolla see julgustamine, et kui on teada, et peres on laps sündimas, et miks mitte, et see võib olla, jumal küll, üks hetkeline vestlus, et kui te nii otsustate, siis see on okei. Täheb, et anda see impuls lihtsalt, et nad võibolla tõesti on seal argus või kartus, et ma paistan teistmoodi, see on üks lause inimestele. Või ka üldiselt, eks ole, firma sellistes põhimõtetes, et isa lapsega kodus, et see on okei, sellise signaali võiks korra saata aga ei pea ütleva, et peab. (Fookusgrupp 1, väikeettevõtte, naine)

Seega siin mängib rolli **ettevõtte suurus ja struktuur** ning ettevõtte **kultuur**. Kui on tegemist väiksema ettevõttega, on suhted tööandja ja alluvate vahel mitteformaalsemad ja seetõttu ka rohkem töötajakesksed, töötaja heolu arvestavad. Siiski mööndi, et sellised vestlused või soosiv suhtumine ei tohi tunduda töötajale liiga pealetükkivad kuna nagu üks intervjuueeritav ütles: „*jah see võib jätta sellise tunde, et tööandja ei soovi teda enam*”.

Ka sellesse, et teatud kuud lapsehoolduspuhkusest oleksid ainult isale mõeldud, suhtuti skeptiliselt. Samas sellist võimalust, et ema ja isa saaksid lapsega koos kuu või paar kodus olla, pooldati. Taas eristati seda, mida selline korraldus tähendaks tööandjale ja perekonnale. Perekonna jaoks peeti isa ja ema koos kojujäämist väga positiivseks, kuid tööturu seisukohast lähtuvalt:

- 3: *jah eks ta siis võtab kukalt kratsima (Väikeettevõtte, mees)*
- 4: *aga pereseisukohalt oleks õudsalt hea (Väikeettevõtte, mees)*
- 3: *lapse ja pere jaoks on ta hea (Väikeettevõtte, mees)*
- 4: *väga hea (Väikeettevõtte, mees)*
- 3: *aga tööandja seisukohast vaadates, siis oleks see hull peavalu. (Väikeettevõtte, mees)*
- 4: *oi ära räägi, see oleks täitsa jube (Väikeettevõtte, mees)*
- 5: *mõlemad korruga, siis .... (Suurettevõtte, naine)*
- 3: *seda saab siis kui kriisi aeg aga siis pole raha ka (Väikeettevõtte, mees)*
- 6: *äkki saaks Eurofondist raha (Suurettevõtte, naine)*
- 5: *teisest küljest, et see kolm kuud ei ole väga pikk aeg, et selle kannatab ära ka (Suurettevõtte, naine)*
- 4: *teistpidi, et kui kuu aega oleks, et selle elaks küll üle, et näiteks see esimene kuu oleks, aga kui kolm kuud oleks, siis sellega riik häviks päris kõvasti. (Väikeettevõtte, mees) (Fookusgrupp 2)*

Põhiline kartus, mis seoses mõlema vanema üheaegse kojujäämisega tekkis, on see, et tööturul võib tekkida töötajate puudus. Teises fookusgrupis rõhutati samuti seda, et kui mõlemad vanemad saaksid ühel hetkel koju jääda, tekiks veelgi suurem töötajate nappus tööjõuturul. Arvati, et see soodustaks ümbrikupalkade levikut, sest olles kahekesi kodus hakkab emb-kumb vanematest otsima võimalusi töötada ja kuna seda ametlikult näidata ei saa „*tehakse kuidagi teistmoodi, et teene teene vastu, kaup-kauba vastu*”. Seega mõlema vanema üheaegne kojujäämine oleks ühiskonna ja tööandja huve arvestades pigem negatiivne kui positiivne.

7.4 Tööandjate arvamus lapsehoidu reguleerivatest seadustest ja teenustest

Tööandjate esindajatega läbiviidud fookusgrupi intervjuudes tuli esile terve rida mõtteid ja soovitusi lapsevanemate toetamiseks ning seaduste parandamiseks. Lisaks meeste lapsehoolduspuhkuse teemale arutleti kõigis gruppides laiemalt töö- ja pereelu ühitamise küsimusi.

7.4.1 Vanemahüvitise lõpp – mis saab edasi?

Tööandjate arvates tekivad **probleemid siis kui vanemahüvitise periood lõppeb** – kuhu panna pooleteiseaastane laps kui mõlemal vanemal on vaja tööl käia. Toodi esile, et lapsehoiusteem on puudulik: valitsevad lasteaia kohtade nappus, eralasteaedade kallidus, professionaalsete lapsehoidjate puudus. Selliste edasiste toetavate lahenduste puudumine paneb ühelt poolt pere raskesse situatsiooni ja teisalt põhjustab teatavaid ebamugavusi ka tööandjale. Tööandjate jaoks tähendab see seda, et isegi kui töötaja on ametlikult töö-

tagasi, mõjutavad tema pereelu probleemid ka tööelu, nt probleemid kelle hoolde jätta laps, töölt eemal viibimine kuna väikelaps ei kohane lasteaiaga, tihti haige jne. Ilmestamiseks lastehoiu probleemi teravust võib tuua äärmusliku näite elust enesest.

Tal on kaks last ja tal pole neid kuhugi jätta. Ta käib osajaga tööl ja mida tema siis teeb, ta viib oma lapsed igal päeval sinna Kristiine mängutuppa kolmeks tunniks, käib tööl ära, tuleb võtab oma lapsed ja läheb koju. (Fookusgrupp 2, väikeettevõtte, mees)

Üldlevinud arvamus on, et ka **naised ise ei taha pikalt lastega kodus olla** ja tuleks meelsamini tööle tagasi, kuid lapsehoiuteenuse puudulikkus sunnib neid kodus olema. Seega võib väita, et väikeste lastega vanemad satuvad ambivalentssesse olukorda, ühelt poolt nad soovivad tulla tagasi tööle, seda nii individuaalset arengut ja eneseteostust silmas pidades kui ka majanduslikel kaalutlustel, teisalt aga on nad sunnitud koju jääma, sest väikelast ei ole kuhugi jätta või antud võimalused on väga kallid ehk siis ema tööle minek ei kompenseeri kulutusi, mis kaasneksid lapsehoidja palkamisega. Seega oleks vaja **toetavaid ja kombineerivaid meetmeid**. Näiteks leiti, et riik peaks kuidagi soodustama või kompenseerima väiksemate lasteaedade ja eelkõige rühmade loomist, kuhu saaks viia ka pooleteiseaastaseid lapsi.

Teiseks selliseks võimalikuks lahenduseks pakuti välja **vanemahüvitise perioodi pikendamist**. Siinkohal lähtuti peamiselt sellest, et kui ema peale vanemahüvitise perioodi lõppu tuleb tagasi tööle, siis laps on lastesõime jaoks veel liiga väike ning seetõttu kaasnevad erinevad probleemid.

Ma ei tea, et kui palju see aastane laps on sõime või kuskile lasteasutusse valmis minema. Et siis hakkab see, et aastase lapse kõrvalt tööle tulev ema, et mina ütleksin, et las ta siis olla parem poolteist aastat kodus ja tulgu ja olgu siis täiskoha eest tööl kui see, et ta viib selle aastase kuskile hoida ja käib kaks korda päevas ära ta juures, et see ei ole nagu... et mina näen kui töötajana, et see võikski paar-kolm kuud olla pikem, et siis ema oleks rahulikult selle perioodi veel kodus või isa ja tuleks siis tööle. (Fookusgrupp 3, suurettevõtte, naine)

Vanemahüvitise perioodi pikendamise peamine argument põhineb lapse heaolu tagamisel ja eeldusel, et väikelapsele on parim kui ta on oma emaga kodus. Nii nagu oli vanemahüvitise perioodi pikendamise pooldajaid, nii leidis ka pikendamise vastaseid. Peamine põhjus, miks pikendamises erilist otstarbekust ei nähtud, põhineb **ratsionaalsel kaalutlusel**. Leiti, et kui ema, kes on pikalt lapsega kodus selle asemel töötaks, siis tooks ta kohalikule omavalitsusele maksude näol piisavalt raha tagasi, et omavalitsus võiks tagada korraliku lastehoiu teenuse. Nii nagu nentis üks väikeettevõtja:

Et kui pikendada veel seda perioodi, siis on mitmed inimesed, kes on kodus ja tööga otseselt ei tegele, et rahalist väärtust loova tööga ei tegele, niikaua me riik rikkaks ei saa ja kui tahta rohkem palka maksta, et kust see raha siis tuleks. Et kui lapsega kodusolemise perioodi pikendada, siis majanduse kasvukõvera võime ka alla poole joonistada kuni me varsti kukkuma hakkame. (Fookusgrupp 2, väikeettevõtja, mees)

Antud fookusgrupis jõuti üksmeelele, et vanemahüvitise perioodi ei ole vaja pikendada, küll aga peab mõtlema teistele erinevatele lahendustele. Näiteks pakuti välja, et riik võiks **soosida väikeseid eralasteaedu**, kus üks inimene võtab enda hoida 2-3 last ning ta saaks seda teha näiteks oma kodus.

Lisaks leidis fookusgrupis elavat vastukaja küsimus, kas ettevõtte või asutus peaks korraldama oma töötajate lastehoiu. Ilmnes, et suuremad ettevõtted on sellele mõelnud ja teatud juhtudel isegi plaane koostanud, kuid siiski on kõik head ideed katki jäänud, kuna

niiõelda **eralasteaia** loomine on erinevate seaduste ja direktiivide tõttu tööandjale suhteliselt keerukas ja kulukas.

Peamise probleemina toodi esile erinevad toitlustamisega seotud hügieeninõuded, ruumide küsimus, vastutuse küsimus – kelle vastutada on lastehoid, litsentseeritud kasvataja. Samuti arvati ja kardeti, et kui isegi üritada oma töötajate laste hoidu korraldada, siis see võib minna erisoodustusmaksu alla ning riigiasutuste puhul on see praegu täiesti välistatud, sest riigi eelarvest laekuv raha on põhiülesannete täitmiseks, mille alla lastehoid kohe kindlasti ei kuulu. Seega siinkohal rõhutati, et riigipoolne nõustamine ja majanduslik tugi oleks ettevõttele antud küsimuses äärmiselt vajalik.

7.4.2 Töösuhete alalhoidmine

Omaette teemana saab esile tuua tööandja ja töötaja vahelised tööalased suhted töötaja lapsehoolduspuhkusel olemise perioodil. Tööandjate hinnangul on oluline, et töötaja oleks ka ametlikult lapsehoolduspuhkusel viibimise ajal kursis sellega, mis töö toimub. Selline kontakti alles hoidmine lihtsustab töötaja tööle naasmist ning tagab selle, et ta on jooksvalt kursis ettevõtte arengu ja toimuvate muutustega.

... lapsehoolduspuhkusel oleva töötaja ametijuhendis võiks näiteks olla, et peab osalema koosolekutel, igakuistel, iganädalastel, et ta mitte sellest rongist nagu maha ei jääks. Täna nagu lõigatakse kõik läbi, et ma saan puhata. Millest? Tööst? Noh kuidagi seda integreerida. (Fookusgrupp 3, suurettevõte, mees)

Üheks võimaluseks, kuidas soodustada sellist integreeritust, pakuti välja **kaugtöö ja kodus töötamine**, kuid siinkohal arvasid tööandjad, et praegu kehtiv vanemahüvitise seadus tegelikult seda ei soodusta.

Tegelikult see praegune emapalga süsteem pärsib natuke seda, et need emad, kes oleksid valmis sealt kodunt midagi tegema, et nad ei saa ju seda teha emapalga perioodil ja siis ongi ju see, et nad kipuvad kohe peale seda tööle. Samas see laps on ikkagi nii väike, et see lastehoiu süsteem teistpidi ei toeta seda ikkagi. Ma arvan, et need sõimekohad ja lastehoiu süsteem ei ole meil täna nii arenenud, et kuhu see aastane laps viia, et kus ta nagu terve püsiks ja kus tal hea ja turvaline olla oleks. (Fookusgrupp 3, suurettevõte, naine)

Seega võib tinglikult väita, et praegune vanemahüvitise seadus **ei soodusta töö- ja pereelu ühitamist**, kuna ta kehtestab liiga jäigad raamid. Ilmselt, nagu ka isadega tehtud intervjuudest selgus, on olemas palju erinevaid juhtumeid, mis antud jäikade raamide sisse nii hästi ei sobitu ja seega ei pruugi praegu kehtiv vanemahüvitise ja lapsehoolduspuhkuse süsteem otseselt vastata tegelikele vajadustele. Seega tööandjad oleksid valmis paindlikke töövorme kasutama, aga kuna seda seadused ei toeta, siis jäävad need ellu viimata.

Samuti on oluline rõhutada, et paindlike töövormide kasutamine ja lapsega kodusolemise kõrvalt töötamine sõltub väga suurel määral töö valdkonnast ja spetsiifilisusest. Enamikel juhtudel, kui tööandjad rääkisid paindlike töövormide kaudu pere- ja tööelu ühitamisest, peeti silmas enamasti kontoritöötajaid ja mitte näiteks liinitöötajaid. Ettevõtete kogemus näitab, et kuna seadus niiõelda takistab töötaja töötamist vanemahüvitise perioodil, siis ettevõtted on sunnitud otsima alternatiivseid kõrvalteid seadusest mööda hiilimiseks.

1: Samas kui ikkagi seadus ei võimalda muud varianti, et kui me rääkisime, et ema on tegelikult kodus aga ta oleks nõus tegema, et tal on võimalus natuke teha mingit tööd. Näiteks meil proua, kes oli lapsehoolduspuhkusel, et tegemist oli eelarvestajaga, et tal oli kodus võimalik teha, ja ma ütlen

ausalt, et me otsisime ka võimalusi, et kuidas kompenseerida, sest töö oli ju tehtud, ja ta tegi seda kodus. (suurettevõtte, naine)

4: mida rohkem areneb kaugtöö võimalus ja üle interneti, et me saaksime kodus töötada, et siis jah mingit pidi on see, et paneb otsima lisavõimalusi nendele emadele või siis ka isadele selle lisatöö eest, mida nad kodus teevad. (suurettevõtte, naine) (Fookusgrupp 3)

Selline töötaja tööeluga kursis hoidmine on ilmselt tingitud ka praegusest tööturu situatsioonist, kus iga töötaja on väärtuslik ja seega üritatakse oma töötajaid mitte silmist kaotada. Siiski antud seisukoht lähtub peamiselt tööandja perspektiivist ning põhineb kasude arvestamisele, mis kaasneksid nii tööandjale kui töötajale endale ning vähem lapse heaolu seisukohast lähtuvalt.

7.4.3 Tööandjate poolt esile toodud probleemid ja ettepanekud

Järgnevalt esitame kokkuvõtlikult fookusgruppide intervjuudes esile toodud probleemid ja ettepanekud väikelaste vanemate töö ja pereelu ühitamise soodustamiseks. Nagu näha, käsitlesid tööandjad väga põhjalikult lapsehoiu küsimusi, kuna see mõjutab otseselt töötajate võimalusi tagasi tööturule naased.

- Kuni lapse kolmeaastaseks saamiseni võiks olla ühel vanemal õigus saada täiendavat töötasu, et palgata ametlikult lapsehoidja. Täiendav töötasu võiks tööandjate arvates tulla riigilt või siis riigipoolt võiks olla mingid soodustused tööandjale kui ta maksab täiendavat töötasu töötajale.
- Soodustada lapsehoiufirmade tegevust, et teenuse pakkujal oleks võimalus saada toetust riigilt ja klient ehk siis lapsevanem maksab ainult teatud osa teenuse maksumusest.
- Lisaks lasteaia kohtade nappusele toodi esile, et lasteaiad peaksid kohati pikemalt lahti olema või igas lasteaias peaks olema üks rühm, mis on kauem avatud.
- Riik peaks soodustama riigiasutustesse lasteaedade loomist, see oleks hea eeskju eraettevõtetele.
- Kui vanem jääb lapsehoolduspuhkusele järgneval perioodil lapsega haigus- või hoolduslehele, siis ei arvestata makstavat summat mitte vanemapalga alusel vaid miinimumpalga järgi. Tööandjate kogemus ütleb, et seetõttu perekond kaotab materiaalselt väga palju, mistõttu püütakse kombineerida tööl käimist ja haige lapse eest hoolitsemist ning laps viiakse liiga kiiresti tagasi lasteaeda, mis tingib peatse uue haigestumise.
- Lisapuhkepäevad on naeruväärselt madalalt tasustatud. 66 EEK ei soodusta seda, et mees kasutaks oma õigust kahele nädalale puhkusele peale lapse sündi.
- Kohustus töötaja samale ametkohale tagasi võtta on tööandjate arvates liiga piirav arvestades seda, et ettevõtted arenevad väga kiiresti ja struktuur muutub pidevalt, nt. allüksuseid likvideeritakse, liidetakse kokku jne. Seega leiti, et oleks hea kui tööandja saaks otsustada selle üle, et mida tööle naasvale töötajale pakkuda ja millistel tingimustel seda teha.
- Koondamine – seaduse järgi ei tohi koondada alla kolmeaastase lapse vanemat, hooldajat. Tööandjad esitasid näiteid, kus töötajad antud õigusest tulenevalt tööandjaid ära kasutavad.
- Vanemahüvitise praegune kord välistab võimaluse, et lapsevanem saaks töö- ja pereelu ühitada. Tööandjate arvates paljud vanemad sooviksid lapsega kodus olla ka vanemahüvitise saamise perioodil osajaga töötada. Juhtivtöötajate puhul võib see

olla hädavajalik. Samuti toodi esile, et teatud töid on võimalik kodus teha ja seega valik vanemahüvitise saamise ja töötamise vahel ei tohiks olla nii jäik, vaja oleks võimalust mõlemaid kombineerida. Näiteks toodi, et lapsevanemal võiks olla võimalus töötada poole kohaga ja saada pool vanemahüvitisest.

7.5 Kokkuvõte: Tööandjate üldine seisukoht

Oleks võinud eeldada, et vesteldes tööandjate esindajatega keskendutakse sellele, mis on kasulik tööandjale ja mis on kasulik töötajale. Tegelikult käsitleti teemat väga põhjalikult ka lapse arengu ja heaolu ning ühiskonna seisukohalt. Seega põhiline argumentatsioon keerles ümber resultaadi ehk mida me ühe või teise lahendusega lõppkokkuvõttes saavutame. Kuigi mõtted ja ideed esitati töötaja ja tööandja seisukohtade näidetele põhinedes, siis tegelikult lähtuti sellest, et mida see tähendab laiemas kontekstis.

Töö- ja pereelu ühitamine on vahend saavutamaks kõrgem eesmärk, milleks on sündivuse kasv ning laste heaolu, mis omakorda tagab ühiskonna eksisteerimise ja arengu. Seega peamiseks küsimuseks on, kuidas leida tasakaal töö- ja pereelu vahel, mis optimaalselt soodustaks ja toetaks ühiskonna stabiilsust, majanduslikku arengut ja ühiskonnaliikmete üldist heaolu. Nii joonistub kolme fookusgrupi põhjal välja kaks peamist arvamuskujundit.

Esimese seisukoha järgi tuleks antud eesmärgi saavutamiseks soodustada seda, et vanem saaks võimalikult kaua lapsega kodus olla, pikendada vanemahüvitise perioodi, isa osaleks aktiivselt lapse kasvatamisel läbi lapsega tegelemise, jne. Eeldatakse, et sellise perekesksuse soodustamine toob kaasa sündimuse kasvu ning seeläbi tulevikus on ühiskonnas töökäsi rohkem. Teisalt iseloomustab antud lähenemist see, et lähtutakse pigem **indiviiditasandilt** ehk siis sellest, et mis on lapsele ja tema edasisele arengule parem.

Teine lähenemine aga lähtub rohkem üldisest **ühiskonna käekäigust** ja püüab arvestada üldist heaolu ehk kuidas tagada see, et vanemad saaksid tööl käia ning lapsed oleksid hoitud. Antud seisukoha järgi tuleks panustada rohkem lapsehoiuteenustesse, rakendada erinevaid paindlikke töövorme ning tagada see, et vanemad saaksid võimalikult ruttu naasta tööturule.

Mõlemal juhul lähtutakse kasu ja kahju printsiibist, kuid see mida nähakse kasuna ning milliste perepoliitiliste meetmetega selleni jõuda soovitakse on erinev. Väga ilmekalt võtab poliitika kujundamise protsessi ning selle seotuse teadusuuringutega kokku järgnev tsitaat.

...kas see, mis iganes siit [uuringust] välja tuleb toetab nüüd üht või teist põhimõtet, et see on nagu oluline. Kui see vanemahüvitise ja kogu selle süsteemi ülesehitamine toetab seda, et meie riik saaks rikkamaks ehk siis inimesed saaksid paremini tööl käia, et nad saaksid seda teha võimalikult efektiivselt, et oleks palju neid, kes võimalikult head tööd teeksid, jah, siis on tore. Aga kui ainuke eesmärk on see, et kellelgi aidata ellu viia mingisugune hiiüdlause, et nüüd jätame ka isa kolmeks kuuks koju ja pärast saame öelda, et tehtud, eks. Noh siis on kahju. Siin on nagu ikka nii, et riigil oleks vaja kõva häälega öelda, et miks me seda teeme, mitte selleks, et kellelgi meeldida, selleks peab ikka mingi põhjus ka olema. (Fookusgrupp 2, väikeettevõtte, mees)

Vaadates isade kojujäämist antud kahe lähenemise kontekstis võib öelda, et isade kojujäämise poolt on lihtsam tuua argumente viimati mainitud lähenemise raames. Nii nagu ka tööandjate seisukohtadest kõlama jäi, toetatakse isade lapsega kojujäämist sellistel juhtudel, kui on mõistetav miks see on riigi üldisi huve arvestades vajalik või kasulik. Seega edaspidises diskussioonis isade lapsehoolduspuhkusele jäämise üle tuleks lisaks indiviidi tasandi argumentidele nagu „kui isa on lapsega kodus, tekib lapse ja isa vahel

emotsionaalne side” või „*individuaalne areng läbi lapsega kodus olemise*” rõhutada rohkem seda, miks see on kasulik ühiskonnale, mida me selle abil saavutame ning kuhu me välja tahame jõuda.

8 ARUTELU

Viimastel aastatel on Eestis üha suuremat tähelepanu hakatud pöörama soolise võrdõiguslikkusega seotud küsimustele. Kui seni on soolise võrdõiguslikkuse probleemistiku raames peamiselt keskendunud naistele, on nüüd mõistetud, et teema laiemaks ja põhjalikumaks käsitlemiseks tuleb tähelepanu pöörata ka meestele. Samasugune trend – liikumine naistele keskendunud käsitlustelt mehi hõlmavate lähenemisteni – on märgata ka perekonna uurimises.

Kuigi, nagu käesoleva raporti 4. peatükis viidatud (Smeaton, 2006; Coltrane, 1988 viidatud Matta ja Knudson-Martin, 2006), soodustab isade suurem osalus väikelaste eest hoolitsemisel soolist võrdõiguslikkust ühiskonnas, on avaliku arvamuse silmis isa ning mehe peamiseks rolliks endiselt peamiselt pere ja lapse majandusliku heaolu kindlustamine. Teisalt on leitud (Hearn, 2002; Halford, 2006), et märgata on ka nn. uue isa ideoloogia imbumist isaduse diskursusesse. Käesoleva uuringu tulemused kinnitavad LaRossa (1988) seisukohta, et isadusest rääkides ja seda analüüsides tuleb teha vahet hoiakute ja käitumise tasandil. Viidatud autor ning mitmed teisedki uurijad (Daly, 1995; Hearn, 2002; Halford, 2006; Matta ja Knudson-Martin, 2006) on leidnud, et kuigi hoiakute tasandil rõhutatakse järjest enam isaduse olulisust meeste elus ja nende suuremat osalemist lastehoiul (nn. uue isa diskursus), ei väljendu sellised väärtused meeste tegelikus käitumises.

Analüüs näitab, et ka Eesti ühiskonnas nähakse laste kasvatamisel osalemist ja nende eest hoolitsemist isade jaoks pigem võimaluse või õigusena, mida nad ei pea oma mehelikkuse säilitamiseks tingimata kasutama (Hearn, 2002; Hobson ja Morgan, 2002). Antud uuring ilmestab olukorda, kus ühelt poolt väärtustatakse nii-öelda „pehmet isadust” kuid samas sarnaselt teistele riikidele ei ole ka Eestis ühiskonna suhtumine meeste ja naiste rolli perekonnas väga palju muutunud ja arusaam perekonda ülal pidavast isast ja hoolitsevast emast pole kuhugi kadunud (Gatrell, 2005). Samas peavad mehed ise perekonda tähtsaks ning hoiakute tasandil ei peeta hea isa rolliks ainult sissetulekute kindlustamist. Sellist muutust hoiakute tasandil kinnitavad küsitlusuuringu tulemused, mille järgi peab 78% eestimaalastest isa lastega kodusolemist loomulikuks (RISC 2006).

Järgnevalt keskendume arutelus kahele peamisele punktile. Esiteks püüame vastata küsimusele, miks ja milleks on vaja isade kojujäämist soodustada. Seejärel vaatleme analüüsi tulemustele ja uuringu kontseptuaalsele raamistikule tuginedes seda, millist isadust Eesti ühiskonnas konstrueeritakse ning toetatakse.

8.1 Isade kojujäämine – milleks?

Käesoleva uuringu tulemustele ning eelnevale teadustööle põhinedes lahkame lähemalt küsimust, kas ja miks ja kas üldse on vaja, et isad jääksid väikeste lastega koju. Erinevate poliitikate ja meetmete elluviimisel tuleks lähtuda küsimusest, miks me seda teeme, mis kasu sellega kaasneb ning kelle huvides see toimub? Bengtson (2005) toob esile, et

sotsiaalpoliitilised meetmed sõltuvad teatud määral huvigruppidest, kes rõhutavad antud meetme vajalikkust, kuid palju enam sellest, mida ja keda me peame normaalseks perekonnaks. Kas normaalne perekond on see, kus naine jääb lapsega koju ning mees täidab endiselt peamise leivateenija rolli, või on normaalne hoopis perekond, kus isa ja ema on vaheldumisi lapsega kodus või hoopis variant, mille kohaselt isa on lapsega kodus ning ema on pere peamine leivateenija? Seega on sotsiaalpoliitika, kitsamalt perepoliitika, eesmärgiks tagada normaalne perekonna toimimine ning samal ajal defineerida seda, mis on normaalne ja mis mitte.

Antud lähenemisest tulenevalt võime vaadata lapsehoolduspuhkust ja vanemahüvitist kui sotsiaalpoliitilisi meetmeid, mis tugevadavad ning soodustavad perekonna toimimist. Kuid millise perekonna toimimist? Kui Lääne-Euroopa ja Ameerika Ühendriikides on normiks olnud ühe leivateenijaga perekond (LaRossa, 1988), siis tänu Nõukogude Liidu poliitikale seda Eesti puhul väita ei saa. Eestis on normiks olnud kahe leivateenijaga perekond, kus naine täidab topeltrolli - ühelt poolt laste ja perekonna eest hoolitsemine ning teisalt osalemine tööturul. Tuleb silmas pidada, et hooldaja ja leivateenija rollid on sotsiaalselt konstrueeritud, mitte bioloogilised - läbi ajaloo ei ole naiste ja meeste rollid nii selgelt jagatud olnud kui peale industrialiseerimist, samas kui antropoloogiliste uuringute tulemusena on leitud, et teatud ühiskondades on mehed tegelenud lapsehoiuga ning naised jahipidamisega (Coltrane, 1988).

Seega on küsimus selles, milline perekond ja milline rollide jaotus perekonnas on käesoleval hetkel konkreetsetes ühiskonnas valdav või ihaldatav ning kuidas ta asetub teiste institutsioonide konteksti (Cabrera *et al*, 2000). Kui vaadata isa suuremat kojujäämist ja osalemist perekonnas kui normi, siis peaks analüüsima ka seda, et miks me seda soovime ja tahame. Millised eelised on antud peremudelil eelneva ehk traditsioonilise perekonna ees, mille kohaselt lapsega jääb koju ema? Kirjanduse ja läbiviidud intervjuude põhjal saab antud küsimust lahata kolmel tasandil – indiviidi, perekonna ja ühiskonna tasandist lähtuvalt. Tabelis 4. on kokkuvõtlikult esitatud peamised isade lapsehoolduspuhkusele jäämise poolt- ja vastuargumendid kolme tasandi lõikes.

Tabel 4. Argumendid lapsehoolduspuhkusel isaga peremudeli poolt ja vastu indiviidi, perekonna ja ühiskonna tasandi lõikes.

TASAND		Pooltargumendid	Vastuargumendid
Indiviidi tasand	Laps	isa ja lapsevaheline side; lapse arengusse panustamine	rinnapiim; ema saab lapsega paremini hakkama - lapse arengule parem
	Ema	võimalused õppimiseks; karjääriks; individuaalne areng; emotsionaalne rahulolu	ema instinkt: vajadus täita ema rolli; töö + kodutööd = topeltkoormus
	Isa	emotsionaalne rahulolu; rutiinist välja pääsemine; isiksuse areng	Karjääri katkemine; kvalifikatsiooni kadumine
Perekonna tasand	Perekond kui indiviidide kooslus	peresuhte paranemine, perekonna ühtsustunde tugevnemine; eeldatakse, et võrdsem tööjaotus perekonnas	uus mudel ei toimi, uued pinged perekonnas

	Perekond kui institutsioon	perekond kui institutsioon tugevneb; perekonna väärtuse kasv ühiskonnas	perekond kui institutsioon nõrgeneb
Ühiskonna tasand	Võrdõiguslikkus	võrdõiguslikkuse suurenemine ühiskonnas nt. palga erinevuste vähenemine;	sunniviisiline meeste kojujäämine – vaba valiku piiramine, võrdsete võimaluste piiramine
	Tööturg	noorte emade olukorra paranemine tööturul;	tööturu situatsiooni halvenemine: meesttöötajate kojujäämine = töötajate puudus
	Rahvastik	sündivus kasvab (naised soovivad rohkem lapsi kui mehed aktiivsemalt osalevad)	

8.1.1 Indiviidi tasand

Indiviidi tasandil tuleb eristada kolme osapoolt: laps, isa ja ema, ehk millised kasud ning kahjud kaasneksid isa lapsehoolduspuhkusele jäämisega lapsele, emale ning isale. Kui laps jääb isaga koju, seonduvad peamised välja toodud pooltargumendid **isa ja lapse vahel tekkiva sidemega** ning sellega, et isa panustab lapse arengusse teisiti kui ema. Sellise vaate olemuses peitub omakorda meeste ning naiste rollide erinevuse rõhutamine bioloogilise soo alusel. Ka peamine isa kojujäämise vastu esitatav argument tuleneb vahe tegemisest meeste ning naiste vahel ning väidab, et naine saab paremini lapse kasvatamisega hakkama kuna tal on kaasasündinud emainstinktid. Seega nii poolt- kui vastuargumendid põhinevad samal bioloogilisel meeste ja naiste eristusel ning ühe või teise argumendi toetuseks tuleks fakte otsida arengusühholoogia alastest uuringutest (vt näiteks Lamb, 2003; Vogel jt. 2006).

Teise aspektina saab eristada isa kojujäämise **mõju emale**. Isa kojujäämine tähendab seda, et emal on paremad võimalused isikliku karjääri ning individuaalsete eesmärkide elluviimiseks ehk tema kui indiviidi iseseisvus on suurem ning sellega kaasneb suurem rahulolu nii enda kui oma saavutustega. Seda võib väita varasematele uuringutele põhinedes, mis on näidanud, et kui perekonnas on lastekasvatamine ja kodutööd mehe ja naise vahel võrdselt jagatud, siis naise üldine rahulolu on kõrgem (Brennen jt. 2001; Coltrane, 2000), samuti kerkis sama argument esile käesolevas uuringus nii isade kui fookusgruppide intervjuudes. Vastuargumendina võib esile tuua selle, et isa kojujäämine ei pruugi alati tähendada ema koduste tööde koormuse vähenemist, vaid topeltkoormuse tekkimist. Ilmnes, et kui isa jääb lapsega koju, siis ei tähenda see, et ta võtaks lisaks lapsehoidmisele ka koduste tööde tegemise enda kanda. Pigem jääb tööjaotus kodus selliseks nagu ta oli enne mehe kojujäämist.

Nagu Matta ja Knudson-Martin (2006) nendivad, järgib kodutööde jaotus endiselt traditsioonilisi soorolle. Nii langeb naise õlule veelgi suurem koormus – käia tööl ja olla pere leivateenija ning samas jääb tema õlule endine hulk kodutöödest. Seega isa kojujäämine ei pruugi otseselt tähendada võrdsemat kodutööde jaotust ning võrdsemate võimaluste loomist mõlemale vanemale. Kui ema on asetatud sellisesse olukorda st. ta käib tööl ja endiselt panustab kodutöösse rohkem kui isa, aga lapse hoidmine ja kasvatamine on peamiselt isa kanda, võib tekkida vastuolu ühiskonnapoolsete ootustega ning naine võib tajuda, et ta ei saa ennast realiseerida täisväärtusliku emana.

Intervjuudele põhinedes võib väita, et isa puhul panustab kojujäämine tema **emotsionaalsesse ning isiksuse arengusse** ning kojujäämisega kaasneb võimalus tuua **tööellu vaheldust**. Seega kojujäämise positiivne mõju nii emale kui isale väljendub selles, et senise normaalseks peetud peresisese tööjaotuse mudeli ümberjagamine panustab mõlema heaolusse - mehe osalemine niiõelda traditsioonilises „naise tegevusvaldkonnas” suurendab tema kui indiviidi heaolu ning vastupidi, mehe ja naise vaheline perekonnaga seotud tegevuste jagamine panustab naise võimaluste avardumisesse väljaspool kodu.

Nagu intervjuudest selgus, on mehe kojujäämine seotud vahelduse otsimisega tööelu rutiinist ning naisele on see vahelduseks ja väljapääsuks kodusistumisest ja lapsega tegelemisest. Siinkohal tasub rõhutada, et toimub seniste traditsiooniliste käitumismustrite lõhkumine ja ümberjagamine. Lähtutakse teatud mõttes võrdsustamise printsiibist, st. mõlemal vanemal peavad olema **võrdsed võimalused** ning need saavutatakse seniste käitumismustrite hülgamisega. Argument isa kojujäämise vastu tuleneb aga just eelneva normaalperekonna õigustamisest ehk siis väidetakse, et isa kojujäämisega võib sattuda ohtu mehe kui peamise leivateeniija staatus ning tööalase positsiooni kaudu konstrueeritud identiteet (LaRossa, 1988; Eggebeen ja Knoester, 2001; Gattrell, 2005). Seega hoitakse kinni traditsioonilisest peremudelitest.

8.1.2 Perekonna tasand

Järgnevalt vaatleme *perekonna tasandit* ehk siis mida perekond võidab sellest, et isa jääb lapsega koju. Nii, nagu eelnevalt indiviidi tasandil lähtusime erinevatest osapooltest, tuleb ka perekonna tasandil eristada kahte aspekti. Esiteks saame vaadata isade kojujäämise mõju perekonnale, kui institutsioonile laiemalt ning teisalt kitsamalt perekonnale, kui sotsialiseerimisüksusele ja kooslusele.

Isade kojujäämise mõju perekonnale, kui kooslusele nähakse selles, et **isa ja lapse vahel tekib side**. Eeldatakse, et lapsega kojujäämine suurendab isade osalemist laste kasvatamises ja pereelus ka siis kui lapsed on suuremad. Samuti võib poolt argumendina esile tuua peresuhete paranemise tänu sellele, et isa kojujäämine on suurendanud kõigi pereliikmete individuaalset heaolu (st. indiviidi tasandi pooltargumendid).

See omakorda võib viia perekonna kui **institutsiooni tugevnemiseni**. Selle all peame silmas seda, et lahutatakse üha vähem kooselusid, vähem on üksikvanemaid jne. Perekonna tasandilt lähtuvad vastuargumendid võib kokku võtta järgnevalt: isade kojujäämine ohustab senist peremudelit, kardetakse, et perekond kui üksus ei suuda uuel viisil toimida. Uue mudeliga võivad kaasneda uued pinged perekonnas, näiteks hindavad nii töötajad kui isad *daddy monthi* ehk „isa kuud” (millega reserveeritakse üks kuu lapsehoolduspuhkusest isadele), mitte võimaluseks ja vabaks valikuks, vaid pigem sunnimeetodiks. Seega võib see teatud juhtudel hoopis tekitada perekonnas lahkehelist ja pereliikmete vahelisi pingeid. Nagu näha, tulenevad peamised vastuargumendid sellest, et väärtustatakse traditsioonilist perekonnamudelit ning kardetakse, et iga muutus toob esmalt kaasa liikumise ebastabiilsuse suunas ning on seega negatiivne.

8.1.3 Ühiskonna tasand

Isade kojujäämise poolt- ja vastuargumendid **ühiskonna tasandil** võib jagada kolme suuremasse rühma: võrdõiguslikkus ühiskonnas, tööturg ning rahvastik.

Isade kojujäämise positiivne mõju avaldub selles, et isade kojujäämisega suureneb **võrdõiguslikkus ühiskonnas**. Seda peamiselt tänu kodusfääris toimuvale rollide võrdsustumisele - ei ole enam vahet, kas lapsega kodus on mees või naine või kes on peamine leivateenija. See kandub üle ka ühiskonna tasandile ja väljendub näiteks meeste ja naiste võrdsemates võimalustes tööturul. Selliseid arvamusi väljendasid ka fookusgrupi intervjuudes osalenud tööandjad. Teisalt on näiteks Hewlett (2000) individuaalsete otsuste ja ühiskonna tasandi võrdõiguslikkuse vahelist seost seletanud sellega, et kui isa tegeleb aktiivselt lapsega, kujuneb poistel välja adekvaatne maskuliinne mina-pilt, mis ei alaväärtusta naisi ja naiselikkust. Samas kui isa tegeleb lapsega vähe või harva, konstrueerivad posid oma identiteedi feminiinsuse vastandina ning alaväärtustavad ja kritiseerivad naisi.

Vastuargument lähtub samuti võrdsete võimaluste printsiibist, mille kohaselt leitakse, et kui poliitiliste meetmetega hakatakse soodustama isade kojujäämist, on tegemist **sunniga**, mitte võrdsete võimaluste tagamisega. Seega püüdu luua võrdsemaid võimalusi tajutakse võrdsete võimaluste printsiibi rikkumisena. Selline hinnang tuli eriti tugevalt esile fookusgruppides, kus rõhutati, et emal ja isal peavad olema võrdsed õigused, võimalused ja kohustused ning kojujäämise otsus on peresisene küsimus. Kuid ka mehed ise kartsid, et nende kojujäämise soodustamine võib kaasa tuua valikuvabaduse piiramise.

Tööturu seisukohast lähtuvalt on kindlasti isade kojujäämise pooltargumendiks intervjuudes esile tulnud arvamus, et isade kojujäämine asetab **noored naised** tööturul paremasse seisu. Kuna tööandja peab arvestama võimalusega, et mitte ainult naistöötajad ei jää kolmeks aastaks lapsehoolduspuhkusele, vaid seda võivad teha ka mehed, väheneb sellega tööle värbamisel meeste eelistamine ning noortele naistele avanevad **paremad karjäärivõimalused**. Isade kojujäämise negatiivne pool võib väljenduda selles, et sellega seoses tekib teatud ettevõtlusvaldkondades meestöötajate nappus, kuigi seda ei peetud eriti reaalseks stsenaariumiks.

Isade kojujäämise panus **rahvastiku püsijäämisesse** seisneb hüpoteetiliselt selles, et meeste aktiivne osalemine lastekasvatamisel vähendab naise koormust ning vastutust, mille tulemusena naised julgevad soovida ja sünnitada rohkem lapsi, kui nad seda seni on teinud. Sellega murdub 1990. aastatel levima hakanud ellujäämise strateegia, mille kohaselt naine sünnitab nii mitu last kui ta arvab, et suudab üksinda üles kasvatada.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et isade kojujäämise poolt- ja vastuargumendid esindavad tihti mündi kahte erinevat külge ehk siis küsimus on tõlgenduses ning vaatenurgas, mis omakorda on sotsiaalselt konstrueeritud ning põhinevad hoiakutel. Seega sõltub argumentide esitus kas poolt- või vastuväidetena sellest, millist perekonna mudelit (rollid, struktuur jne.) peame me käesoleval hetkel ühiskonnas nõ. ideaalperekonnaks. Sellest tulenevalt tuleb sätestada ja rakendada antud perekonda toetavad poliitilised meetmed.

8.2 Millist isadust Eesti ühiskond toetab?

Tulles tagasi uuringu kontseptuaalse raamistiku ehk Hobsoni ja Morgani (2002) kolme kolmnurga juurde (vt joonis 1 ptk 2) vaatleme, milline on Eesti ühiskonna kontekst, milles isadust ja isaksolemist konstrueeritakse. Kolmnurga abil vaatame, millised on need institutsionaalsed tingimused, kodu ja isadusega seotud interaktsioonid, mille kontekstis mehed oma maailma mõtestavad ja käitumist isadena kujundavad.

8.2.1 Institutsionaalne kontekst

Hobsoni ja Morgani institutsionaalne kolmnurk koosneb turust, riigist ja perekonna institutsioonist. See, mil määral riik kontrollib turgu, määrab kuivõrd sõltuvad töötajad (sh. isad) turujõududest. Riigis loodud poliitikad pakuvad perekondadele kindlas ulatuses (sotsiaal)toetusi ja teenuseid ning määravad ka selle, mil määral loodab riik perekonnale kui ühele sotsiaalkindlustuse vormile. Samuti määrab riik selle, kuivõrd on turg perekonnale suunatud toetuste ja teenuste pakkujaks.

Eestis on riik viimaste aastate jooksul hakanud järjest enam toetama lastega pere mudelit. Isa rolli näeb **riilik poliitika** pigem **rahateenijana** kui lapse otsese kasvataja ja hooldajana. Kuigi meestele on loodud naistega võrdne õigus lapsehoolduspuhkusele jääda, on vanemahüvitise skeemi tingimused meeste võimalusi reaalselt lastega kodus olla piiranud. Kuni praeguse hetkeni kehtinud säte, mis sisuliselt keelas meestel alla kuuekuuse lapsega kojujäämise, kandis endas väga selget sõnumit meeste rolli kohta perekonnas ja laste elus – laps vajab esimesel kuuel elukuul ema rohkem kui isa.

Et mehe kohalolu perekonnas pärast lapse sündi ei ole riiklikul tasandil väärtustud, näitas nii meeste kui ka tööandjate arvates ka madal kompensatsioon mehele 14-päevase täiendava lapsepuhkuse jooksul. Mõlemad seadusesätted on muudetud või muutmisel. Aeg näitab, kuivõrd riiklike seaduste tasemel isa rolli ümberdefineerimine ühiskonnas levinud hoiakuid mõjutab.

Koos lapsehoiuvõimaluste kättesaadavuse probleemidega tähendasid need piirangud seda, et naised suunatakse ühemõtteliselt pikemaks ajaks tööturult koju. Ka olukord **tööturul** on selline, mis toetab pigem naiste kui meeste kojujäämist. Naised ja mehed ei ole tööturul võrdsetel positsioonidel - eksisteerivad naiste ja meeste tööd ning naiste sissetulekud on meeste omadest madalamad. Kuigi naiste tööhõive on Eestis kõrge, ollakse üldiselt veendunud, et naised ei suuda pere eest hoolitsemise tõttu tööle pühenduda ning mehi peetakse peamiseks pere sissetuleku kindlustajateks (Soolise võrdõiguslikkuse monitooring, 2005). Osa-ajaga töö levikut, mis võimaldaks nii meestel kui naistel üheaegselt käia nii tööl kui võtta osa lapsehoiust, pärsivad suhteliselt paindumatud lapsehoolduspuhkuse ning vanemahüvitise skeemid. Viimane piirab oluliselt kodus oleva vanema töötamise võimalusi.

Seega võib öelda, et Eesti institutsionaalne kontekst kaldub soodustama traditsioonilist peremudelit, kus naine on peamiseks lapse hooldajaks ning isa rahateenijaks.

8.2.2 Kodune kontekst

See kolmnurk väljendab Hobsoni ja Morgani (2002) mudelis perekonnasiseseid võimusuhteid ja majanduslikku sõltuvust ning seda, mil viisil riik läbi seadusandluse mõjutab eelpoolnimetatud perekonnasiseseid suhteid ja ühiskonnas levivaid soostereotüüpe.

Peresisesed võimusuhted seoses lastega paistavad olevat endiselt üheselt defineeritud – naistel on võim, õigus ja teadmised kodus. Naiste sellist positsiooni toetavad nii riik, tööturg kui ka mehed ise. Juurdunud on arusaam, et naised tulevad laste eest hoolitsemisega paremini toime, kui mehed.

Uuring näitas, et mehed tunnevad end tööturul hinnatuna ning **asendamatusena**, mistõttu on nende jaoks töö enamat kui pelgalt sissetuleku allikas. Töötamine on meeste jaoks nii isikliku eneseteostuse, tunnustuse kui ka pere heaolu tagamise ning isarolli täitmise mõttes oluline. Perekonnas end mehed asendamatusena ja vajalikuna ei tunne. Tajutakse üldist ühiskondlikku suhtumist meestesse kui rahateenijatesse, kes ei pea ning pole võimelisedki laste eest hoolitsemise naistega võrdväärsel moel, mistõttu on mehed hoolitsemiskohustustest justkui „vabastatud”.

Pajumetsa (2007) uuring näitas et ka naised soovivad tööle minna, et nad tunneksid end ühiskonnale kasulikena - kodu ja perekond, mis on traditsiooniliselt naiste pärusmaa, on ühiskonnas üldiselt töösfäärist madalamalt hinnatud ja neid, kes täiesti perele pühenduvad, võidakse vaadata veidrikena.

8.2.3 Isadus

Kolmas ehk isaduse kolmnurk koondab isade (*fathers*), isaduse (*fatherhood*) ja isaksolemise (*fathering*) dimensioone. Isade dimensioon viitab konkreetsetele isikutele, igale üksikule isale. Isaduse dimensioon väljendab seda, millised õigused, kohustused, vastutus ja staatus on isadele omistatud ning milline on hea ja halva isa kujund vastavas ühiskonnas. Isaksolemise dimensioon viitab aga tegevustele, mis kaasnevad isaks olemisega.

Milline on Eesti ühiskonnas hea isa kuvand? Uuringu põhjal võib öelda, et hea isa rolliks peetakse eelkõige **perekonna toimetuleku kindlustamist**. Lapse seisukohalt tähendab see **lapse tuleviku kindlustamist** selle kõige laiemas mõttes – lisaks materiaalsele kindlustatusele on isa (ja ka ema) vastutav selle eest, et lapsest kujuneks enesega toimetulev ning „normaalne” inimene. Isa on suunaja, õpetaja ja eeskuju. Samas kaasneb sellise isa kuvandiga arusaam, et oma elu algusaastatel **vajavad lapsed ema rohkem kui isa**. Sellistele veendumustele tuginedes argumenteerides on arusaadav, miks mehed lastega koju ei soovi jääda ning seda kardavad – see lihtsalt ei käi hea isa rolliga kaasas.

Uuringus oli näha ka teistsugust arusaama heast isast – hea isa on perekonna jaoks olemas ning **pühendab perele aega**. Lapse kasvatamises ei ole isa rolliks mitte suunamine ning õpetamine vaid lapse **arengu jälgimine** ja toetamine. Oldi seisukohal, et lapsele on ühtmoodi olulised nii ema kui isa ning **isad tulevad lastega toime** sama hästi kui emadki. Selliselt mõtlevad mehed nägid lapsega kodusolekut loomulikuna ning neil puudus selle ees igasugune hirm. Kuigi antud uuring seda väita ei võimalda, võiks oletada, et selline nägemus heast isast on ühiskonnas suhteliselt vähe levinud. Tundub, et ühiskonnas on pigem levinud selline isa mudel, kus isa on perekonna heaolu ja sissetuleku kindlustaja ning ka lapse jaoks suunaja, õpetaja ja tema tuleviku kindlustaja. Seega soodustab hea isa kuvand seda, et mees käib tööl ning lisaks kardab, et koju jäädes ei tulekski lapse kasvatamise-suunamisega toime.

9 SOOVITUSI

Perepoliitika ja lapsehoolduspuhkuse põhimõtete kujundamisel ei tohiks keskenduda ainult naistele ja emadele, vaid arvesse tuleb võtta ka mehi. Nagu sissejuhatuses juba viidatud, tuleb arvesse võtta, et erinevatel meetmetel võib meestele ja naistele erinev mõju olla (Oläh, Bernhardt ja Goldscheider, 2002). Laste ja peredega seotud otsused langetatakse koos perega ning puudutavad kogu perekonda, mitte vaid naisi. Meestel on soov ja õigus elada täisväärtuslikku pereelu ning saavutada neile sobivaim töö-ja pereelu tasakaal.

Praegune lapsehoolduspuhkuse ja vanemahüvitise skeem ei vasta alati ei naiste ega ka meeste vajadustele ja soovidele ning nad otsivad alternatiivseid viise töö-ja pereelu ühitamiseks. Asi seisneb selles, et erinevatel meestel (ja ilmselt ka naistel) on erinevad arusaamad sellest, milline on ideaalne töö-ja pereelu tasakaal. Üks osa mehi soovib lapsega kodus olla, teine osa eelistab olla kodus koos terve perekonnaga. On isasid, kes leiavad, et isa võiks kodus olla küll, kuid õige aeg isal lapsega rohkem tegeleda ja koju jääda on siis, kui laps enam väga väike pole ning on isasid, kes sooviks sellist lahendust, kus nii ema kui isa käivad väiksema koormusega tööl ning jagaksid omavahel lapsehooldust. Ametlik lapsehoolduspuhkus ja vanemahüvitis võimaldab suhteliselt ühelaadset korraldust, mistõttu pered otsisid alternatiivseid lahendusi töökorralduse muutmise, töölt lahkumise või plaaniliste puhkuste kaudu.

Mehed viitasid korduvalt sellele, et pikaajaline pühendumine ainult tööle või ainult lapsehoiule, mida praegune seadusandlus võimaldab, ei ole rahuldavaks lahenduseks kummalegi vanemale. Naised vajavad kodusolemise kõrvale vaheldust ning lisaks võib liialt pika kodusoleku tagajärjel sattuda ohtu ka naise karjäär. Ka tööandjad kinnitasid, et töötaja pikaajaline täielik äralõigatus töökohast raskendab tööle naasmist, kuna töötaja võib olla kaotanud oma kompetentsuses.

Hiljuti Eestis läbiviidud uurimus näitab, et karjäär on vaid üks tervest reast põhjustest, miks emad tööl soovivad käia (Pajumets 2007). See, et naised pärast lapse sündi mõne aja pärast tööle (või õppima) soovivad minna, toob aga kaasa lapsehoiu probleemi. Ühest küljest on probleemiks riikliku lapsehoiuteenuse halb kättesaadavus, kuid kõik vanemad ei soovigi oma väikest last võõraste hoole alla anda. Naistel, kelle (abi)kaasad mingitel põhjustel ei saa või ei soovi töölt lahkuda ning lapsehoiu enda peale võtta, ei ole sageli muud võimalust, kui lapsega kodus olla. Seega piirab lapsehoiu puudumine ja ka meeste vähene lapsehoius osalemine naiste valikuid ja võimalusi.

Kui mehed soovivad lastele ja perele rohkem aega pühendada, siis tekib küsimus, kas nad tahaksid ja peaksidki seda just täielikult tööst loobumise kaudu tegema. Nii meestele kui naistele on teineteist välistavad valikud – kas ainult töö või ainult kodu – rasked. Lahenduseks oleks näiteks lapsehoolduspuhkuse samaaegne jagamine ema ja isa vahel, mis tähendaks seda, et nii naine kui mees on vaid osa-ajaga tööl ning osa-ajaga lapsehoolduspuhkusel. See võimaldaks meestel rohkem aega oma lastega veeta ning naistel tööturul osaleda, mis vähendaks nende kaotust karjääris ning samuti ei seoks neid täielikult kodu külge, mis, nagu intervjuudest välja tuli, osa naisi „hulluks ajab”. Väikese lapse juurest täiskohaga tööle minek võib naistele samuti emotsionaalselt raske olla.

Veelgi laiemalt asja vaadates võib öelda, et üldiselt mehed ei tunne alati, et lapsed oleksid ühiskonnas aktsepteeritud ja teretunud. See mõjutab ühelt poolt kindlasti perekondade soovi lapsi saada ning ka lapsevanema staatus ja positsioon ei ole just üleliia kõrge. Lapsevanemaks olemist ei väärtustata piisavalt.

Uuringule põhinevalt võib teha mõned poliitikasoovitused :

- Perepoliitika ja lapsehoolduspuhkuse põhimõtete kujundamisel peaks enam arvesse võtma võrdselt mõlemaid lapsevanemaid, nii isasid kui emasid.
- Pakkuda perekondadele erinevaid võimalusi pere ja tööelu kombineerimiseks, mitte seada ema või isa valiku ette, kus nad peavad valima kas kodu või töö.
- Muuta lapsehoolduspuhkuse ja vanemahüvitise skeemi paindlikumaks nii, et oleks võimalik üheaegne osajaga töötamine ning osajaga lapsehooldus-puhkus. Vanemahüvitise perioodil võiks olla võimalus, et isa ja ema saaksid osa lapsehoolduspuhkusest korraga välja võtta.
- Tõsta tulevaste emade ja isade teadlikust valikutest ning võimalustest. Lähtuda sellest, et erinevate ühiskonna gruppideni jõuab info erinevalt ja valikuliselt, seega mehed ei pruugi olla teadlikud oma õigustest ja võimalustest.
- Rõhutada vanemahüvitise taotlemise ning arvutamise korraga seotud nüansse (i.e. kummutada arusaam, et skeem tagab automaatselt kõigile 100% eelnevast palgast).
- Perepoliitika kujundamisel tuleb arvesse võtta, et lisaks pere materiaalsele olukorrale mõjutab perekondade otsuseid terve rida hoiakute ja eelistustega seotud aspekte, mistõttu tuleks ühiskonnas rohkem selgitada isade olulisust laste elus.
- Kuna endiselt ei väärtustata ühiskonnas lapsevanem olemist ning lastega kodusolekut eriti kõrgelt, siis seetõttu ei oma kojujäämine ka meeste jaoks erilist väärtust. Seega leiame, et isade suurema kaasamise eelduseks lastekasvatamisesse on üldine perekonna väärtustamine.
- Lapsehoiuteenuste ümber hindamine, st. lähtuda sellest, et osad naised sooviksid tööturule naasta peale vanemahüvitise lõppu, seega väikelastele lastehoiuteenuse pakkumine. St. alternatiivide välja arendamine: eralasteaaiad, väiksemad rühmad jne.
- Analüüsida isade kojujäämise mõju ühiskonnale laiemalt, arvestada mõju tööturupoliitikale, võrdõiguslikkusele, sotsiaalpoliitikale jne. Soodustada ühiskonnas diskussiooni just lähtuvalt sellest, et kuidas indiviidi tasandi otsused mõjutavad ja suunavad ühiskonna tasandi protsesse ehk kuidas läbi perepoliitiliste otsuste avaldub mõju teistes sotsiaalpoliitika aspektides.

10 KOKKUVÕTE

Uuring keskendus väikelaste eest hoolitsemise jaotamisele lapsevanemate vahel, täpsemalt isade lapsehoolduspuhkusele jäämisele ja vanemahüvitise kasutamisele Eestis. Uuringu eesmärgiks oli välja selgitada, mis on peamised tegurid, mis räägivad meeste lastehoolduspuhkusele jäämise poolt ja vastu ning kuidas jõutakse perekonnas kokkuleppele lapsehoolduspuhkusele jäämise osas. Läbi viidi süvaintervjuid meestega, kellest pooltel oli lapsehoolduspuhkusel olemise kogemus, ning fookusgrupi intervjuud tööandjatega. Seega

uuriti lapsehoolduspuhkusele jäämise poolt- ja vastuargumente nii isade kui ka tööandjate perspektiivist lähtuvalt ehk kaardistati mõlema osapoole arvamused ja hoiakud.

Uuringust selgus, et lapsehoolduspuhkusega seotud otsused on pere otsused, mille langetavad mees ja naine koos. Tegu on samm-sammulise protsessiga, mis algab sellest, et mehed peavad olema teadlikud oma õigusest lapsehoolduspuhkusele jääda ning saavad kaaluda seda reaalse alternatiivina. Uuring näitab, et kõik mehed ei ole võimalustest teadlikud ning mõnikord võib lünklik info vanemahüvitise määramise korrast ja tingimusest perekondadele probleeme tekitada.

Ühiskonnas levinud arusaamade järgi ei ole aga lapsega kojujäämine osaks hea isa rollist, seega võib juhtuda, et võimaluse olemasolu ning sellest teadlik olemisest ei piisa, et perekonnas jõutaks isa kojujäämise arutamiseni. Naisega arutamine on oluline samm otsuse langetamise protsessis, kuna tavapäraselt nähakse lapse eest hoolitsemist just naise rollina ning see puudutab otseselt ka naise valikuid. Koos naisega kaalutakse ka erinevaid argumente, mis puudutavad nii naise, mehe kui ka lapse soove ja vajadusi. Millised argumentid otsustavaks kujunevad, sõltub perekonna väärtushinnangutest ja prioriteetidest

Poolt argumentid

- Naine soovib tööle/õppima minna
- Naine vajab kodus abi
- Soov lapsega koos olla
- Materiaalsed kaalutlused
- Vaheldus tööst/töökohavahetus

Vastu argumentid

- Laps vajab ema/imetamine
- Hirm hakkama saamise ees
- Materiaalsed kaalutlused
- Töökohustused
- Hirm karjääri ohustada/tööd kaotada
- Abikaasa soovib kodus olla
- Ühiskond ei mõista
- Iseseisvuse kadumine

Koju jäänud mehed olid oma otsuse ja kogemusega igati rahul, kuigi see tõi nende ellu mitmeid muutusi, mis tähendas sageli loobumist varasemast elustiilist. Erinevalt tööandjate ja ühiskonnas levinud arusaamadest ei ole meeste soov lastega kodus olla eelkõige materiaalsetest või tööga seotud asjaoludest tingitud. Mehed soovivad lastega koos olla, kuigi osa meestest kardab väikese lapsega kojujäämist. Hirmud on seotud ühiskonnas levinud arusaamaga isa ja ema rollist. Isa esmaseks ülesandeks peetakse endiselt pere toimetuleku kindlustamist ning ema ülesandeks lapse eest hoolitsemist kuna lapsed vajavad ema, kes nendega paremini toime tuleb.

Uuringust aga selgub, et tegelikult tulevad ka isad lastega väga hästi toime ning emad vajavad vaheldust lapsega kodus olemisest. Praegune lapsehoolduspuhkuse korraldus sunnib vanemaid valima ühe rolli – kas töötaja või koduse lapse hooldaja rolli. Nii vanemate kui ka tööandjate huvi on aga võimalus neid kahte kombineerida, mistõttu tasub kaaluda lapsehoolduspuhkuse paindlikumaks muutmist nii et ema ja isa saaksid neid omavahel jagada. See tagaks vanematele võimaluse läbi hoolduskohustuse jagamise leida parem tasakaal töö ja pereelu vahel ning parandaks selle kaudu naiste olukorda tööturul ja suurendaks soolist võrdõiguslikkust kogu ühiskonnas.

Tööandjad suhtuvad meeste kojujäämisesse üldjoontes positiivselt ja esmapilgul ei näe tööandjad erilist vahet selles, kas koju jääb lapsega nais- või meestöötaja. Samuti vähese kogemuse tõttu ei oska nad ette kujutada, milliseid tagajärgi tööturule tooks kaasa see, kui

meeste lapsehoolduspuhkusele jäämine muutuks sama tõenäoliseks kui seda on praegu naiste koju jäämine.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et üldine suhtumine ja hoiak isade lapsehoolduspuhkusele jäämisesse on soosiv ning leitakse, et isadel ja emadel peavad olema võrdsed võimalused lastekasvatamises osalemiseks ja töö- ja pereelu ühitamiseks, samas oma tegeliku käitumise kujundamisel lähtutakse endiselt pigem traditsioonilistest ootustest.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Albrecht, J.W., Edin, P-A., Sundström, M, Vroman, S.B. (1999). Career Interruptions and Subsequent Earnings: A Reexamination Using Swedish Data. *The Journal of Human Resources*, 34:294-311.
- Allen S.M., Hawkins A.J. (1999) Maternal Gatekeeping: Mothers' Beliefs and Behaviours That Inhibit Greater Father Involvement in Family Work. *Journal of Marriage and Family*, Vol 61.No.1. pp 199-212.
- Bengtson, V., Acock, A.C., Dilworth-Anderson, P., Klein, M.D. (2005). *Sourcebook of Family Theory and Research*. Sage Publications, Inc.
- Berger, A.A. (2000). *Media and Communications Research Methods*. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications.
- Brennan, R. T., Barnett, R.C. Gareis, K.C. (2001). When she earns more than he does: A longitudinal study of dual-earner couples. *Journal of Marriage and the Family*, 63, 168-182.
- Billing, Y. D. (2000). Organisational Cultures, Families and Careers in Scandinavia. Teoses L.L. Haas, P. Hwang, G. Russell (toim.) *Organizational Change and Gender Equity*. 213-222. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications, Inc.
- Bloor, M., Frankland, J., Thomas, M., Robson, K. (2001). *Focus Groups in Social Research*. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications.
- Blumer, H. (1986). *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Blumer, H. (1986). *Symbolic Interactionism. Perspective and Method*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Bowen, G.L., Orthner, D.K. (1991). Effects of Organizational Culture on Fatherhood. Teoses F. W. Bozett, S.M.H. Hanson (toim.) *Fatherhood and Families in Cultural Context*, 187-217. New York: Springer Publishing Company
- Brandth, B., Kvande, E. (2002). Reflexive Fathers: Negotiating Parental Leave and Working Life. *Gender, Work and Organization*. 9 (2):186-203.
- Bygren, M., Duvander, A.Z. (2006). Parents' Workplace Situation and Fathers' Parental Leave Use. *Journal of Marriage and Family*. 68: 363-372.
- Cabrera, N.J, Tamis-LeMonda, C.S., Bradley, R.H., Hofferth, S., Lamb, M.E. (2000). Fatherhood in the Twenty-First Century. *Child Development*. 71 (1): 127-136.
- Coltrane, S. (1988). Father-child relationships and the status of women. *American Journal of Sociology*, 93, 1060-1095.
- Coltrane, S. (2000). Research on household labor. *Journal of Marriage and the Family*, 62, 1209-1233.
- Connell, R.W. (1995). *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.

- Daly, K.J. (1995). Reshaping Fatherhood. Finding the Models. Teoses W. Marsiglio (toim.) *Fatherhood. Contemporary Theory, Research and Social Policy*. 21-40. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications.
- Daly, K.J. (1995). Reshaping Fatherhood. Finding the Models. Teoses W. Marsiglio (toim.) *Fatherhood. Contemporary Theory, Research and Social Policy*. 21-40. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications.
- Dey, I. (1993). *Qualitative Data Analysis. A User-Friendly Guide for Social Scientists*. New York: Routledge.
- Eggebeen, D. J., Knoester, C. (2001). Does Fatherhood Matter for Men? *Journal of Marriage and the Family*, 63, 381-393.
- Fern, E., E. (2001). *Advanced Focus Group Research*. Sage Publications.
- Gatrell, C. (2005). *Hard Labour: The Sociology of Parenthood*. Maidenhead: Open University Press.
- Gergen, K.J. (1999). *An Invitation to Social Construction*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Greenbaum, T.L. (1998). *The Handbook for Focus Group Research*. Sage Publications. 2nd ed.
- Gubrium, J.F., Holstein, J.A. (2002). *Handbook of Interview Research*. Sage Publication
- Haas, L., Allard, K., Hwang, P. (2002). The impact of organizational culture on men's use of parental leave in Sweden. *Gender, Work and Family*, 5(3):319-342.
- Halford, S. (2006). Collapsing the Boundaries? Fatherhood, Organization and Home-Working. *Gender, Work and Organizaton*. 13 (4): 383-402.
- Hearn, J. (2002). Men, fathers and the state: national and global relations. Teoses B. Hobson (toim.) *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, 245-272. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hewlett, B. S. (2000). Culture, history, and sex: Anthropological contributions to conceptualizing father involmnet. *Marriage and Family Review*, 29, 59-73.
- Hobson, B., Morgan, D. (2002). Introduction: making men into fathers. Teoses B. Hobson (toim.) *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, 1-24. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hochschild A. R., Machung A. (1990) *he Second Shift*. Avon Books
- Kitzinger, J., Barbour, R.S. (1999). Introduction: the challenge and promise of focus groups. Teoses R.S. Barbour ja J. Kitzinger (toim.) *Developing Focus Groups Research*, 1-20. London: Sage Publications.
- Krueger, R.A. (1998). *Analyzing and Reporting Focus Groups Results*. Sage Publications, Inc.
- Lamb, M. E. (2003) *The role of the father in child development* (3rd ed.,). New York: John Wiley
- LaRossa, R. (1988). Fatherhood and Social Change. *Family Relations*, 37, 451-457.
- Lewis, J. (2002). The problem of fathers: policy and behavior in Britain. Teoses B. Hobson (toim.) *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, 125-149. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marsiglio, W. (1995). Fathers' Diverse Life Course Patterns and Roles. Theory and Social Intervention. Teoses W. Marsiglio (toim.) *Fatherhood. Contemporary Theory, Research and Social Policy*. 78-101. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications.
- Matta, D.S., Knudson-Martin, C. (2006). Father Responsivity: Couple Process and the Construction of Fatherhood. *Family Process*. 45 (1): 19-37.
- Morgan, D. L. (1996). Focus Groups. *Annual Review of Sociology*. 22:129-152.

Morgan, D.L., Spanish, M.T. (1984). Focus Groups: A new tool for qualitative research. *Qualitative Sociology*, 7:253-270.

Oláh, L.Sz., Bernhardt, E.M., Goldscheider, F.K. (2002). Coresidential parental roles in industrialized countries: Sweden, Hungary and the United States. Teoses B. Hobson (toim.) *Making Men into Fathers. Men, Masculinities and the Social Politics of Fatherhood*, 25-60. Cambridge: Cambridge University Press.

Pajumets M. (2007) Miks emme läheb tööle? Naiste subjektiivsed ootused ja tööle antavad tähendused. Kogumikus Töö ja pere: paindlik töökorraldus ja lapsevanemate tööhõive. Tallinn: AS Ajakirjade Kirjastus.

Pleck, J.H. (1993). Are „Family-Supportive” Employer Policies Relevant to Men? Teoses J.C. Hood (toim.) *Men, Work and Family*. 217-237. Newbury Park: Sage Publications, Inc.

Puchta, C., Potter, J. (2004). *Focus Group Practice*. Sage Publications Ltd.

RISC 2006 – Lapsed ja Eesti Ühiskond. Väärtushinnangute uuring RISC Lisa Eesti maa-aruandele, Sotsiaalministeerium, Jaanuar-aprill 2006

Schwalbe, M.L., Wolkomir, M. (2002). Interviewing Men. Teoses J. Gubrium, J. Holstein. (toim.). *Handbook of Interview Research. Context & Method*, 203-219. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications.

Smeaton, D. (2006). Dads and their babies: a household analysis. *Policy Studies Institute Working Paper Series no. 44*. Manchester: Equal Opportunities Commission.

Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2005 (2006) Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut, EV Sotsiaalministeerium.

Strauss, A., Corbin, J. (1998). *Basics of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Thousand Oaks, London, New Dehli: Sage Publications.

Sundström, M., Duvander, A.Z (2002). Gender Division of Childcare and the Sharing of Parental Leave among New Parents in Sweden. *European Sociological Review*, 18 (4):433-447.

Vogel, C. A., Bradley, R. H., Raikes, H. H., Boller, K., Shears, J. K. (2006). Relation between Father Connectedness and Child Outcomes. *Parenting: Science and Practice*, 6, 189-209.

West, C., Zimmerman, D.H. (1987). Doing Gender. *Gender and Society*, 1 (2): 121-151.

Sekundaarsed allikad

Doherty, W.J., Kouneski, E.F., & Erickson, M.F. (1998). Responsible fathering: An overview and conceptual framework. *Journal of Marriage and Family Therapy*. 60: 277–292.

Future Foundation (1999). *The Millennial Family*. London.

Kimmel, M. (2004). *The gendered society (2. trükk)*. New York: Oxford University Press.

Levine, J.A., & Pittinsky, T.L. (1997). Working fathers: New strategies for balancing work and family. New York: Harcourt.

Lewis, J. (1992). Gender and the development of welfare regimes. *Journal of European Social Policy*. 2 (3): 159–73.

O'Brien, M., Shemilt, I. (2002) *Working fathers: earning and caring*. Manchester: Equal Opportunities Commission.

Tesch, R. (1990). *Qualitative Research: Analysis, Types and Software Tools*. London, Philadelphia: Falmer Press.

LISAD

Lisa 1. isade kodus olemise kogemused

Nimi	Kodus oldud aeg	Laste arv ja vanus kojujäämise alguses	Märkused
Roland	8 kuud ja jätkus	Kaks last, vastsündinu ja 18 kuune	Naine ka kodus
Rain	2 aastat ja 7 kuud	Üks laps, 5 kuune	Tegi FIEna nädalavahetustel ja õhtutel tööd, naine tööol
Andres	15 kuud	Üks laps, 9 kuune	Lapse ema oli 10 kuud välismaal tööl, laps isaga Eestis, kus kolis lapsega vanemate juurde elama selleks ajaks. Nüüd isa väikese koormusega paindlikult tööl, ema täis-kohaga tööl.
Kaido	6 kuud	Kaks last, 2,5 ja 6,5 aastased	Naine tööol.
Teet	1,8 aastat ja jätkus	Üks laps, vastsündinu	Naine ka kodus, kus töötab osa-ajaga
Raiko	7 kuud erinevatel aegadel	Kaks last, kodus mõlemaga pärast sündi + kui teine oli 1 aastane	Naine ka kodus. Mees võttis erinevatel aegadel palgata ja palgeline puhkust nii pärast 1 kui 2. lapse sündi + 1 kuu ametlik lapsehoolduspuhkus
Janek	Umbes 2 aastat	Neli last, kodus kui üks oli 8-9,5 kuune, kolmanda neljandaga oli kodus 1 aasta 10 kuud.	Pikema kodusoleku ajal elasid välismaal, kus naine õppis.
Anti	6 kuud	Üks laps, 7 kuune	Naine tööol, teine laps on 4 kuune, plaanivad tulevikus kordamööda lapsehoolduspuhkusel olla.
Margus	4 kuud	Üks laps, 8 kuune	Naine osa-ajaga tööol
Tõnis	6 kuud + puhkus lapse sünnil	Üks laps, 1 aastane	Naine tööol.

Lisa 2. Süvaintervjuude kavad

Lisa 2.1. Isad, kes on lapsega kodus olnud

I küsimuste blokk kaardistab intervjueeritava perekonnaseisu (st. kogutakse sotsiaaldemograafilist informatsiooni vastaja kohta)

Alustame sellest, et küsin Teie käest mõned küsimused Teie perekonna ja Teie enda kohta. Kuna oleme siin seetõttu, et Te olete isa, siis küsin kõige pealt Teie laste kohta.

1. Mitu last Teil on?
2. (alustame kõige vanemast) Mis Ta nimi on? (Sugu, kui vaja).

II küsimuste blokk keskendub üldistele hoiakutele vanemaksolemise ja isaduse suhtes

→ Kui Te mõtlete sõnale *lapsevanem*, mis teile sellega esmajärjekorras seostub?

→ Milline on Teie arvates üks hea lapsevanem?

- Kas isa roll erineb ema rollist? Kuidas? Mida peaks tegema ema, mida peaks tegema isa?
- Milline on hea isa? Milline on halb isa?
- Milline on Teie arvates tänapäeval isa roll perekonnas?
- Kuidas Teile tundub, millised on ühiskonna ootused isade suhtes?
- Mida peetakse isa kohustuseks ja ülesandeks?
- Kuidas Teile tundub, et missugusesse olukorda satuvad need isad, kes ootustele vastavalt ei käitu? Kuidas nendesse suhtutakse?
- Kui mehelikuks peetakse lapsega tegelemist ja lapsega koos olemist?

III küsimuste blokk keskendub vanemate kodu reinterpreteeritud pildi ja enese isaduse kujunemise vahelisele seosele.

→ Järgnevalt küsiksin mõned küsimused Teie vanemate kodu kohta. Millised lapsevanemad olid Teie vanemad?

- Milline oli Teie isa?
- Milline oli vanemate omavaheline rollide jaotus? Kes mida tegi?
- Kui palju aega isa lastega veetis? Mida te isaga koos tegite?
- Nüüd kui Te mõtlete tagasi oma lapsepõlvele, et kuidas Te olete rahul oma isa panusega Teie kasvatamisesse?

IV küsimuste blokk keskendub intervjueeritava enda pereloomelisele käitumisele ja isaks saamisele

→ Tulles nüüd lähemalt Teie enda perekonna ja isaks saamise juurde, siis millised olid teie mõtted ja tunded kui Te saite teada, et Te saate lapse?

- Kuidas valmistusite lapse sünniks?
- Milline oli ja millist tähendust omas Teie jaoks rasedusaeg?
- Kas püüdsite end harida ja infot koguda raseduse, lapse sünni ja lapse kasvatamise osas?

V küsimuste blokk keskendub rasedus-ja sünnituspuhkusele ning ajale, mil naine oli lapsehoolduspuhkusel.

→ Enne teid oli lapse ema lapsega kodus. Kui palju ja mil viisil Te olite seotud lapse eest hoolitsemisega sellel ajal seotud?

- Kui palju ja mil viisil Te olete/olite seotud majapidamistöödega?
- Mis muutusi tõi lapse sünni Teie ellu?
- Mis muutusi tõi kaasa tööelus, pereelus?

VI küsimuste blokk kaardistab lapsega kojujäämise otsustusprotsessi.

→ Kuidas kujunes nii, et Teie jäite lapsega koju?

- Kelle mõte ja initsiatiiv see oli?
- Milliseid variante Te veel kaalusite?
- Millised olid asjaolud, mis selle otsuse poolt ja vastu rääkisid?
- Mis osutus määravaks?
- Milline oli abikaasa/elukaaslase seisukoht?

VII küsimuste blokk keskendub ootustele, mis kaasnesid kojujäämisega

→ Millisena Te seda aega lapsega kodus ette kujutasite?

- Mis Te arvasite, milliseid muutuseid see Teie elus kaasa toob?

- Tööelus? Pereelus?
- Kas need ootused vastasid tegelikkusele?
- Kas ja kuidas Teie suhted abikaasa/elukaaslasega muutusid?
- Kas ja kuidas Teie suhted teiste lastega muutusid?

VIII küsimuste blokk keskendub perioodile, kui intervjueeritav oli lapsega kodus. Eesmärgiks on kaardistada tegevused, suhted ja ema-isa vaheliste kohustuste ja rollide jaotus.

→ Milline on/oli Teie tüüpiline päev lapsega kodus?

- Milliseid töid ja tegemisi see endas sisaldab/sisaldas?
- Milline on/oli ema roll, kui teie olite lapsega kodus?
- Kes teeb/tegi majapidamistööd?
- Kuidas lahendasite rinnaga toitmise küsimuse?

IX küsimuste blokk keskendub tuttavate inimeste tajutud suhtumisele. Ehk millised sotsiaalsed normid peegelduvad vastu intervjueeritava jaoks lähedaste inimeste käitumises ja hoiakutes.

→ Kas Te oskate öelda, et milline on teie lähedaste arvamus ja ootus isaks olemise ja isa rolli suhtes?

→ Kuidas teised Teie otsusesse lapsega koju jääda suhtusid?

- Sugulased, sõbrad, tuttavad?
- Millised olid nende peamised argumentid otsuse hukka mõistmiseks?
- Miks heaks kiidetakse?
- Kuidas suhtuti Teie abikaasasse/elukaaslasesse?
- Kas Teie tutvusringkonnas on teisi mehi, kes on jäänud lapsega koju?
- Millised need mehed on? On nad mingis aspektis erinevaks teistest meestest?

X küsimuste blokk keskendub sellele, kuidas intervjueeritav tajub ümbritseva keskkonna suhtumist

→ Kuidas Teie töökohas sellele otsusele reageeriti?

- Milline oli ülemuse suhtumine? Töökaaslaste suhtumine?
- Kas ja milliseid takistusi Teile püüti töökohas seada?
- Mis ametit Te peate? Mis on Teie elukutse?
- Kas see otsus mõjutas mingil viisil Teie karjääri?

XI küsimuste blokk keskendub üldistele hinnangutele oma tegevuse ning edaspidised kavatsuste suhtes

→ Kui Te saaksite nüüd uuesti otsustada, millise otsuse langetaksite?

- Kas Te järgmise lapsega jääksite koju? Miks?

XII küsimuste blokk keskendub sotsiaalsete institutsioonide panusele lapsega kojujäämise soodustamisel. Peamiselt püütakse välja selgitada seda, et mis on vajaka, mida tuleks muuta ja kuidas saaks toetada isade vanemapuhkusele jäämist.

→ Millistel tingimustel Te uuesti lapsega koju jääksite?

- Millist abi või tuge oleks lastega kodus olevatel vanematel Teie arvates tarvis?
- Mida riik saaks teha, et Teie/rohkem isasid jääks lapsehoolduspuhkusele?

→ Kas vanemahüvitis kuidagi Teie otsust mõjutas?

- Kas te saate/saite vanemahüvitatist?
- Kui skeem oleks teistsugune, kas see lihtsustaks koju jäämist?
- Mida peaks vanemahüvitise juures muutma?
- Mis Te arvate, kas inimesed on üldse teadlikud sellest, et mehed saavad lapsehoolduspuhkusele jääda?

- Kirjeldan Teile järgnevalt Soome vanemahüvitise seadust, mis hakkab kehtima 2007. aastast, ning sooviksin teada, mida Teile sellest arvate kui seda rakendada Eestis. Nimelt Soomes, kui isa jääb lapsega koju, hüvitatakse talle 80% palgast, samas kui emale 70%. Sellega püütakse soodustada isasid rohkem lapsehoolduspuhkusele jääma.

XIII küsimuste blokk lõpetab intervjuu üldistavate kokkuvõtivate küsimustega.

→ Lõpetuseks. Ma paluksin Teil kokkuvõtvalt püüda sõnastada, mis oli peamine, mida Teil lapsega kodus olemisest võitsite ja mida kaotasite?

- Milliseid soovitusi või õpetusi Teil annaksite tulevastele isadele, seaduste tegijatele ja tööandjatele.

Lisa 2.2. Isad, kes ei ole lapsega kodus olnud

Alustame sellest, et küsin Teile käest mõned küsimused Teile perekonna ja Teile enda kohta. Kuna oleme siin seetõttu, et Te olete isa, siis küsin kõige pealt Teile laste ja pere kohta.

- **Mitu last Teil on?**
- **Sugu, vanus.**

→ Kui Teil mõtlete sõnale *lapsevanem*, mis teile sellega esmajärjekorras seostub?

→ Milline on Teile arvates üks hea lapsevanem?

- Milline on Teile arvates tänapäeval isa roll perekonnas?
- Milline on hea isa? Milline on halb isa?
- Kas isa roll erineb ema rollist? Kuidas? Mida peaks tegema ema, mida peaks tegema isa?
- Kuidas ühiskond hindab isaks olemist?
- Kuidas Teile tundub, et millisena nähakse tänapäeva ühiskonnas isadust. Aga mehelikkust?
- Kuidas Teile tundub, milline on ühiskonna ootus isade suhtes? Mida peetakse isade rollikohustuseks?
- Kuidas Teile tundub, et missugusesse olukorda satuvad need isad, kes ootustele vastavalt ei käitu? Kuidas nendesse suhtutakse?

→ Järgnevalt küsiksin mõned küsimused Teile vanemate kodu kohta. Millised lapsevanemad olid Teile vanemad?

- Milline oli Teile isa?
- Milline oli vanemate omavaheline rollide jaotus? Kes mida tegi?
- Kui palju aega isa lastega veetis? Mida te isaga koos tegite?
- Nüüd kui Teil mõtlete tagasi oma lapsepõlvele, et kuidas Teil olete rahul oma isa panusega Teile kasvatamisesse?

→ Millised olid teie mõtted ja tunded kui Teil saite teada, et Teil saate lapse?

- Milline oli Teile jaoks rasedusaeg?
- Kuidas valmistusite lapse sünniks?
- Kas püüdsite end harida ja infot koguda raseduse, lapse sünni ja lapse kasvatamise osas?

→ Mis Teil arvasite, milliseid muutuseid lapse sünd Teil elus kaasa toob?

- Tööelus? Pereelus?
- Kas need ennustused vastasid tõele?

→ Millised muutused lapse sünd Teil ellu tõi?

- Millised olid muutused pereelus, milliseid tööelus?
- Kas Teil suhted abikaasa/elukaaslasega muutusid?

→ **Palun kirjeldage ennast kui isa**

- Kuidas on lapse kasvatamine Teie ja teie abikaasa/elukaaslase vahel jaotatud? Kuidas oli laste hooldamine korraldatud – kui kaua oli naine lapsega kodus?
- Kui laps on haige?
- Mis on Teie ülesandeks, mis Teie abikaasa/elukaaslase ülesanded?
- Kui palju aega Te oma lastega veedate?
- Mil viisil Te oma lastega aega veedate?
- Kui palju Te majapidamistöid teete? Kas see muutus pärast lapse sündi?

→ **Kuidas Te üldiselt suhtute sellesse, et isad lapsehoolduspuhkusele jäävad?**

- Kui mehelikuks peetakse lapsega tegelemist ja lapsega kodus olemist?
- Kas Te olete kaalunud võimalust lapsega koju jääda/lapsehoolduspuhkusele jääda?
- Kas Te arutasite seda oma abikaasa/elukaaslasega?
- Mis olid peamised asjaolud, mis koju jäämise poolt rääkisid?
- Mis olid peamised põhjused, miks Te ei jäänud lapsega koju?
- Milline oli abikaasa/elukaaslase seisukoht?

→ **Mis te arvate, mida kodus olemine oleks Teile andnud? Kuidas te seda ette kujutaksite?**

→ **Millised oleksid olnud Teie lähedaste reaktsioonid sellele, kui Te ise oleksite lapsega koju jäänud?**

- Millised oleksid nende peamised argumendid otsuse hukka mõistmiseks?
- Miks heaks kiidetakse?
- Kuidas oleks suhtunud Teie abikaasasse/elukaaslasesse?
- Kas teie tutvusringkonnas on mehi, kes on lapsega koju jäänud?
- Mis te sellest arvate?
- Kuidas temasse suhtutakse? Milline inimene ta on?

→ **Kuidas oleks sellisele otsusele Teie töökohas reageeritud?**

- Milline oleks olnud Teie ülemuse suhtumine? Töökaaslaste suhtumine?
- Kas Teile oleks mingeid takistusi seatud?
- Oleks see Teie karjääri mõjutanud?
- Mis ametid Te peate? Mis on Teie elukutse?

→ **Nüüd kus Te tegelikult olete seda valitud teed pidi juba käinud ja kui te nüüd saaksite uuesti otsustada, millise otsuse langetaksite?**

- Kas Te järgmise lapsega jääksite koju? Miks?
- Millistel tingimustel?

→ **Millist abi või tuge oleks lastega kodus olevatel vanematel Teie arvates tarvis?**

- Mida peaks näiteks vanemahüvitise skeemi juures muutma?
- Kas vanemahüvitise skeem mõjutab kuidagi Teie lapse saamise otsust?

→ **Kas Teie arvates peaks isade lastega koju jäämist soodustama?**

- Mida riik saaks teha, et Teie/rohkem isad jääks lapsehoolduspuhkusele?
- Kui vanemahüvitise skeem oleks teistsugune, kas see lihtsustaks koju jäämist?
- Mis Te arvate, kas inimesed on üldse teadlikud sellest, et mehed saavad lapsehoolduspuhkusele jääda?
- Kirjeldan Teile järgnevalt Soome vanemahüvitise seadust, mis hakkab kehtima 2007. aastast, ning sooviksin teada, mida Teie sellest arvate kui seda rakendada Eestis. Nimelt Soomes, kui isa jääb lapsega koju, hüvitatakse talle 80% palgast, samas kui emale 70%.

→ **Kokkuvõtteks. Mis te olete isaks olemisest võitnud, mida kaotanud?**

→ **Kas Te olete rahul endaga kui isaga? Kas Te sooviksite midagi muuta või teisiti teha?**

Lisa 3. Fookusgrupi intervjuu stsenaarium

SISSEJUHATUS – 10 min

Eesmärgiks on luua hea psühholoogiline miljö: vähendada hirmu, tekitada osalejates usaldus. Kaldkirjas kirjutatu on instruksiooniks intervjuu läbiviijatele.

1. Tervitus- ja tänusõnad osalejatele
2. Intervjuu läbiviijate tutvustus
3. Põhireeglite tutvustamine:
  - Ei pea jõudma ühisele kokkuleppele, igaüks võib jääda oma arvamuse juurde.
  - Osalejatel on lubatud esitada küsimusi nii intervjuu läbiviijatele kui ka üksteisele.
  - Aeg-ajalt teeb intervjuu läbiviija kokkuvõtteid senikõneldust, et tagada üksteisest arusaamine.
  - Iga arvamus on oluline ja väärtuslik. Idee on väljendada isiklikku seisukohta või arvamust diskuteeritava teema kohta.
  - Teid võidakse paluda rääkida järjekorras, kuna me salvestame vestluse ja kirjutame selle hiljem üles.
  - See on vajalik, kuna vestluse ajal on kirjalikke märkmeid raske teha.
  - Salvestusele ja tekstile ei ole kolmandatel osapooltel juurdepääsu.
  - Fookusgrupi intervjuu eeldatav kestvus on 1,5 - 2 tundi.
4. Osalejate tutvustus: Esmalt tutvustavad ennast intervjuu läbiviijad ja siis ülejäänud osalejad.

PÕHIOSA

I Kirjeldage, kuidas teie ettevõttes/asutuses toimub töötajate lapsehoolduspuhkusele minek?

- Kuidas see vormiliselt välja näeb, st. kelle poole pöördutakse, kes vormistab jne.
- Kelle poole töötaja kõigepealt pöördub?
- Milliseid samme ettevõtte ja teie isiklikult peate astuma?
- Kui sageli seda ette on tulnud, et töötaja lapsehoolduspuhkusele jääb?
- Kas teie ettevõttes ka mõni mees on koju jäänud?

II Teil on kogemusi töötajate lapsehoolduspuhkusele jäämise ja sealt naasmisega. Mida tähendab see tööandja jaoks kui töötaja jääb lapsehoolduspuhkusele?

- Millised probleemid 1) töötaja lapsehoolduspuhkusele JÄÄMISEGA 2) naasmisega.
- Millised probleemid seoses töö- ja pereelu ühitamisega/lastega peredega?
- Millised on vanemapuhkusel olemise mõjud töötajale endale? Kas see mõjutab tema karjääri, tööoskusi, kvalifikatsiooni, isiksuseomadusi?
- Kuidas selline töötajate vahetus/asendaja otsimine ja leidmine mõjutab kaastöötajaid?
- Milline mõju on töökeskkonnale ja konkreetset ka Teie ettevõttele/asutusele?

III Mis te arvate sellest, et mehed lapsehoolduspuhkusele jäävad? Kas teie arvates on tööandja seisukohalt mingi erinevus, kui läheb vanemapuhkusele mees ja kui naine?

(st. nt. kas on kuidagi sissekodeeritud see, et noorte naiste puhul nende tööle võtmisel juba arvestatakse, et nad võivad koju jääda, meeste puhul aga mitte, seega meestöötaja soov koju jääda võib mõjuda ootamatult tööandjale)

- Kas mehe koju jäämisel on mingil viisil teistsugune mõju ettevõttele?

IV Miks Teie arvates ikkagi suhteliselt vähe mehi kasutab võimalust lastega koju

jääda?

- Kas olete märganud kaastöötajate negatiivset suhtumist?
- Järsku ei teata, et mehed ka saavad jääda?
- Kardetakse töökohta kaotada?
- Kardetakse et tööandja ei luba?

V Milline on teie kui tööandja esindajate arvamus, et kas peaks kuidagi soodustama seda, et mehed rohkem koju jääksid kui seni? Miks? Kuidas?

VI Mida see tähendaks üldise tööturu situatsiooni jaoks teie valdkonnas?

- Kas see muudaks midagi? Nt. võrdsem palk meestele ja naistele, niiöelda traditsiooniliste meeste ja naiste ametikohtade piiri hägustumine??

VII Ning oletame, et kui oleks võimalus muuta lapsehoolduspuhkuse korraldust, siis mida Teie teeksite?

Kas peaks? Miks? Mis tööandja või ettevõtte sellest võidab?

- Milliseid lahendusi näevad tööandjad vanemapuhkuse ja lapsehoolduse organiseerimisel?
- Kellel lasub vastutus töö ja pereelu ühitamise ees: riigil, perel, tööandjal?

VIII Mida Te arvate vanemahüvitise seadusest? Kui nüüd mõelda praeguse perepoliitika nt. vanemahüvitise peale, mis võimaldab emal või isal pikemalt lapsega kodus olla ja selle eest palgaga võrdväärset hüvitist saada? Siis kas Te olete täheldanud, et see on toonud kaasa mingeid muutusi?

IX Kas see muudaks midagi, kui lapsega kodusolek oleks jaotatud vanemate vahel st. mitte ainult ema ei oleks üle aasta kodus, vaid nt. pool aega ema (esimesed kuus kuud) ja pool aega isa?

Islandil on näiteks nõ. 3+3+3 süsteem, kus 3 kuud saab olla lapsega tasustatud lapsehoolduspuhkusel ema, 3 kuud isa ja 3 kuud saavad lapsevanemad olla koos kodus. Lapsevanematele see süsteem väga meeldib ning ligi 90% isadest kasutab võimalust lapsega kodus olla.

- Enne valimisi on erakonnad esitanud oma valimislubadused, ning nii mõnigi erakond tahab vanemahüvitise perioodi veelgi pikendada. Kuni lapse 2, 3 aastaseks saamiseni? Mida Te arvate sellest?
- Muud variandid, kas nt. võiks panustada hoopis lastehoiu teenusesse? Kas oleks mõeldav tööandja poolt korraldatav lastehoid?

X. Kui nüüd võtta kõik siin räägitu kokku, siis ma paluksin Teil igapähe veel kord sõnastada paari lausega Teie enda peamine seisukoht, mida te kokkuvõtteks ütleksite. Kas midagi jäi mainimata, millele Te veel oleksite tahtnud tähelepanu juhtida?

LÕPETAMINE – 5 min.

1. Fookusgrupist osavõtnute tänamine
2. Küsimustele vastamine

SUMMARY

Fathers and parental leave

The study concentrates on the issue of fathers' involvement in child care activities in Estonia. Although both fathers and mothers are eligible for parental leave and parental leave benefits, the proportion of fathers taking up parental leave benefits is very small, forming 2% of benefit receivers. The aim of the study is to find out what are the reasons for fathers to not take up parental leave.

The study is based on the theoretical model that the image of fathering is constructed by the attitudes, experiences of individual on the one hand and by social norms and values on the other hand. 20 in-depth interviews with fathers of small children and three focus groups with employers were conducted. Half of the fathers had an experience of parental leave, the other half did not.

The study gives an overview of the arguments that fathers use to explain their decision to take or not take up parental leave. Also the experiences and attitudes of employers regarding men on parental leave are studied.

The study shows that decisions regarding parental leave are decisions made by the family, not individually by the father. It's a process which starts with becoming aware of fathers eligibility for parental leave and considering it as a real alternative. Not all fathers are aware of their eligibility, also some men lack the information on the details of parental leave benefit.

The study confirms that taking up parental leave and becoming the main carer of a child is not perceived as a duty of a good father by the society. Thus, being aware of the eligibility does not always lead to considering fathers parental leave as an option for the family. Discussing the possibility with the partner is an important step in decision making process, since usually care work is usually role of the mother. Together, arguments concerning wishes and needs of both partners and child(ren) are weighted. What are the most decisive arguments depends on the values and priorities of the family.

Pro

- Mothers wish to work or study
- Mother needs help at home
- Wish to be with a child
- Material considerations
- Break from work/change of job

Con

- Children need the mother/ breastfeeding
- Fear of failure
- Material considerations
- Work obligations
- Fear to put the career into danger/to lose job
- Mother wants to stay at home
- The society does not understand
- Losing independence

Men who had been at home with their children were satisfied with their decision and experience, although it brought along several changes in their lives and often meant giving up their previous lifestyles. Contrary to the prevailing view, the main reasons for men to choose childcare instead of work are not only material or work-related. Men wish to spend time with their children, although some of them are afraid of taking care of very small children. Fears stem from widespread traditional views on the roles of fathers and mothers. Fathers are still seen as breadwinners of the family and mothers are regarded to be carers. Women are thought to have natural skills and ability to better take care of children compared to men. It is believed that children need the presence of their mother more than the presence of father.

The study shows that fathers can actually manage childcare very well and also that mothers need alternatives and time off from their childcare responsibilities. The parental leave is organized so that parents have to choose only one role – either employees or childcarer role. The study shows that both parents and employers are interested in the possibilities to combine these two roles. Thus, we recommend considering making the parental leave scheme more flexible by providing mothers and fathers possibility to share their leave. It would help both parents achieve better work and family balance, improve the situation of women at the labour market and increase the gender equality in the society.

Employers' attitude towards fathers' parental leave is generally positive. From the perspective of the employer, it makes little difference whether the parent on parental leave is male or female. Due to very little experience with men on parental leave, the employers could not predict what the consequences for the labour market would be if fathers on parental leave were as probable as mothers on parental leave.

To conclude, it can be said that the general attitude to fathers on parental leave is positive and equal rights and possibilities to balance work and family are supported. However, people tend to base their decisions and behaviour on traditional gender roles and expectations.